

ТЕОРИЈСКИ РАДОВИ

Др Жељко НИКАЧ,
МУП Републике Србије

НОВИ ЗАКОН О ПОЛИЦИЈИ РС - МЕСТО, УЛОГА, ЗАДАЦИ И ОВЛАШЋЕЊА ПРИПАДНИКА МУП РС¹

Резиме: У раду су изложена најважнија решења из новоусвојеног Закона о полицији РС која се односе на место, улогу и задатке МУП РС, са посебним акцентом на нова овлашћења припадника полиције од значаја за сузбијање најтежих појавних облика криминалитета.

У првом делу рада је указано на општи положај и улогу МУП РС према ранијем Закону о унутрашњим пословима РС, у циљу упоредноправног приказа актуелних и новоусвојених решења. У другом делу, централном, изложени су правни основи за доношење закона, разлози за новеле (социолошки, правни и др.), финансијски аспекти спровођења и дата систематика закона. Даље је дата правна анализа усвојених решења који се тичу полицијских послова, нове организације МУП РС, овлашћења припадника и контроле рада полиције. У завршном делу је указано на значај Закона о полицији РС у процесу хармонизације правног система РС са решењима ЕУ и нашег укључења у европске интеграције.

Кључне речи: закон о полицији РС; полиција - организација, овлашћења, контрола рада, ЕУ.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Као што је познато на заласку XX века дошло је до круцијалних промена у међународној заједници држава, као и до трагичних ратних сукоба на просторима некадашње СФРЈ. Након њиховог завршетка започет је процес транзиције у земљама ранијег социјалистичког блока и бившим југословенским републикама, који се нешто касније проширио на Републику Србију и добио своју правну артикулацију на одржаним изборима крајем 2000. године. На основу плебисцитарно изражене воље грађана за "нови почетак" истакнут

¹ Реферат под истим насловом аутор је изложио на Међународном научно-стручном скупу криминалиста: "Криминалистика у теорији и пракси", које је одржано у организацији МУП РС, ВШУП, Бања Лука 17-18. 11. 2005. год.

је новелирани концепт унутрашње и спољне политике, као и следећи важнији циљеви: **улазак Републике Србије (СЦГ) у ЕУ** у наредној деценији, затим стабилизација нашег региона, међународна сарадња са суседним и другим државама и др.

У циљу реализације овог амбициозног пројекта и стварања услова за несметани проток идеја, људи, роба и капитала, истакнуто је да је неопходно да се изврше **хармонизација правног система РС (СЦГ)** са поретком ЕУ и **реорганизација јавне управе** у сервис грађана. У складу са тим од ванредног значаја је започета **реформа полиције**, посебно тајне полиције и служби безбедности, имајући у виду природу, карактер и осетљивост послова које ове службе обављају и реликте прошлости. У официјелном програму "Визија за реформу МУП РС" као најважнији циљеви трансформације полиције истакнути су: деполитизација, декриминализација, професионализација, савремена организација проевропске провинијенције и др.² Примарни циљ реформе је трансформација полиције према универзалном концепту "полиције у заједници" (community policing) у **сервис грађана**, као организације која је модерна, добро технички опремљена и стручно оспособљена за обављање поверених послова одржавања ЈРМ, сузбијања криминалитета и других.

У складу са изнетим као претходно поставило се питање изградње стабилног правног темеља за рад и поступање полиције, посебно имајући у виду реалне потребе и план РС за улазак у ЕУ у блиској будућности. С тим у вези ad hoc експертски тим МУП РС припремио је *Нацрт Закона о полицији РС* који је након стручне јавне дебате, сугестија и позитивног мишљења Мисије ОЕБС у СЦГ, на предлог Владе РС усвојила Народна скупштина РС на седници од 14. 11. 2005. године.³ У наредном делу укратко ћемо указати на најзначајнија законска решења која се односе на место, улогу и задатке МУП РС, поједина овлашћења и посебно у делу задатака везаних за сузбијање најтежих појавних облика криминалитета.

МЕСТО, УЛОГА И ЗАДАЦИ МУП РС ПРЕМА ПОЗИТИВНОМ ПРАВУ

Са ширег становишта, социолошког, општи положај полиције у друштву зависи од односа *заједнице према полицији* као веома значајном органу извршне власти, али исто тако и од повратне позитивне реакције према заједници. Стога су усклађени и релаксирани међусобни односи претпоставка за остварење функција полиције у друштву и они се морају заснивати на отворености (public relations), међусобном поверењу и партнерству. Са ужег становишта, правног, нормама унутрашњег права и системским решењима прецизније су уређени правни положај, улога и задаци органа унутрашњих послова, статус припадника полиције и друга питања.

Устав РС, као *lex generalis*, утврђује опште оквире за рад и поступање органа законодавне, извршне и судске власти, па у том смислу и органа унутрашњих послова и припадника полиције. У уводним одредбама највишег правног акта

² "Визија за реформу МУП РС" - сажетак, официјелни документ МУП РС, часопис "Безбедност", Београд 2003. г.

³ Сл. гласник РС бр. 101/05, Београд 2005. г.

БЕЗБЕДНОСТ

Републике, поред осталог, истакнута су општеприхваћена правна начела развијеног света о концепту тројне поделе власти, затим слободама и правима грађана, законитости у раду државних органа, једнакости свих грађана пред законом, равноправности и др.

Закон о унутрашњим пословима РС,⁴ као *lex specialis*, је до усвајања новог Закона о полицији РС ближе дефинисао место, улогу и задатке МУП РС, као и овлашћења припадника органа унутрашњих послова. Од осталих закона који регулишу ову материју и од који су неки у рангу *lex specialissimus*, по значају издвајамо следеће: Закон о министарствима РС,⁵ Закон о БИА РС,⁶ КЗ РС,⁷ ОКЗ,⁸ ЗКП⁹ и др.

Закон о министарствима РС у чл. 3 предвиђа да:

"Министарство унутрашњих послова обавља *послове државне управе* који се односе на:

- *заштиту живота*, личне и имовинске безбедности грађана;
- спречавање и откривање кривичних дела и проналажење и хватање учинилаца кривичних дела и њихово привођење надлежним органима;
- одржавање ЈРМ;
- обезбеђивање зборова и других окупљања грађана;
- обезбеђивање одређених личности и објеката, укључујући и страна дипломатска и конзуларна представништва на територији Републике Србије;
- безбедност, регулисање и контролу саобраћаја на путевима;
- безбедност државне границе и контролу преласка границе и кретања и боравка у граничном појасу; боравак странаца;
- промет и превоз оружја, муниције, експлозивних и одређених других опасних материја; заштиту од пожара;
- држављанство; јединствени матични број грађана; пребивалиште и боравиште грађана; личне карте; путне исправе;
- међународну помоћ и друге облике међународне сарадње у области унутрашњих послова;
- обучавање кадрова;
- управно решавање у другостепеном поступку по основу прописа о избеглицама, као и
- друге послове одређене законом."¹⁰

Подзаконски прописи су такође од значаја за рад МУП РС и његових припадника, па посебно указујемо на следеће: Правилник о вршењу послова

⁴ Сл. гл. РС бр. 44/91 (основни текст и новеле), Бгд. 1991. г.

⁵ Сл. гл. РС 35/03 (основни текст и новеле), Бгд. 2003. г.

⁶ Сл. гл. РС бр. 42/02, Бгд. 2002. г.

⁷ Сл. гл. РС бр. 22/77 (основни текст и новеле), Бгд. 1977. г.

⁸ Сл. гл. РС бр. 39/03, Бгд. 2003. г. (КЗ СЦГ, Сл. лист СФРЈ бр. 44/76 - основни текст и новеле).

⁹ Сл. лист СРЈ бр. 70/01 (основни текст и новеле), Бгд. 2001. г.

¹⁰ *Op. cit.*, у нап. 5.

РЈБ,¹¹ Упутство о полицијској етици и начину обављања послова полиције,¹² Уредбу о дисциплинској одговорности радника МУП РС,¹³ Правилник о условима и начину употребе средстава принуде,¹⁴ обавезујуће инструкције (о оперативном раду, о оперативном поступању орг. јединица и линија рада, о преговарачком тиму за кризне ситуације)¹⁵ и др. Појединим одредбама ових аката предвиђена су и овлашћења припадника полиције из корпуса *тзв. дискреционих права*, па је због осетљивости питања њихов значај изузетан.

НОВИ ЗАКОН О ПОЛИЦИЈИ РС

Разлози за доношење новог закона

У оквиру општих напомена о новом Закону о полицији значајно место припада разлозима за његово доношење, јер су они предмет пажње како стручне тако и шире јавности. Поред захтева за хармонизацијом нашег правног система са стандардима ЕУ експертски тим МУП РС је имао у виду и потребу за "кодификацијом" норми полицијског права, на којој основи је настао Закон о полицији РС као јединствени нормативноправни оквир за рад полиције и поступање њених припадника. Полазећи од значаја, правне природе, карактера и других елемента, разлоге за доношење Закона о полицији РС условно ћемо класификовати на: међународне и унутрашње.

Разлози **међународног карактера** су пре свега правна последица међународних обавеза које је преузела РС, међу којима се по значају издвајају обавезе преузете поводом пријема у чланство СЕ. У делу који се односи на област унутрашњих послова и безбедности РС се обавезала да ће донети нови закон о полицији, редефинисати полицијска овлашћења и имплементирати Европски кодекс полицијске етике, а посебно да ће реорганизовати тајну полицију и успоставити парламентарну и др. контролу рада полиције. С тим у вези подсећамо да је наша земља већ испунила део обавеза усвајањем важних законских и других текстова, као што су: Закон о БИА, ЗКП, Упутство о полицијској етици МУП РС и др. У ову групу разлога спадају и међународне *норме и стандарди* утврђени у низу међународних документа, као што су: Европска конвенција о људским правима (1950. г.) и Протоколи које је СЦГ (РС) ратификовала (2003. г.), Декларација о полицији (1979. г.), Европски кодекс полицијске етике СЕ (Комитет министара, 2001. г.) и други међународноправни извори "од значаја за стварање правних претпоставки на којима се установљава демократска полиција и ова материја *legis* уређује у складу са највишим европским стандардима".¹⁶

¹¹ МУП РС - интерно, Бгд. 1974. г.

¹² Сл. гл. РС бр. 41/03, Бгд. 2003. г.

¹³ Сл. гл. РС бр. 71/92, Бгд. 1992. г.

¹⁴ Сл. гл. РС бр. 133/04, Бгд. 2004. г.

¹⁵ Види: Никач Ж., Прописи из области унутрашњих послова, Библиотека "Правни информатор", "Интермекс", Бгд. 2004. г.

¹⁶ Нацрт Закона о полицији са образложењем, Официјелни документ МУП РС, Бгд. 2005. г.

БЕЗБЕДНОСТ

Разлози **унутрашњег карактера** су преовлађујући и од посебног значаја за разумевање појединих решења у новом законском тексту. По нашем и мишљењу великог броја стручњака један од најважнијих разлога је потпуно **нови концепт јавне безбедности**, који је прихваћен након доношења Закона о БИА (18. 07. 2002. год.) и издвајања некадашњег РДБ из МУП РС. Још прецизније, некадашњи унутрашњи послови подељени су према врсти и носиоцима активности на: *безбедносно-информативне* и *полицијске послове*. Први су поверени новоформираној агенцији (БИА) и тичу се заштите уставног поретка и безбедности РС, док су други у инхерентној надлежности РЈБ МУП РС¹⁷ и по својој природи и карактеру у питању су класични полицијски послови. Нормативноправни оквир за безбедносно-информативне послове даје раније усвојени Закон о БИА, док је у погледу полицијских послова то нови Закон о полицији РС.

Мишљења смо да нови Закон о полицији РС на један потпуно другачији начин нормативноправно уређује концепт безбедности, полицијске послове и друга питања у вези са тим. Према решењима која су дата још у Нацрту запажа се да су се предлагачи руководили решењима из европске континентално-правне праксе и имали у виду домаћу полицијско-правну традицију.¹⁸ И даље од тога, неспорно је да је овим законом концепт РЈБ значајно проширен јер је полиција у обавези да пружи *заштиту живота, права и слобода свим људима*, а не само грађанима који су наши држављани.

Систематика закона о полицији РС

Према предлогу *уставноправни основ* за доношење новог Закона о полицији РС је наведен у чл. 72 ст. 1 тач. 3 и тач. 11 актуелног Устава РС, где се поред осталог наводи да: "Република Србија уређује и обезбеђује безбедност грађана и Републике Србије.....", као и "организацију, надлежност и рад републичких органа".¹⁹

Правнотехнички гледано, неспорно је да усвојени Закон о полицији РС има релативно већи број глава (XI) и чланова (199),²⁰ али је и поред тога у питању законски текст који је доста прегледан, јасан и језгровит. Даље смо мишљења, што је истакнуто и у стручној дебати и на седницама Народне скупштине РС, да постоје могућности за унапређење појединих решења у наредном периоду и током имплементације закона у пракси.

У тексту Закону о полицији РС прихваћена је следећа *правна систематика* поглавља (одредаба) и то:

Глава I: *Основне одредбе* (чл. 1-чл. 9) предвиђа решења којима се конкретније разрађује нови концепт сектора јавне безбедности, затим одређује и дефинише полицију као заокружену област рада МУП, утврђују њене најважније дужности, задатке и др. основна питања.

---

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Сл. гл. РС бр. 01/90, Бгд. 1990. г.

²⁰ Op. cit., у нап. 3.

Глава II: Полицијски послови (чл. 10-чл. 19) садржи одредбе којима се у категоријалнопојмовном смислу одређују исти послови, затим циљеви који се остварују њиховим обављањем и начела на којима се заснива вршење.

Глава III: Организација полиције (чл. 20-чл. 29) обухвата одредбе којима се прецизирају начела и концепт организације, расподела послова и задатака на орг. јединице МУП РС и посебно на подручне орг. јединице. У истом делу централно место има Дирекција полиције која се образује ради обављања полицијских послова и задатака.

Глава IV: Полицијска овлашћења (чл. 30-чл. 109) садржи одредбе којима се на прецизнији и потпунији начин утврђују и разрађују веома значајна полицијска овлашћења (укупно 21). У погледу садржине и могућности примене ова овлашћења су комплементарна решењима из ЗКП, затим новог Закона о прекршајима РС,²¹ Закона о окупљању грађана РС и др. Из досадашње праксе је познато колико је важна правна регулатива полицијских овлашћења и њихове примене, а посебно у циљу заштите људских права, грађанских слобода и осталих вредности.

Глава V: Радни односи (чл. 110-чл. 169) одредбама из овог дела радноправна материја је у режиму супсидијерне примене прописа, па се на посебан начин нормативно уређују специфична питања радних односа полицијских службеника (заснивање, приправници, звања, одређене дужности, прековремени рад, годишњи одмори, бенефицирани стаж, извршење наређења, неспојиви послови, забрана политичког ангажовања, право на штрајк, обавезе чувања сл.података и др.).

Глава VI: Контрола рада полиције (чл. 170-чл. 181) садржи одредбе о екстерној контроли рада полиције и посебно парламентарној контроли, с обзиром да МУП РС има посебне обавезе према Народној скупштини РС (периодични и др. извештаји о раду). Даље је предвиђена контрола рада полиције од стране Владе РС, појединих правосудних, управних и других органа (тела) и обавезе МУП према њима. Изузетан значај имају одредбе које установљавају интерну (унутрашњу) контролу рада полиције и посебан Сектор унутрашње контроле, којом би руководио старешина у рангу помоћника министра.

Глава VII: Финансирање (чл. 182-чл. 185) одредбе овог дела регулишу питање трошкова за рад МУП РС системским решењем у буџету РС, док новину представља предвиђена могућност остварења допунских сопствених прихода. У специјалном режиму и ван обавезе јавног оглашавања налазе се трошкови везани за набавке средстава посебних намена.

Глава VIII: Облици сарадње са другим субјектима (чл. 186-чл. 190) обухвата начелне одредбе о сарадњи МУП РС са другим органима и организацијама, као и посебна решења о сарадњи са БИА (обавезни облици, начин, међусобно обавештавање, врсте помоћи, заједничке мере и активности, др.) у складу са принципом недељивости безбедност РС и њених грађана. Даље се наводе

²¹ Сл. гл. РС бр. 101/05.

БЕЗБЕДНОСТ

одредбе којима се уређују поједина питања сарадње са др. државним органима и недржавним субјектима, посебно оним који немају непосредних полицијских надлежности.

Глава IX: *Помоћна полиција* (чл. 191-чл. 192) одредбе ове главе оквирно уређују ангажовање помоћне полиције за извршавање појединих полицијских задатака, који се формацијски попуњава по принципу добровољности и као замена некадашњег резервног састава.

Глава X: *Овлашћења за доношење прописа* (чл. 193) садржи једну релативно велику одредбу у којој се таксативно наводе овлашћења Владе РС за доношење уредби (4) и овлашћења министра унутрашњих послова (26). Поменуто решење је претпостављало било изнуђено оспоравањем надлежности и др. правних института у пракси, иако је било целисходније да се овлашћеним органима да значајнија легислативна улога и без енумерације нормативних овлашћења.

Глава XI: *Прелазне и завршне одредбе* (чл. 194-чл. 199) обухвата стандардне одредбе везане за рок за хармонизацију подзаконских аката са законом и то: годину дана од усвајања за доношење акта о организацији и систематизацији и шест месеци за усвајање осталих аката.²²

МЕСТО И УЛОГА МУП РС ПРЕМА ЗАКОНУ О ПОЛИЦИЈИ

Полицијски и други послови

Према прихваћеном концепту полиције као јавне службе у питању је "заокружена област рада Министарства унутрашњих послова за коју се образује **Дирекција полиције**" (чл. 1), која обавља законом уређене полицијске послове и одговорна је за остваривање безбедности у складу са законом.²³

Појам, садржина и врсте полицијских послова утврђени су у чл. 10 ст. 1 Закона о полицији РС, где се наводи:

"Полицијски послови, у смислу овог закона, јесу:

- 1) безбедносна заштита живота, права, слобода и личног интегритета лица, као и подршка владавини права;
- 2) безбедносна заштита имовине;
- 3) спречавање, откривање и расветљавање кривичних дела, прекршаја и других деликата (у даљем тексту: кривична дела и прекршаји), други видови борбе против криминала и отклањање његових организованих и других облика;
- 4) откривање и хватање извршилаца кривичних дела и прекршаја и других лица за којима се трага и њихово привођење надлежним органима;
- 5) одржавање јавног реда, пружање помоћи у случају опасности и пружање друге безбедносне помоћи онима којима је неопходна;
- 6) регулисање, контрола, пружање помоћи и надзор у саобраћају на путевима;

---

²² Оп. cit., у нап. 3.

²³ Решење из чл. 1 Закона о полицији РС има правно утемељење у **Декларацији о полицији СЕ** која предвиђа да "полицијске снаге представљају јавну службу коју је створило право, која мора имати одговорност за одржавање и спровођење права". Рез. СЕ бр. 690 од 1979. г.

- 7) обезбеђивање одређених јавних скупова, личности, органа, објеката и простора;
- 8) надзор и обезбеђивање државне границе, контрола прелажења државне границе, спровођење режима у граничном појасу и утврђивање и решавање граничних инцидената и других повреда државне границе;
- 9) извршавање задатака утврђених прописима о странцима;
- 10) извршавање других задатака утврђених законом и подзаконским актом.²⁴

Начин обављања полицијских послова прописује министар унутрашњих послова у виду упутстава, обавезних инструкција и других правних аката у складу са законом, прописима и, што је веома важно, јединствено за територију целе Републике (чл. 10 ст. 2).

Основни циљеви, начин и начела вршења полицијских послова огледају се у пружању једнаке заштите права, слобода и безбедности свим грађанима, примени закона и подршци владавини права (чл. 11 ст. 1). Сагласно томе припадници полиције дужни су да исте послове извршавају поштујући утврђене стандарде (националне и међународне), у служби заједнице-људи и без дискриминације (ст. 2), а посебно да евентуална употреба средстава принуде буде легална, неопходна (ст. 3) и уз изричиту забрану нечовечних поступака (чл. 12). У том смислу предвиђена је могућност флексибилније организације полиције у одређеним подручјима, према радној проблематици и сагласно потребама непосредног, конкретног, хитног и хуманог поступања на сваком месту и где то захтевају разлози безбедности (чл. 20-26).²⁵ У оквиру исте главе (II) даље су уређени други важни послови и овлашћења полиције, као што су: припреме и деловање за време *ванредног* или *ратног стања* (чл. 14), мере привременог ограничења, забране кретања или настањивања на одређеним подручјима услед нарушеног ЈРМ (чл. 15), пружање помоћи при извршењима (чл. 16 у вези чл. 3) и др.²⁶ Укратко, у функционалном смислу полицијски послови су у целини посвећени остварењу заштите и безбедности свих људи, те афирмацији прихваћених универзалних вредности развијеног света.

Остали унутрашњи послови, поред полицијских, предвиђени су у чл. 1 ст. 4 Закона о полицији и према правној природи у питању су углавном послови *управноправног карактера*, који су до сада били нормативноправно регулисани у чак 19 различитих закона и због тога је, поред осталог, оправдана њихова систематизација и кодификација.²⁷

Организација полиције

У складу са усвојеним новим концептом безбедности у РС и утврђеним задацима полиције, посебно у делу заштите живота, безбедности и других универзалних вредности, посебно место у Закону о полицији заузима део

²⁴ Оп. cit., у нап. 3.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Оп. cit., у нап. 16.

БЕЗБЕДНОСТ

посвећен организацији, начелима и расподели послова у оквиру МУП РС (чл. 20-29).

Дирекција полиције је темељ полицијске службе у РС и у њеном саставу су организационе јединице у седишту МУП РС, затим **полицијска управа за главни град Београд, подручне полицијске управе и полицијске станице** (чл. 20 ст. 1-2). У погледу функционисања полицијске службе предвиђају се као и до сада линијски и територијални облик организације, што наравно не искључује општеприхваћене организационе форме као што су: објектни облик и дежурна служба. Дирекција полиције у седишту МУП РС је носилац активности према линијском облику организовања, преко ње се остварује радна повезаност са орг. јединицама ван седишта и јединствено функционисање полиције на читавој територији РС.²⁸ Према чл. 22 предвиђено је да се на територији Републике образују подручне полицијске управе и полицијске станице, док се уредбом Владе РС утврђују границе подручја и седишта. Полазећи од специфичности појединих подручја предвиђена је и могућност образовања специфичних организационих форми, као што су посебне унутрашње **организационе јединице за координацију рада** ПУ и ПС на подручјима (чл. 23).

Руководећи састав полиције према чл. 20 ст. 3 чине: директор Дирекције полиције, начелници ПУ - ППУ и командири ПС, док су у чл. 21 утврђени послови Дирекције, начин избора директора полиције (Влада на предлог министра, мандат 5 год.) и предвиђено да су радноправна питања ближе регулисана прописима о државној администрацији.²⁹ Аналогно су регулисани начин вршења послова, избор, именовање руководећег састава и друга питања од значаја за рад ПУ, ППУ и ПС (чл. 24-25).

Односи између виших и нижих орг. јединица МУП РС заснивају се и даље на принципима хијерархије, па је предвиђено да више орг. јединице могу по потреби преузети послове нижег нивоа, образовати ad hoc посебна радна тела за привремено обављање одређених послова (чл. 26).

Осталим одредбама регулисана су поједина организациона, техничка и друга питања у вези са радом орг. јединица (чл. 27-29).

Полицијска овлашћења

У функцији обављања поверених полицијских послова одредбама Закона о полицији предвиђена су конкретна полицијска овлашћења за припаднике полиције, изузев оних која су утврђена другим законима (ЗКП, Закон о прекршајима РС, ЗОНДОСОК³⁰ и др). У глави IV Закона о полицији (чл. 30-109) изложено је *укупно двадесет једно (21) полицијско овлашћење*, по нама на један знатно потпунији и прецизнији начин него до сада и комплементарно решењима поменутих и других закона (ЗЈРМ, Закон о окупљању грађана и др.). Правна анализа указује да су усвојена решења нормативноправно у-

---

²⁸ Ibid.

²⁹ Op. cit., у нап. 3.

³⁰ Сл. гл. РС бр. 42/02 (основни текст) и ЗИД (Сл. гл. РС бр. 27/03, 39/03 и 67/03).

мељена на општеприхваћеним стандардима и међународним документима, као што су: Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Европски кодекс полицијске етике и др. међународни акти који се односе на полицију (чл. 31 ст. 5).

У уводним одредбама најпре се наводе **начела, принципи и стандарди** на којима се заснива примена полицијских овлашћења и то:

- правне гаранције лицима над којима се примењују овлашћења (чл. 30 ст. 6),
- службено понашање, отворен однос и обавезно представљање (чл. 34)
- хуманост, заштита здравља, поштовање личности (достојанства, угледа и части), поступање без дискриминације, уз поштовање основних права и слобода (чл. 35),
- градација и сразмерност у примени овлашћења (чл. 36),
- посебан правни статус малолетника (чл. 38) и др.

У Закону о полицији РС утврђена су следећа **полицијска овлашћења**:

- упозорење и наређење (чл. 39-41),
- провера и утврђивање идентитета лица и идентификација предмета (чл. 42-45), - позивање (чл. 46-48),
- довођење (чл. 49-52),
- задржавање лица и привремено ограничење слободе кретања (чл. 53-58),
- тражење обавештења (чл. 59),
- привремено одузимање предмета (чл. 60-62),
- преглед - просторија, објеката, документације и противтерористички (чл. 63),
- заустављање и прегледање лица, предмета и саобраћајних средстава (чл. 64),
- обезбеђење и преглед места догађаја (чл. 65),
- употреба туђег саобраћајног средства и средства везе (чл. 66),
- пријем пријава о учињеном кривичном делу (чл. 67),
- јавно расписивање награде (чл. 68),
- снимање на јавним местима (чл.69),
- полиграфско тестирање (чл. 70),
- полицијско опажање-опсервирање (чл. 71),
- трагање за лицима и предметима (чл. 72),
- заштита жртава кривичних дела и других лица (чл. 73-74),
- прикупљање, обрада и коришћење личних података (чл. 75-82),
- мере циљане потраге (чл. 83) и

БЕЗБЕДНОСТ

- употреба средстава принуде: физичке снаге, службене палице, средстава за везивање, специјалних возила, службених паса, службених коња, средстава за запречавање, уређаја за избацивање млазева воде, хемијских средстава, ватреног оружја, посебних врста оружја и експлозивних средстава (чл. 84-108).³¹

Упоредноправном анализом предвиђених овлашћења долазимо до закључка да је највећи број сличан постојећим правним решењима у овој области. У погледу нових решења неспорно је да се углавном ради о познатим овлашћењима која су одавно присутна и користе се у свакодневном полицијском поступању и оперативном раду, која су до сада била углавном у правном режиму подзаконске регулативе (пр. инструкције о оперативном раду, организацији и надлежности јединица у опер. раду). Мишљења смо да је законска регулатива полицијских овлашћења сигурно боља правна солуција, јер пружа јаче правне гаранције за заштиту грађанских права и слобода, али и већу правну сигурност поступајућим полицијским службеницима.

Нова полицијска овлашћења која су предвиђена у Закону о полицији и која се издвајају по свом значају, посебно за оперативни рад, су следећа: противтерористички преглед, јавно расписивање награде, снимање на јавним местима, полиграфско тестирање, заштита жртава кривичних дела и других лица, прикупљање, обрада и коришћење личних података и мере циљане потраге. Мишљења смо да је предлагач поменута овлашћења предвидео, условно речено, у циљу "легализације" и "конвалидације" потенцијалних доказа који се њима прикупљају.

Противтерористички преглед (чл. 63) је прво у низу нових полицијских овлашћења и већ са становишта семантике препознајемо његову сврху и значај. У питању је овлашћење успостављено са циљем заштите живота, безбедности грађана и ради успешније борбе против тероризма, данас сигурно најопаснијег појавног облика криминалитета у савременом свету.

Јавно расписивање награде (чл. 68) је обећање које се даје у име државе и представља важан метод прикупљања оперативних сазнања, али и пенетрације у криминогене средине.

Снимање на јавним местима (чл. 69) је овлашћење које има своју сврсисходност посебно у великим градовима, затим приликом одржавања значајних јавних манифестација високог ризика, обезбеђења виталних објеката и у другим приликама. На значај овог решења указују трагична међународна искуства и недавни терористички напади у више светских метропола.³²

Полиграфско испитивање (чл. 70) је посебно значајна крим.оперативна радња која је у пракси дала одличне резултате и допринела расветљавању бројних тешких кривичних дела, али која до сада није била нормативноправно

---

³¹

Ibid.
Према чл. 85 посебно је регулисана употреба средстава принуде према групи лица, док су у чл. 86-87 уређени поступак извештавања, контрола, одговорност и правна помоћ.

³²

Наводимо недавне терористичке акте у В. Британији када је у серији бомбашких напада у Лондону страдало више десетина невиних грађана у метроу и градском превозу, који су аудиовизуелно забележени на основу снимака британске полиције са јавних места.

регулисана. Из тих разлога је изузетно значајно увођење овог решења у легислативу, а посебно због потенцијалне доказне снаге у кривичном поступку.

Заштита жртва кривичних дела и других лица (чл. 73) је предвиђена као ново овлашћење у Закону о полицији РС, пре свега због веће изгледности кривичног поступка, а на ту чињеницу указује богато страно искуство у сузбијању организованог криминалитета и примени специјалних оперативних (истражних) техника.³³

Прикупљање, обрада и коришћење личних података (чл. 75-82) је условно ново овлашћење у смислу правне регулативе, али овлашћење познато у оперативном раду и пракси поступања органа унутрашњих послова. Истим одредбама је истакнута неприкосновеност људске приватности кроз посебну заштиту личних података, као и забрану свих видова злоупотребе личних података.

Мере циљане потраге (чл. 83) представљају у извесном смислу ново овлашћење на које је у јавној дебати било примедба да није у потпуности комплементарно одредбама ЗКП, тачније у делу који се односи на ингеренције полиције у преткривичном поступку (чл. 222-240).³⁴ Поменуто овлашћење се предвиђа изузетно ради хватања и привођења лица за тешка крив. дела (казна затвора мин. 4 год.), затим када стандардне мере нису дале резултата и због непремостивих (несразмерних) тешкоћа. Даље су предвиђене додатне правне гаранције за заштиту људских права у смислу одобрења Врховног суда РС, рока трајања и искључења из корпуса доказног материјала у кривичном поступку.

Мишљења смо да су усвојена полицијска овлашћења настала као одговор на изазове тренутка у којем се друштво налази, али су у целини у складу са започетом хармонизацијом правног система РС са нормама ЕУ и актуелном реформом МУП РС.

Контрола рада полиције према Закону о полицији РС

У глави VI Закона о полицији, одредбе чл. 170 до чл. 181, изложена су законска решења посвећена изузетно важном питању контроле рада полиције. На значај овог питања указују многе чињенице међу којима се издвајају с једне стране напред изложена овлашћења полиције и њених припадника, а с друге стране позната искуства из праксе рада служби безбедности и потенцијална могућност злоупотребе овлашћења.³⁵ Руковођени изнетим и другим разлозима у Закону о полицији РС су наведени следећи видови контроле: екстерна (спољашња), интерна (унутрашња) и решавањем притужби.

³³ Подсећамо на суђења организованим криминалним групама пред Посебним одељењем Окружног суда у Београду за атентат на премијера др Зорана Ђинђића, затим за убиство ранијег председника РС Ивана Стамболића и убиство на Ибарској магистралу, у којим поступцима значајну улогу имају "заштићени сведоци" и др. лица.

³⁴ У МУП РС организована је 14. 07. 2005. г. стручна јавна дебата о Нацрту Закона о полицији РС на којој су учествовали еминентни стручњаци из: правосуђа (судије, тужиоци, адвокати), Владе РС (министар др Лончар), Универзитета у Београду (ПФ, ПА, ФЦО), полиције (МУП РС, СУП Београд, СУП и ОУП) и др.

³⁵ Шире: Никач Ж., "Контрола рада полиције у функцији заштите припадника МУП", Међународно научно-стручно саветовање "Угрожавање безбедности припадника полиције", ПА, Бгд. 2003. г., стр. 17-196.

БЕЗБЕДНОСТ

Екстерна (спољашња) контрола је предвиђена у чл. 9 Закона о полицији РС према којем министар унутрашњих послова подноси *Народној скупштини РС* извештаје о раду: годишње, периодичне и ad hoc за појединачне случајеве. У складу са тим и другим прописима спољашњу контролу рада полиције врше и други државни органи: *Влада РС*, надлежни правосудни, управни и други органи и тела. (чл. 170). Сагласно чл. 170 ст. 3 дефинисана су овлашћења екстерних органа у смислу приступа информацијама, контаката са полицијским службеницима, права на одговор по интерпелацији и др.

Интерна (унутрашња) контрола је у великој мери побољшана у односу на актуелно стање јер је и de iure предвиђено **проширење надлежности на МУП РС у целини**, дакле са садашњег РЈБ и на део логистичких послова (Ресор финансија, општинских, правних, кадровских и техничких послова). Према чл. 171 предвиђа се да је носилац ових послова *Сектор унутрашње контроле полиције*, на чијем челу је начелник и у изузетно високом рангу помоћника министра.

Предмет унутрашње контроле је контрола законитости рада полиције и посебно у погледу поштовања и заштите људских права област, док се конкретни облици и начин вршења ближе уређују посебним подзаконским актом министра унутрашњих послова (чл. 172). *Методологија рада* Сектора унутрашње контроле и друга питања у вези са тим ближе су уређени чл. 174-178 Закона о полицији РС, где се поред осталог наводе овлашћења припадника Сектора и обавезе (дужности) осталих припадника полиције према њима. Сектор унутрашње контроле, начелник и припадници, имају одређене обавезе и дужности према министру унутрашњих послова, који има инхерентну надлежност и овлашћења у односу на Сектор (чл. 176-178).

Извештај о раду Сектора унутрашње контроле екстерним органима подноси министар унутрашњих послова, на захтев Владе РС, Народне скупштине РС или радног тела за безбедност и полицијске послове (чл. 179).

На крају исте главе предвиђени су **поступак контроле по притужбама** на рад полиције (чл. 180), те питање заштите и чувања сазнатих поверљивих података након завршетка контроле и престанка дужности (чл. 181).

Мишљења смо да је изузетно осетљиво питање контроле рада полиције схваћено веома озбиљно, па су и усвојена решења у Закону о полицији РС знатно свеобухватнија него до сада. Даљој афирмацији ових решења допринеће раније усвојени Кодекс полицијске етике МУП РС, нови подзаконски акти чије се доношење очекује и, наравно, законито поступање припадника полиције у свакодневном раду.

Уместо закључка

У започетом процесу транзиције наше земље у друштвеној, економској и политичкој сфери изузетно важно место заузима питање *трансформације јавне управе*, а у том контексту и већ започете *реформе МУП РС* по офи-

цијелном концепту "полиције у заједници" ("community policing") и "сервиса грађана".

Са становишта места и улоге МУП РС, круцијално правно питање тиче се изградње адекватног правног темеља за нормалан рад и функционисање полиције. У том смислу усвојени **Закон о полицији РС** представља изузетно важан корак на путу ка *хармонизацији правних норми РС са стандардима ЕУ и СЕ*, а посебно у веома осетљивој области правосуђа и унутрашњих послова. Изложена решења из Закона о полицији РС иду за тим да афирмишу законит и професионалан рад припадника полиције, на добробит заједнице и у заштити права на живот и осталих универзалних вредности.

Да рекапитулирамо, мишљења смо да усвајање новог Закона о полицији РС представља велики успех МУП РС и заједнице у целини, а посебно ако се има у виду да је првобитни законски пројекат израђен још пре неколико година. Након доношења најављеног сета подзаконских аката у наредном периоду потребно је пратити имплементацију ових норми у пракси, након чега би се могле дати прве темељније оцене и *de lege ferenda* предлози за унапређења појединих решења.

NEW POLICE ACT IN REPUBLIC OF SERBIA PLACE, ROLE, TASKS, AND POWERS OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS OF RS MIA

Abstract: The paper focuses on some of the most important solutions offered by the newly passed Act of Police of the Republic of Serbia that are related to the place, role, and tasks of the RS MIA, with special emphasis on new powers of police officers important for combating the most serious forms of crime.

The first part of the paper outlines the position and role of the RS MIA generally as provided for by the previous Act on Internal Affairs of the RS, in order to make a comparative legal survey of current solutions. The second, central part outlines legal grounds for passing the law, reasons for novelties (sociological, legal, etc.), financial aspects of implementation and the systematic solutions of the law. This is followed by a legal analysis of adopted solutions concerning policing, new organization of the RS MIA, powers of law enforcement officers, and the control of police work. The closing part emphasizes the significance of the Act of Police in the RS in the process of harmonization of the legal system of the RS with solutions of the EU and our joining in the European integration.

Key Words: Act on Police in the RS, police organization, powers, control, EU.

Др Драгмила ВУЈОВИЋ,
професор Више школе унутрашњих послова у пензији

МАЛОЛЕТНИЦИ У НОВОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

Резиме: Предмет овог рада су нова решења садржана у Закону о малолетним учи-ниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетника.

Као "lex specialis", Закон по први пут обједињује и систематизује кривичноправне, кривичнопроцесне, одредбе о примени васпитних налога и извршењу кривичних санкција и посебне одредбе о заштити малолетних лица као оштећених у кривичном поступку.

Кривичноправне одредбе о малолетницима уносе у наше законодавство специфичне ванпроцесне мере - васпитне налоге, затим засебну врсту васпитних мера - посебне обавезе које се под одређеним условима изричу у сврху усмеравања малолетника, регулишу извесно скраћивање трајања васпитних мера и казне малолетничког затвора, уз могућност условног отпуста и код упућивања у васпитну установу.

Кривичнопроцесне одредбе идентификују субјекте и учеснике поступка према малолетницима. Закон придаје посебан значај специјализацији кадрова: судије за малолетнике, јавног тужиоца за малолетнике, браниоца за малолетнике и полицајца за малолетнике, као лица која су стекла посебна знања из области права детета и преступништва младих. На другачији начин се уређује довођење малолетника, као и притвор у припремном поступку и у каснијим фазама поступка. Значајну пажњу заслужује шира примена начела опортунитета у поступању тужиоца за малолетнике, сарадња са органом старатељства, без чијег мишљења суд не би могао да спроведе кривични поступак, имајући у виду и нову обавезу у погледу надзора над извршењем васпитних мера.

Крупна новина је и увођење обавезне стручне одбране за сва кривична дела, без обзира на тежину запређене казне. У односу на поступање органа унутрашњих послова, по први пут се јавља полицајац за малолетника као једино службено лице овлашћено да прикупља потребна обавештења, а које не може да примени меру задржавања осумњиченог по чл. 229 ЗКП, јер је Закон о малолетницима изричито забрањује.

У завршном делу рада истражујемо извршење кривичних санкција према малолетницима и положај малолетника као пасивног субјекта кривичног дела.

Кључне речи: малолетник, судија за малолетнике, тужилац за малолетнике, бранилац за малолетнике, полицајац за малолетнике

УВОД

Доношењем Кривичног законика Србије и Кривичног законика Црне Горе, као и Законика о кривичном поступку у обе државе чланице на одређеном степену развоја заокружена је реформа кривичног законодавства. Ови значајни правни акти усаглашени су са ратификованим међународним документима о људским правима, као и са неким решењима у погледу одређених института са модерним европским законодавствима.

Значајан резултат реформе кривичног законодавства у Србији представља доношење једног новог законског акта коме смо тако дуго тежили, а то је Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у даљем тексту Закон о малолетницима). Овај Закон ступа на снагу истог дана кад и Кривични законик Србије, а то значи 1. 1. 2006. године.

Ступањем на снагу Закона о малолетницима у многоструко се мења и поправља положај малолетника и других категорија лица у кривичном поступку. Наука кривичног права, судска пракса и стручна јавност дуги низ година указују на потребу интегралног и одвојено од пунолетних лица, регулисања ове материје. Посебно законодавство у односу на малолетнике јавило се у Енглеској 1908, Француској и Белгији 1912, а у Немачкој 1923. године.

Прописе о малолетницима у Србији процесног карактера, целовитије и систематизоване налазимо у Законику о судском кривичном поступку Краљевине Југославије. У том правном акту, када су у питању млађи малолетници узраста од 14-17 година живота, поступак је сврстан у "нарочите врсте поступка", за које је устројена надлежност "нарочитих одељења" окружних и средњих судова у зависности да ли се радило о злочину или преступу.

Посебан кривично-правни положај малолетника у послератном периоду успостављен је доношењем и доградњом кривичног законодавства Југославије. Иако значајно повољнији, положај малолетника како у односу на кривичне санкције, тако и на поступак у коме се изричу, уређен је истим правним актима као и положај пунолетних лица. Посебну пажњу заслужују измене и допуне Законика о кривичном поступку из 1959. године које уводе начело опортунитета у поступању јавног тужиоца. Примена овог начела долази до изражаја у оним ситуацијама када је малолетник пријављен за кривично дело за које је запређена новчана казна или казна затвора, уколико јавни тужилац оцени да не би било целисходно да се према малолетнику покрене кривични поступак. Иако напредно у време настанка, ово законодавство је захтевало после извесног времена темељне измене. Томе доприноси развој науке кривичног права као и нова значајна међународна документа, првенствено обавезујућа Конвенција Уједињених нација о правима детета, Стандардна минимална правила УН за малолетничко правосуђе, Смернице УН за превенцију малолетничке деликвенције, Правила

БЕЗБЕДНОСТ

УН о заштити малолетника лишених слободе, Стандардна минимална правила УН за мере алтернативне институционалном третману и др.¹

Све ово, као и стање и нови облици криминалитета малолетника на једној страни и потребе праксе на другој страни, интензивирали су припреме на изградњи аутономног малолетничког кривичног законодавства. Став стручњака који се баве малолетничком деликвенцијом, како практичара, тако и теоретичара био је да се одредбе о малолетницима заступљене као посебне целине у кривичном законодавству у односу на пунолетне, обједине у јединственом законском акту. Тако је септембра месеца 2005. године Народна скупштина Републике Србије донела Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица који ступа на снагу 1. 1. 2006. године.

По први пут у нашем кривичном законодавству, Закон о малолетницима свеобухватно и прегледно систематизује кривичноправне одредбе о малолетницима, тј. одредбе кривичног материјалног права, кривичнопроцесне одредбе (судски органи и кривични поступак према малолетницима), одредбе о примени васпитних налога и извршењу кривичних санкција, као и посебне одредбе о заштити малолетних лица као оштећених у кривичном поступку.

У размерама овог рада истражујемо све ове сегменте тако значајног законског акта.

КРИВИЧНОПРАВНЕ ОДРЕДБЕ О МАЛОЛЕТНИЦИМА

Кривичноправне одредбе о малолетницима садржане су у првом и другом делу овог значајног законског акта. Настале су издвајањем и доградњом посебних целина о малолетницима у Основном кривичном закону и Кривичном закону Републике Србије.

Као *lex specialis*, Закон у основним одредбама предвиђа према којим категоријама лица се примењује. То су пре свега малолетници, као и пунолетна лица када им се суди за кривична дела која су учинила као малолетници и лица која су кривично дело учинила као млађи пунолетници.

Имајући у виду узраст учиниоца кривичног дела, Закон искључује кривичне санкције према деци и врши класификацију малолетника као у ранијим одредбама кривичног закона. Исти је случај и са категоријом млађих пунолетних лица.

Крупна новина Закона о малолетницима изражава се уношењем у наше законодавство специфичних ванпроцесних мера - васпитних налога. Њихова примена прелази границе начела опортунитета у досадашњим прописима, јер долази до изражаја и за кривична дела за која је забрањена казна затвора до пет година. Сврха васпитних налога је да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се обустави поступак, односно да се применом васпитног налога утиче на правилан развој малолетника и јачање његове

---

¹ Ј. Стевановић, Н. Милошевић: Концепт Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и његова коресподентност са облицима и тежином криминалитета малолетника, Зборник радова, Будва, 2005. године.

личне одговорности како убудуће не би чинио кривична дела. У смислу чл. 7 Закона о малолетницима предвиђено је пет врста васпитних налога почев од поравнања са оштећеним па до укључивања у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту. При избору васпитног налога има се узети у обзир у целини интерес малолетника и оштећеног, водећи рачуна да се примењивањем једног или више васпитних налога не омета школовање или запослење малолетника. Васпитни налог може да траје најдуже шест месеци, а у том року може се заменити другим васпитним налогом или укинути. Избор и примењивање васпитног налога врши се у сарадњи са родитељима, усвојиоцем или стараоцем малолетника и надлежним органом старатељства. На тај начин Закон полази, по угледу на законодавства европских земаља, од начела супсидијарности примене кривичне санкције и од давања предности извансудским облицима интервенисања.²

Кривичне санкције према малолетницима

Кривичне санкције према малолетницима и даље су васпитне мере, сада другачијег садржаја и казна малолетничког затвора.

Млађим малолетницима могу се изрећи само васпитне мере.

Старијим малолетницима могу се изрећи васпитне мере, а изузетно може се изрећи казна малолетничког затвора.

Под условима предвиђеним Законом, малолетницима се могу изрећи мере безбедности.

Сврха васпитних мера и уопште кривичних санкција према малолетницима је да се надзором, пружањем заштите и помоћи, као и обезбеђивањем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малолетника, на васпитавање и правилан развој његове личности, како би се обезбедило поновно укључивање малолетника у друштвену заједницу.

Васпитне мере

Закон о малолетницима предвиђа следеће васпитне мере према малолетницима:

– Мере упозорења и усмеравања.

То су судски укор и посебне обавезе.

Једноставно је уочити да су ове мере замениле раније дисциплинске мере према малолетницима.

Посебне обавезе су нова врста васпитних мера које се под одређеним условима могу изрећи малолетнику ради постизања одређене сврхе. Те обавезе су бројне и предвиђене су чл. 14 Закона о малолетницима, почев

² Н. Милошевић, Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство, Зборник радова са научног скупа, Златибор, 2005. године.

БЕЗБЕДНОСТ

од извињења оштећеном до забране напуштања пребивалишта или боравишта, без сагласности суда и посебног одобрења органа старатељства.

– Мере појачаног надзора.

Задржане су раније предвиђене мере појачаног надзора, уз прописивање и других као што су појачан надзор од стране усвојиоца и појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника.

– Заводске мере

Такође су задржане раније заводске мере уз додавање још једне мере, а то је упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање. Наиме, ранија заводска мера упућивања у установу за дефектне малолетнике замењена је овом мером.

Свестраном анализом одредаба Закона о малолетницима о условима за примену и могућој дужини трајања, уочава се скраћивање дужине трајања васпитних мера, уз истицање начела васпитавања као примарног, приликом избора сваке мере.

Казна малолетничког затвора

То је и даље једина врста казне која се може изрећи кривично одговорном старијем малолетнику за тежа кривична дела.

У односу на раније одредбе о овој кривичној санкцији, Закон о малолетницима смањује општи минимум и максимум казне малолетничког затвора (сада може да траје од 6 месеци до пет година). За кривично дело за које је прописана казна затвора двадесет година или тежа казна или у случају стицаја најмање два кривична дела за која је прописана казна затвора тежа од десет година, малолетнички затвор може се изрећи у трајању до десет година. И даље је остала одредба која предвиђа да се старијем малолетнику за одређено кривично дело не може изрећи казна малолетничког затвора у трајању дужем од прописане казне затвора за то дело. При том суд није везан за најмању меру прописане казне.

Следећа значајна новина састоји се у редефинисању условног отпуста код казне малолетничког затвора.³ На овај начин малолетници се у погледу примене овог института доводе у повољнији положај, јер могу изаћи на слободу ако је издржана једна трећина изречене казне, односно не, пре него што је протекло шест месеци од момента отпочињања извршења казне.

Одредбе о застарелости казне малолетничког затвора остале су неизмењене.

---

³ Закон о малолетницима чл. 22 уводи институт условног отпуста и код васпитне мере упућивања у васпитну установу, под условима које предвиђа тај члан.

Мере безбедности уз кривичне санкције према малолетницима

Малолетницима за учињена кривична дела, поред васпитних мера и казне малолетничког затвора, могу се изрећи и мере безбедности предвиђене чл. 79 Кривичног законика, осим забране вршења позива, делатности или дужности.

Могућност изрицања мера безбедности постојала је и по ранијим прописима, с тим што је по новом Кривичном законнику њихов број повећан.

У оквиру опште сврхе кривичних санкција, сврха мера безбедности је да се отклоне стања или услови који могу бити од утицаја да учинилац убудуће не врши кривична дела.

КРИВИЧНОПРОЦЕСНЕ ОДРЕДБЕ О МАЛОЛЕТНИЦИМА

Кривичнопроцесне одредбе Закона о малолетницима регулишу рад судских органа и кривични поступак према малолетницима.

Посебну пажњу заслужују оне одредбе Закона које се односе на поступање и састав суда у поступку према малолетницима, овлашћеног тужиоца у овом поступку, браниоца, полицајца за малолетнике и улогу органа старатељства.

Кривични суд у поступку према малолетницима

Наше законодавство не познаје посебне судове за малолетнике који би били установљени ван судова опште надлежности у организационом и функционалном смислу. Ово са разлога што су посебни судови за малолетнике, према ставу аутора Предлога Закона о малолетницима, идеал коме треба убудуће тежити, али још увек, у овом тренутку, не постоје све претпоставке за тако опсежну реформу. Малолетнику суди веће за малолетнике надлежног суда који постоји у оквиру судова опште надлежности Републике Србије.

Стварна надлежност већа за малолетнике уређена је по први пут Законом о малолетницима. Поступак према малолетнику у првом степену, води се пред судијом за малолетнике и већем за малолетнике окружног суда.

Веће за малолетнике у првостепеном суду састављено је од судије за малолетнике и двојице судија поротника, по правилу различитог пола. Истакнуто правило представља новину коју не треба посебно образлагати, јер је у функцији доношења адекватне одлуке.

Састав другостепеног већа је другачији у односу на раније решење.

У другом степену надлежно је веће за малолетнике непосредно вишег суда, које је састављено од тројице судија и одређује се распоредом послова у том суду. Дакле, у овом већу нема поротника. Они се укључују само у оним ситуацијама када веће за малолетнике суди на претресу пред другостепеним судом.

Према новом решењу у Закону о малолетницима, судија за малолетнике и судије већа за малолетнике морају бити лица која су стекла посебна знања из области права детета и преступништва младих.

БЕЗБЕДНОСТ

Месна надлежност кривичног суда у поступку прем малолетницима одређује се по истим критеријумима како је то предвиђао Законик о кривичном поступку, у засебном поглављу, уз допуну да се поступак може спровести и пред судом на чијем се подручју налази завод или установа за извршење кривичних санкција у којој се малолетник налази, ако је очигледно да ће се пред тим судом лакше спровести поступак.

Приликом обезбеђивања присуства малолетника у кривичном поступку, сада се адекватније штити његова личност, јер је предвиђено да меру довођења малолетника спроводе службена лица органа унутрашњих послова у цивилној одећи, водећи рачуна да то чине на неупадљив начин.

Одредбе о поступању суда у ситуацијама када постоји субјективни или објективни конекситет остале су непромењене, уз измену да ће се у случају постојања основане сумње да је лице учинило неко кривично дело као малолетно, а неко као пунолетно, по правилу спровести јединствен поступак пред већем које суди малолетним лицима, уколико то лице у време покретања поступка није навршило двадесетједну годину. Према ранијем решењу, поступак се имао спровести пред судом који суди пунолетним лицима, без обзира на године живота.

Приликом примене мера за обезбеђење присуства малолетника у поступку, посебну пажњу заслужује притвор као најтежа мера.

За разлику од притвора у поступку према пунолетним лицима који може да буде обавезан и факултативан, притвор у поступку према малолетницима је увек факултативан. Разлози за примену ове мере предвиђени су одредбом чл. 142 ст. 2 ЗКП, као и раније.

Закон о малолетницима дефинише притвор као субсидијарну меру у односу на меру привременог смештаја малолетника из чл. 66 овог Закона. У погледу трајања приметно је значајно скраћивање ове мере, јер судија за малолетнике има могућности да на основу решења о притвору у припремном поступку одреди притвор у трајању најдуже месец дана. Веће за малолетнике истог суда може из оправданих разлога продужити притвор најдуже још за месец дана, за разлику од ранијег продужења још за два месеца.

Након окончања припремног поступка и подношења предлога за изрицање кривичне санкције, по први пут се прави разлика у погледу трајања притвора у односу на млађе и старије малолетнике. Притвор према старијем малолетнику може да траје најдуже до шест месеци, а према млађем малолетнику најдуже четири месеца. Према ранијем решењу, притвор је у истим ситуацијама могао да траје до годину дана како према млађим, тако и према старијим малолетницима.

Од момента изрицања васпитне мере упућивања у васпитно поправни дом и од изрицања казне малолетничког затвора, притвор према малолетнику може трајати најдуже шест месеци. То значи да би се у овом року имао спровести и окончати кривични поступак по редовним и ванредним правним лековима.

Предње временско регулисање трајања притвора у поступку према малолетницима значи регулисање трајања самог поступка који је по својој природи хитан, па самим тим и хуман. Веће за малолетнике је у обавези да сваких месец дана испита да ли постоје разлози за притвор и да донесе решење о укидању или продужавању притвора.

Остале одредбе Закона о малолетницима у поступању кривичног суда у овом поступку у погледу позивања малолетника, врсте јавности, објављивања тока кривичног поступка и друга питања, остале су идентичне са ранијим одредбама Законика о кривичном поступку.

Овлашћени тужилац у поступку према малолетницима

Закон о малолетницима предвиђа и познаје само једну врсту овлашћеног тужиоца у поступку према малолетницима. То је увек и једино јавни тужилац за малолетнике (у даљем тексту тужилац за малолетнике), док је раније то био јавни тужилац. Очигледно је да се више води рачуна о доследној специјализацији кадрова који се баве проблемима малолетничке деликвенције у оквиру јавнотужилачке организације. Ово произилази из изричите законске одредбе која предвиђа да јавни тужилац за малолетнике мора да буде лице које је стекло посебна знања из области права детета и преступништва младих.

У поступку према малолетницима, тужилац за малолетнике врши функцију гоњења за сва кривична дела, без обзира на начин гоњења. За кривична дела за која се гони по предлогу или приватној тужби, поступак се може иницирати ако је оштећени ставио предлог за покретање поступка надлежном тужиоцу за малолетнике у року од три месеца од дана сазнања за кривично дело и учиниоца.

Ако тужилац за малолетнике не поднесе захтев за покретање поступка према малолетнику, обавестиће о томе у року од осам дана оштећеног. Оштећени не може преузети кривично гоњење, али има право да у року од осам дана од пријема обавештења тужиоца за малолетнике, а ако није обавештен, онда у року од три месеца од дана одбацивања кривичне пријаве, односно предлога оштећеног, захтева да веће за малолетнике непосредно вишег суда одлучи о покретању поступка. Нова одредба Закона о малолетницима састоји се у прописивању рока од три месеца за давање иницијативе о покретању поступка према малолетнику, што је иначе присутно и у ситуацијама када је јавном тужиоцу пријављено пунолетно лице.

Следећа значајна новина у поступању тужиоца за малолетнике састоји се у широј примени начела опортунитета у његовом раду. За разлику од ранијег решења, начело опортунитета сада долази до изражаја у оним ситуацијама када је малолетник пријављен за кривично дело за које је запређена новчана казна или казна затвора до пет година (раније до 3 године). Иако постоје докази из којих произилази основана сумња да је малолетник учинио неко од наведених кривичних дела, може се показати да не би било целисходно да се води поступак према малолетнику, с обзиром на природу кривичног дела и околности под којима је учињено, ранији живот малолетника и његова

БЕЗБЕДНОСТ

лична својства. Ради стицања таквог уверења, тужилац за малолетнике и у смислу Закона о малолетницима може затражити мишљење од органа старатељства о целисходности покретања поступка према малолетнику. Новина се састоји у томе што се прикупљање тих података може поверити и стручном лицу (социјалном раднику, психологу, педагогу, специјалном педагогу и др.) ако га има у јавном тужилаштву.

Начело опортунитета и даље обухвата и оне ситуације када се малолетник, који се налази на издржавању казне или васпитне мере, терети за ново кривично дело. Јавни тужилац може одлучити да не захтева покретање кривичног поступка за друго кривично дело малолетника, ако с обзиром на тежину дела, као и на казну, односно васпитну меру не би имало сврхе вођење поступка и изрицање посебне кривичне санкције за то дело.

Примена начела опортунитета у поступању тужиоца за малолетнике у оба ова случаја подлеже контроли суда, јер и оштећени и орган старатељства, које је о свом ставу у року од осам дана обавестио тужилац за малолетнике, имају могућности да у року од осам дана, односно у року од три месеца од дана одбацивања кривичне пријаве или предлога оштећеног, уколико нису обавештени, захтевати од већа за малолетнике непосредно вишег суда да одлучи о покретању поступка према малолетнику. Увођење рока од три месеца и у овим ситуацијама представља значајну новину.

Значајна је и обавеза тужиоца за малолетнике да о одбацивању кривичне пријаве коју је орган унутрашњих послова поднео против малолетника, обавести тај орган. На овај начин орган унутрашњих послова је у могућности да сазна разлоге због којих је тужилац за малолетнике одбацио кривичну пријаву.

У смислу Закона о малолетницима, примена начела опортунитета у ситуацијама из чл. 58 ст. 1 (када је малолетник по први пут пријављен) може да зависи и од пристанка малолетника и његових родитеља, усвојиоца или стараоца, као и спремношћу малолетника да прихвати и испуни један или више васпитних налога из чл. 7 ст. 1 т. 1-3 овог Закона.

То су следећи васпитни налози: поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле у целини или делимично штетне последице дела; редовно похађање школе или редовно одлажење на посао и укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација, или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја. За примену првог васпитног налога неопходан је пристанак оштећеног. Ово је крупна новина која ће довести до шире примене начела опортунитета у поступању тужиоца за малолетнике.

Ако малолетник у потпуности испуни преузети васпитни налог, о чему извештај подноси орган старатељства, јавни тужилац за малолетнике ће донети решење о одбацивању кривичне пријаве, односно предлога оштећеног за покретање поступка.

Пријава се може одбацивати и у оним ситуацијама ако малолетник делимично испуни преузети васпитни налог, уколико тужилац за малолетнике нађе да

покретање поступка не би било целисходно. При том се има у виду природа кривичног дела и околности под којима је учињено, ранији живот малолетника, његова лична својства, као и разлози неиспуњења преузетог васпитног налога у целости.

У противном, ако малолетник не изврши преузети васпитни налог или га изврши само делимично, али у мери која оправдава покретање поступка, јавни тужилац за малолетнике подноси захтев за покретање припремног поступка судији за малолетнике надлежног суда.

О одбацивању кривичне пријаве, након испуњења или делимичног испуњења преузетих обавеза, тужилац за малолетнике обавештава оштећеног, који нема право да захтева покретање поступка према малолетнику.

Иницирање кривичног поступка према малолетницима

Иницијатива за покретање поступка према малолетнику потиче од стране тужиоца за малолетнике. Састоји се у подношењу захтева за покретање припремног поступка судији за малолетнике надлежног суда и у обавезном присуству саслушању малолетника. Осталим радњама у припремног поступку јавни тужилац има могућности да по потреби присуствује.

Након пријема списка од судије за малолетнике, по завршеном припремног поступку, тужилац за малолетнике свестрано разматра предмет и процењује да ли има места настављању кривичног поступка. Уколико тужилац за малолетнике закључи да нема потребе за допуном припремног поступка, он подноси већу за малолетнике образложени предлог за изрицање кривичне санкције.

За разлику од ранијих врста оптужних аката: предлога за кажњавање и предлога за примену васпитне мере, Закон о малолетницима дефинише јединствен оптужни акт који својим називом не прејудуцира изрицање законом предвиђене санкције према малолетнику.

Резултати припремног поступка могу да укажу да нема основа за вођење поступка према малолетнику, па тужилац за малолетнике подноси предлог судији за малолетнике да обустави поступак. О предлогу за обустављање поступка, тужилац за малолетнике обавезно обавештава и орган старатељства.

Тужилац за малолетнике може поднети предлог да се поступак према малолетнику обустави, под условом да малолетник прихвати да испуни један или више васпитних налога из чл. 7 ст. 1 т. 1-3 Закона о малолетницима. Ово су нова решења и могућности у поступању тужиоца за малолетнике.

Када судија за малолетнике прихвати предлог тужиоца за малолетнике, одредиће малолетнику да испуни један или више васпитних налога, водећи рачуна да они буду прилагођени личности малолетника и приликама у којима живи. Ако малолетник у потпуности изврши преузети васпитни налог, о чему извештај подноси орган старатељства, судија за малолетнике доноси решење о обустави поступка.

БЕЗБЕДНОСТ

Ако се судија за малолетнике не сложи са предлогом тужиоца за малолетнике, одлуку доноси веће за малолетнике у року од осам дана.

У оквиру функције гоњења, тужилац за малолетнике обавезно присуствује и саслушању малолетника пред већем за малолетнике како у судници већа, тако и на главном претресу. У овој фази поступка тужилац за малолетнике има могућности да измени и прошири поднети оптужни акт, без обзира што је веће за малолетнике овлашћено да донесе одлуку на основу утврђеног чињеничног стања (одступање од начела оптужбе).

У погледу права тужиоца за малолетнике да изјављује правне лекове против одлука које су донете на основу спроведеног поступка према малолетнику, преузета су ранија решења из Законика о кривичном поступку.

У погледу надзора над извршењем васпитних мера, уведена је обавеза тужиоца за малолетнике да прати резултате извршења васпитне мере обилажењем малолетника смештених у заводу или установи у којој се васпитна мера извршава. То чини и непосредним увидом и разматрањем извештаја о току извршења изречене васпитне мере. Зато је управа завода, односно установе у којој се извршава васпитна мера дужна да сваких шест месеци достави и тужиоцу за малолетнике извештај о резултатима извршења мере. Приоритетно, овај извештај се доставља судији за малолетнике.

Предње одредбе Закона о малолетницима, по први пут овлашћују тужиоца за малолетнике да врши надзор над извршењем васпитних мера. На овај начин тужилац за малолетнике остаје активни субјект у давању иницијативе за обуставу или измену изречене васпитне мере, зависно од оствареног степена ресоцијализације малолетника, према коме је изречена мера.

Бранилац у поступку према малолетницима

Одредбе Закона о малолетницима у погледу ангажовања браниоца малолетника значе крупну новину у заштити интереса ове категорије учинилаца кривичних дела.

За разлику од решења садржаних у досадашњим одредбама Законика о кривичном поступку које су право на браниоца везивале за тежину извршеног кривичног дела за које се малолетник терети, Закон о малолетницима има другачији приступ овом питању. Предвиђено је да малолетник мора имати браниоца приликом првог саслушања, као и током читавог поступка.

Ако сам малолетник, његов законски заступник или сродници не узму браниоца, њега ће по службеној дужности поставити судија за малолетнике.

Бранилац малолетника може бити само адвокат који је стекао посебна знања из области права детета и преступништва младих (бранилац за малолетнике).

Предње одредбе о обавезној стручној одбрани у поступку према малолетницима указују на значајно повољнији положај малолетника у свим фазама поступка. Тако је предвиђено да саслушању малолетника у припремном поступку морају присуствовати: тужилац за малолетнике, бранилац за малолет-

нике и родитељ као и усвојилац, односно старалац малолетника. Осталим радњама у припремном поступку ова лица по потреби присуствују.

Штитећи интересе малолетника у кривичном поступку, бранилац за малолетнике може предложити да се саслушање малолетника обави уз помоћ психолога, педагога или другог стручног лица.

Уколико сматра да је то за малолетника повољније, бранилац има право да уложи жалбу против решења судије за малолетнике о привременом смештају малолетника у посебну установу током припремног поступка.

Присуство браниоца за малолетнике је неопходно и у главном кривичном поступку. Изричито је предвиђено да се на седницу већа и главни претрес обавезно позивају тужилац за малолетнике, бранилац за малолетнике и представник органа старатељства. Уколико бранилац за малолетнике неоправдано изостане са седнице већа или са главног претреса, председник већа о томе обавештава надлежну адвокатску комору.

У смислу чл. 80 Закона о малолетницима, бранилац за малолетнике има право да изјави жалбу, као редовни правни лек, против пресуде којом је малолетнику изречена казна затвора, против решења којим је малолетнику изречена васпитна мера и против решења о обустављању поступка.

У поступку за обуставу извршења и измену одлуке о васпитним мерама, пред већем за малолетнике првостепеног суда, присуство браниоца за малолетнике такође је неопходно. На овај начин бранилац је укључен и у поступак који означава ревизију донете одлуке, како би својим знањем и свестраним залагањем дао свој допринос доношењу правилне и законите одлуке.

На основу изложеног може се закључити да су одредбе Закона о малолетницима, које регулишу права и дужности браниоца за малолетнике, адекватне свеукупном положају малолетника у поступку, јер на најбољи могући начин штите његове интересе и доприносе доношењу правилне и законите одлуке.

Орган унутрашњих послова у поступку према малолетницима

Закон о малолетницима уређује активности органа унутрашњих послова у покренутом поступку, с посебним освртом на његову улогу у преткривичном поступку. По први пут се издваја лице у оквиру органа унутрашњих послова које је овлашћено да прикупља обавештења од малолетника. То је полицајац за малолетнике. Полицајац за малолетнике је лице које је стекло посебна знања из области права детета и преступништва младих.

Обавештења од малолетника прикупљају се у присуству родитеља, усвојилоца, односно стараоца малолетника. Правни основ за прикупљање обавештења од малолетника је чл. 226 Законика о кривичном поступку. Одредбе овог члана у погледу прикупљања потребних обавештења од малолетника могу се применити, јер нису у супротности са Законом о малолетницима. Тако би се и малолетник могао позвати у службене просторије органа унутрашњих послова ради прикупљања обавештења. Позивање

БЕЗБЕДНОСТ

се врши преко родитеља, старатеља и усвојоца. У позиву се мора назначити разлог позивања и својство у коме се малолетник позива. Принудно се може довести малолетник који се није одазвао позиву, само ако је у позиву био на то упозорен.

Обављање информативног разговора са малолетником не би могло да дуго траје. Мора се водити рачуна о томе да се неопходни подаци прикупе већ приликом првог позивања. Обавештења од малолетника се не смеју прикупљати принудно.

Сматрамо да би се могле применити и одредбе чл. 226 ст. 8 и 9, уколико полицајац за малолетнике оцени да позвани малолетник може бити сматран осумњиченим. У таквим ситуацијама малолетник ће се одмах обавестити о делу за које се терети и основама сумње као и праву да узме браниоца који ће присуствовати његовом саслушању. Уколико осумњичени малолетник пристане да да исказ, саслушаће се по одредбама Законика о кривичном поступку и о томе сачинити записник.

Записник о овом саслушању се не издваја из списка и може се користити као доказ у покренутом поступку. Везано за овлашћења органа унутрашњих послова, треба нагласити да се према малолетнику не може применити мера задржавања осумњиченог у смислу чл. 229 Законика о кривичном поступку. То даље казује да је мера лишења слободе по чл. 227 ЗКП могућа, али она не може да прерасте у меру задржавања осумњиченог, као што је случај у односу на пунолетно осумњичено лице. Свако лишење слободе урачунава се у време извршења кривичне санкције заводског карактера.

У припремном поступку према малолетницима, судија за малолетнике, при предузимању појединих истражних радњи, има могућности да органима унутрашњих послова повери предузимање истражних радњи претресање стана и лица и привремено одузимање предмета на начин предвиђен одговарајућим одредбама Законика о кривичном поступку.

Наведене истражне радње требало би да предузму специјализовани службеници органа унутрашњих послова који су стекла посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица. Сматрамо да се посебна обученост ових кадрова може уподобити са одредбом чл. 151 ст. 3 Закона о малолетницима, где се то изричито захтева, уколико је на штету малолетника извршено неко од кривичних дела из чл. 150 Закона о малолетницима.

Наредбу о довођењу малолетника извршавају овлашћена службена лица органа унутрашњих послова. Изричито је предвиђено да ову меру спроводе службена лица органа унутрашњих послова у ЦИВИЛНОЈ одећи, водећи рачуна да то чине на неупадљив начин.

Предње одредбе Закона о малолетницима о учешћу органа унутрашњих послова у преткривичном и кривичном поступку у односу на малолетника, указују на потребу специјализације кадрова који се у овом органу баве проблемима малолетничке деликвенције.

То је нешто о чему се и до сада водило рачуна, уз Законом предвиђену обавезу стицања и продубљивања знања о правима детета и преступништву младих.

Полицајац за малолетнике има пред собом малолетног осумњиченог кога прати презумпција невиности, што указује на повољнији положај овог субјекта преткривичног поступка. Тако је и преткривични, а не само кривични поступак окренут према малолетнику, а не против малолетника.

Орган старатељства у поступку према малолетницима

Закон о малолетницима придаје већи значај и потенцира улогу органа старатељства (општински центри за социјални рад), у поступку према малолетницима.

Сарадња органа старатељства са судијом за малолетнике и тужиоцем за малолетнике долази до изражаја како у преткривичном поступку, тако и у покренутом поступку према малолетнику, па и након изрицања кривичне санкције. Пре отпочињања формалног поступка према малолетнику се под одређеним условима могу применити васпитни налози. При избору васпитног налога, судија за малолетнике и тужилац за малолетнике затражиће мишљење и надлежног органа старатељства.

Даље, предвиђено је да тужилац за малолетнике о одбацивању кривичне пријаве према малолетнику који није навршио 14 година, обавештава орган старатељства ради предузимања мера из своје надлежности. Благовремено предузимање ових мера значи превентивно деловање у правцу одвраћања малолетника од вршења противзаконитих радњи и његово враћање на прави пут. Овде је посебно значајна сарадња са родитељима малолетника, његовим стараоцем и усвојоцем.

У смислу чл. 53 Закона о малолетницима, орган старатељства има право да се упозна са током поступка, да у току поступка ставља предлоге и да указује на чињенице и доказе који су од важности за доношење правилне одлуке. О сваком покретању поступка према малолетнику, тужилац за малолетнике ће обавестити надлежни орган старатељства. Уколико је тужилац за малолетнике пропустио да о покретању поступка према малолетнику обавести надлежни орган старатељства, то ће учинити судија за малолетнике, достављањем копије захтева за покретање припремног поступка. Ово је нова одредба која ће допринети интензивнијој сарадњи органа старатељства са правосудним органима.

У ситуацијама када јавни тужилац користи начело опортунитета у свом поступању има могућности да од органа старатељства затражи мишљење о целисходности покретања поступка према малолетнику. Ако се орган старатељства не сагласи са тужиоцем за малолетнике у погледу иницирања кривичног поступка, има могућност да то захтева од већа за малолетнике, након пријема обавештења о одбачају кривичне пријаве. У покренутом припремном поступку судија за малолетнике ће обавезно (то је раније било факултативно) прибавити мишљење органа старатељства о чињеницама које

БЕЗБЕДНОСТ

се односе на узраст малолетника, оцену његове зрелости, о средини у којој и приликама под којима малолетник живи, као и о другим околностима које се тичу његове личности и понашања.

Благовремено састављање исцрпног извештаја о наведеним чињеницама и његово достављање судији за малолетнике представља најзначајнију обавезу органа старатељства у поступку према малолетницима.

Када се има у виду улога органа старатељства у поступку према малолетницима ваља истаћи и ону одредбу Закона о малолетницима која предвиђа да судија за малолетнике може одобрити да радњама у припремном поступку присуствује и представник органа старатељства. Када наведено лице присуствује тим радњама, може стављати предлоге и упућивати питања лицу које се саслушава. Сматрамо да присуство представника органа старатељства предузимању ових радњи треба да буде обавезно.

По завршеном припремном поступку, тужилац за малолетнике у ситуацијама када сматра да нема места настављању поступка, подноси судији за малолетнике предлог за обуставу поступка. О таквом свом предлогу тужилац за малолетнике дужан је да обавести орган старатељства. Ако се орган старатељства не сложи са предлогом тужиоца за малолетнике да се поступак обустави, о томе ће обавестити судију за малолетнике. Уколико судија за малолетнике прихвати такво неслагање органа старатељства са предлогом о обустави поступка, предмет ће доставити већу за малолетнике вишег суда.

У поступку пред већем за малолетнике, предвиђено је да седници већа, поред осталих лица, обавезно присуствује и представник органа старатељства. Уочава се да је сада присуство представника органа старатељства обавезно, а не факултативно као што је то раније био случај. Присуство представника органа старатељства обавезно је и на главном претресу пред већем за малолетнике, са ког се не би могао удаљити.

Поред наведених активности, посебно би истакли улогу органа старатељства при вршењу надзора над спровођењем изречених мера. Ово са разлога што је Законом о малолетницима по први пут децидно прописао обавезу органа старатељства, да сваких шест месеци доставља суду и тужиоцу за малолетнике извештај о току извршења васпитних мера које нису заводске. У ситуацијама када је суд изрекао васпитну меру - појачан надзор од стране органа старатељства, обавезе овог органа су исцрпно наведене о Закону о малолетницима. Одређено службено лице органа старатељства или друго стручно лице које овај орган одреди, непосредно брине о школовању малолетника, његовом запослењу, одвајању из средине која на њега штетно утиче, потребном лечењу и сређивању прилика у којима живи.

Орган старатељства и даље има могућности да предложи обуставу извршења и измену одлуке о васпитним мерама.

Предњем би додали и значајан удео органа старатељства после извршења заводских мера и казне малолетничког затвора. Такву помоћ орган старатељства остварује и током трајања заводске мере и казне мало-

летничког затвора. Састоји се у одржавању сталне везе са малолетником, његовом породицом и установом у којој је малолетник смештен, како би се малолетник и његова породица што боље припремили за враћање малолетника у ранију социјалну средину и његово укључивање у даљи друштвени живот.

Све наведене обавезе органа старатељства у директној су вези са знатно повољнијим положајем малолетника у поступку који је сада регулисан јединственим Законом о малолетницима. Непосредне резултате његове примене показаће судска пракса.

ПРОЦЕСНО ИЗВРШНЕ ОДРЕДБЕ О МАЛОЛЕТНИЦИМА

Закон о малолетницима, као јединствен и свобухватан акт, садржи и одредбе о извршењу кривичних санкција. Примена васпитних налога регулисаће се посебним подзаконским актом, који ће у року од шест месеци од дана ступања на снагу Закона о малолетницима донети министар правде.

Основне и посебне одредбе о извршењу кривичних санкција према малолетницима у први план стављају заштиту основних људских права и специфичних права малолетника према којима се извршава нека кривична санкција. Одnose се на једнакост малолетника према којим се извршава кривична санкција без обзира на различитост, на обавезу судије за малолетнике да по потреби предузме одређене мере заштите угрожених права малолетника, у саарадњи са надлежним органом старатељства.

Закон о малолетницима успоставља и обавезу тужиоца за малолетнике да најмање два пута годишње обилази малолетнике смештене у заводу или установи за извршење заводских мера. На овај начин и тужилац за малолетнике је у могућности да сагледа законитост и правилност у поступању према сваком смештеном малолетнику и да о уоченим пропустима обавести надлежне органе. Приоритетни орган судске заштите права малолетника је веће за малолетнике првостепеног суда.

Следећа карактеристика Закона о малолетницима у овом делу односи се на значајнију улогу органа старатељства приликом извршавања васпитних мера према малолетницима. Исто се односи и на улогу овог органа у пружању помоћи малолетнику након извршене кривичне санкције. Предвиђено је да се о повратку малолетника у породицу обавезно обавештава надлежни орган старатељства. Овај орган је у обавези да после отпуштања малолетника са извршења заводске мере или казне малолетничког затвора посебно брине о малолетнику без родитеља, као и о малолетнику чије су породичне и материјалне прилике несређене. Ова брига подразумева нарочито смештај, исхрану, набавку одеће, лечење, помоћ у сређивању породичних прилика, стручно оспособљавање и запошљавање малолетника. Уочава се да су интереси малолетника у првом плану, како при иницирању поступка, током његовог трајања и окончања, тако и након извршења изречене кривичне санкције.

БЕЗБЕДНОСТ

ЗАШТИТА МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА КАО ОШТЕЋЕНИХ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Закон о малолетницима у трећем делу садржи посебне одредбе о заштити малолетних лица као оштећених у кривичном поступку. Овде се има у виду малолетник као пасивни субјект у поступку, односно лице чије је неко лично или имовинско право повређено или угрожено кривичним делом. То је уствари оштећени, тј. жртва кривичног дела из чл. 150 Закона о малолетницима, у коме су таксативно наведена одређена кривична дела која су на штету малолетника извршила пунолетна лица.

Основне полуге ове заштите обухвата:

- специјализација кадрова који учествују у овом поступку (председника већа, јавног тужиоца, пуномоћника оштећеног детета, односно малолетника). Неопходно је да сви актери овог поступка имају посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица;
- саслушање малолетног лица - жртве кривичног дела обавезно се обавља уз помоћ одређених стручних лица и то психолога, педагога или другог стручног лица;
- саслушање малолетног лица може се спровести највише два пута, а изузетно и више пута ако је то неопходно ради утврђивања спорних чињеница, уз обавезу суда да води рачуна о заштити личности оштећеног који се саслушава у својству сведока;
- могућност саслушања оштећеног малолетника без присуства странака и учесника поступка, ван зграде суда;
- забрана суочења са окривљеним, док се при радњи препознавања мора поступати обазриво и на начин који онемогућава окривљеног да види малолетно лице;
- обавезно присуство пуномоћника малолетног оштећеног лица од првог саслушања окривљеног и током поступка. Пуномоћник оштећеног је адвокат који поседује посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица, и
- хитност поступка у коме се као оштећено лице јавља малолетник.

Уочава се да су посебне одредбе о заштити малолетних лица, као оштећених у кривичном поступку, окренуте жртви кривичног дела, јер на најбољи могући начин штите интересе и личност оштећеног малолетника, исто као што напред анализирани одредбе Закона о малолетницима штите малолетног учиниоца кривичног дела.

Према ставу истакнутих стручњака из правосудне праксе, новим Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица реализоване су идеје о стварању једног аутономног законодавства у односу на малолетнике и претпоставке за стварање једног новог система малолетничког правосуђа у Републици Србији.⁴ Како ће и у којој мери све ово заживети у пракси остаје да се види.

---

⁴ Н. Милошевић, као у фусноти 3.

ЗАКЉУЧАК

Доношење Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, означава стварање једног аутономног законодавства у односу на малолетнике. У његове основе уграђена су она достигнућа кривичноправне науке од којих полази већина савремених европских законодавстава из ове области.

Пред нама је свеобухватан законски акт који, поред осталог, предвиђа стварну, месну и функционалну надлежност кривичног суда за малолетнике, јавног тужиоца за малолетнике, полицајца за малолетнике и органа старатељства. Начело законитости у поступању свих ових органа обавезује њихове носиоце на перманентно стручно оспособљавање и стицање посебних знања из области права детета и преступништва младих. Акцент је на васпитавању и превентивном деловању, јер је сврха васпитних налога да се не покреће кривични поступак према малолетнику, већ да се утиче на његов правилан развој и јачање његове личне одговорности. Уношење посебних обавеза у систем кривичних санкција има исти циљ, само у покренутом кривичном поступку.

У завршном делу, Закон о малолетницима по први пут предвиђа систем заштите малолетника, жртве кривичног дела, па су његове одредбе окренуте, не само према активном, већ и према пасивном субјекту кривичног дела.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Вујовић Д., Кривично процесно право, Београд, 2004.
2. Грубач М., Кривично процесно право, Ток кривичног поступка, Београд, 2002.
3. Јекић З., и Данић Р., Кривично процесно право, Београд, 2005.
4. Милошевић Н., Нове тенденције у савременој науци кривичног права и малолетничко кривично законодавство, Златибор, 2005.
5. Радуловић Д., Кривично процесно право, Подгорица, 2002.
6. Законик о кривичном поступку из 2001. године са каснијим изменама и допунама.
7. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Сл. гласник РС бр. 85/2005-12-26 Кривични законик Републике Србије, Сл. гласник РС бр. 85/2005.

JUVENILES IN NEW CRIMINAL LEGISLATION

Abstract: The topic of this paper is related to new solutions contained in the *Law on Juvenile Perpetrators of Criminal Offences and Criminal Protection of Juveniles*.

As a *lex specialis*, the Law for the first time unites and systematically deals with penal and procedural provisions on the implementation of corrective instructions and carrying out of penal sanctions and special provisions providing for protection of juveniles as victims in criminal proceedings.

Penal code provisions on juveniles have introduced specific non-procedural measures in our legislation – corrective instructions, then a special kind of corrective measures – special obligations that in certain conditions are pronounced with a view to direct juveniles, regulate the shortening of some corrective measures and juvenile prison sentences, with a possibility for probation upon sentencing a person to a correction ward.

Procedural provisions identify the subjects and participants in the proceedings instituted against juveniles. The Law pays special attention to specialization of the personnel: judges for juveniles, public prosecutor for juveniles, juveniles' defence counsel, and police for juveniles, as persons who have acquired special knowledge in the field of the rights of child and juvenile delinquency. Bringing juveniles before the court has been arranged differently, as well as detention during the preliminary procedure and in the later phases of the procedure. There are issues deserving significant attention, such as the use of the principle of opportunity in the prosecution of juveniles, cooperation with custodial bodies, without whose opinion the court could not launch criminal proceedings, bearing in mind a new obligation related to supervision of implementation of corrective measures.

An important novelty is also the introduction of compulsory competent defence for all criminal offences, regardless of the severity of prescribed sanction. As for the activities of the law enforcement officers, for the first time there is some mention about the police officer for juveniles as the only official who is authorized to gather relevant information, but who cannot detain a suspect as provided by Section 229 of the Criminal Procedure Act, since the Law on Juveniles strictly prohibits it.

The closing part of the paper is a research in the execution of criminal sanctions towards juveniles and their position as passive subjects of criminal acts.

Key Words: juvenile, judge for juveniles, prosecutor for juveniles, defence counsel for juveniles, police officer for juveniles.

Проф. др Милан МИЛОШЕВИЋ,
Полицијска академија

ПОЛИЦИЈА И ПРАВОСУЂЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛА

Резиме: Европска конвенција о борби против сајбер-криминала из 2001. године обавезује све земље на међусобну сарадњу у борби против компјутерског криминала и електронског пиратства, а државе Европске уније и Савета Европе да у техници и обуци помогну мање развијеним земљама у тој борби. Прихватањем дате Конвенције Република Србија се, између осталог, обавезала и да устроји органе специјализоване за откривање и процесуирање високотехнолошког криминалитета. Поштујући ту обавезу, али и Препоруке Савета Европе из 1989. и 1995. године и друге мултилатералне документе, Народна скупштина Републике Србије усвојила је Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, који је ступио на снагу 27. јула 2005. године. Полазећи од тога, у раду су анализирани квалитативно нове могућности које поменути Закон пружа у вези са сузбијањем и спречавањем високотехнолошког криминала и апострофирани неки од практичних проблема у вези са тим.

Кључне речи: полиција, високотехнолошки криминал, кривични поступак, стручна лица, вештачење.

УВОД

Након демократских промена и повратка у релевантне међународне политичке и полицијске институције, наша земља је прихватила низ међународних правних аката од есенцијалног значаја за борбу против криминала и корупције. Између осталих, ту спадају Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, усвојена у Стразбуру 1990. године, Конвенција против транснационалног организованог криминала са допунским протоколима, потписана у Палерму 2000. године и Конвенција Савета Европе о сајбер криминалу, потписана у Будимпешти 2001. године, али и препоруке Савета Европе (Recommendation No. R(89)6; Recommendation No. R(95), као и други мултилатерални документи који се односе

БЕЗБЕДНОСТ

на спречавање и сузбијање компјутерског криминала¹. У међувремену је склопљен Београдски споразум (Споразум о принципима односа Србије и Црне Горе у оквиру државне заједнице), а затим и Уставна повеља, као и закон о њеној имплементацији. Овим актима је одређено да област високотехнолошког криминала, као и комплетно материјално и процесно кривично право буде у надлежности држава - чланица СЦГ.

Полазећи од тога, а посебно од обавеза проистеклих из Конвенције о сајбер криминалу да устроји државне органе специјализоване за гоњење и процесуирање компјутерског криминала и електронског пиратства, Народна скупштина Републике Србије усвојила је Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, који је ступио на снагу 27. јула 2005. године². Уставни основ за доношење тог Закона садржан је у члану 72 став 1 тачка 11 Устава Републике Србије, према коме Република уређује и обезбеђује организацију, надлежност и рад републичких органа. Сагласно томе, новоусвојеним законом је створен институционални оквир за ефикаснију борбу против високотехнолошког криминала у земљи и иностранству. Ово је у потпуном складу и са друштвеним интенцијама (исказаним кроз опредељење Владе Србије и закључке међуминистарског састанка из фебруара 2005. године) о потреби енергичне борбе против "пиратерије", тј. злоупотреба ауторских права које се врше у филмској индустрији, компјутерском софтверу и музичкој продукцији.

С друге стране, познато је да се, по самој природи ствари, високотехнолошки криминал сврстава у прекогранични криминалитет. Анализирајући упоредно право и међународне правне изворе, примећује се да се посебна пажња посвећује управо тој његовој карактеристици и да је заједничко супротстављање једини успешан модел његовог ефикасног сузбијања. Такође, посматрајући начине на које се технички напредније земље боре против овог проблема, долази се до закључка да је једно од најбољих решења постојање посебних, уско специјализованих одељења како у полицији тако и у тужилаштву и судовима. Разлог за ово је чињеница да је много једноставније, ефикасније и економичније одабрати једну групу људи која већ има одређени ниво знања из ове области и афинитете да се у том смеру даље усавршава, него обучавати комплетну полицију и правосуђе и непрестано улагати у њихово даље усавршавање и праћење нових технологија.³

Уосталом, из практичних разлога је од раније формиран тим за борбу против компјутерског криминала у Окружном јавном тужилаштву и Другом општинском тужилаштву у Београду. Такође треба напоменути да је Одељење за сузбијање привредног криминалитета у седишту Министарства унутрашњих послова Републике Србије већ поступало по неколико предмета компјутерског криминала, којом приликом су поднете и кривичне пријаве надлежним

---

¹ У питању су препоруке Савета Европе о криминалитету везаном за компјутере из 1989. и о сагледавању проблема у кривичном процесном праву везаном за информациону технологију из 1995. године, затим Директива ЕУ за заштиту компјутерских програма из 1991. године, Акциони план ЕУ о промовисању безбедније употребе Интернета из 1999. године, Резолуција о компјутерском криминалу VIII конгреса ОУН о превенцији криминалитета и др.

² "Службени гласник РС", бр. 61/2005.

³ Бећирић Д. (2005), "Високотехнолошки криминал", у: *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 67, стр. 7, 9.

јавним тужилаштвима. Полиција је од недавно отпочела и са посебно енергичним и опсежним активностима против електронске пиратерије, које су дале одличне резултате на плану откривања овог вида криминалитета. Неспорно је такође да ће конституисањем специјализованих кривичних већа поступак пред судовима за сва дела високотехнолошког криминалитета бити краћи и ефикаснији, с обзиром на то да ће ови судски органи бити много боље опремљени и оспособљени за борбу против компјутерског криминала и електронског пиратства.

Међутим, у пракси се поставља проблем оптималне тактике у спречавању и сузбијању оваквих, модерних облика криминалитета? Препоруке Интерпола указују на потребу формирања специјалних одељења полиције за превенцију, унапређење техничких средстава и читав низ других активности. Предуслов за то такође су адекватне легислативне и организационе мере. Због тога ће у даљем разматрању најпре бити речи о високотехнолошком криминалу и сродним појмовима, затим о посебним тужилачким и правосудним органима за борбу против овог типа криминалитета, односно о организацији и надлежностима специјализованих полицијских органа за откривање високотехнолошког криминала, а потом ће се указати на одређене недоречености поменутог закона и могуће проблеме у примени његових одредби у полицијској и правосудној пракси.

ВИСОКОТЕХНОЛОШКИ КРИМИНАЛ

Законодавац Републике Србије високотехнолошки криминал одређује као "вршење кривичних дела код којих се као објекат или средство извршења кривичних дела јављају рачунари, рачунарске мреже, рачунарски подаци, као и њихови производи у материјалном или електронском облику". По аутентичном тумачењу, дакле, овим појмом се обухвата широк спектар криминалних злоупотреба информационих и радиодифузних технологија, а посебно кривична дела код којих су рачунари средство извршења (Computer Related Crime), кривична дела код којих су рачунари објект извршења (Computer Crime), као и кривична дела противправног коришћења Интернета (Net-crime)⁴. Такође се уочава да нема суштинске разлике између овако схваћеног високотехнолошког криминала (High-Tech Crime) и криминалитета који се у литератури и донекле у пракси означава као "дигитални", "електронски", "сајбер", и сл. Прецизније, уочава се да је овако дефинисаним високотехнолошким криминалом у потпуности обухваћен појам "сајбер криминала" и у ширем и у ужем смислу.

Наиме, познато је да се у официјелним документима ОУН под сајбер криминалитетом (Cyber Crime) у ужем смислу подразумева "свако незаконито понашање усмерено на електронске операције сигурности компјутерских система и података који се у њима обрађују", док се под сајбер криминалитетом у ширем смислу подразумева "свако незаконито понашање везано за

⁴ У новије време све су чешћи примери извршења класичних кривичних дела путем Интернета - посебно тзв. децје порнографије, тј. приказивања порнографског материјала и искоришћавања деце за порнографију (чл. 185 КЗ РС).

БЕЗБЕДНОСТ

или у односу на компјутерски систем и мрежу, укључујући и такав криминал какво је илегално поседовање, нуђење и дистрибуирање информација преко компјутерских система и мрежа". При томе посебно треба имати у виду да је сам компјутерски криминал више везан за активност појединца, док је криминал везан за компјутерске мреже у већини резултат деловања група - и то организованих, професионализованих па све чешће и строго специјализованих. Ове групе често имају и сопствена правила, другачији начин понашања и бројне специфичности (виртуелно окружење, информационо "оружје", специјализовано знање и др.).

Такође је наш законодавац експлицитно одредио да се, у смислу Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, под производима у електронском облику посебно подразумевају "рачунарски програми и ауторска дела која се могу употребити у електронском облику". Из тога се закључује да су усклађене кривично-правна и грађанскоправна заштита ауторских права, будући да се према Закону о ауторским и сродним правима из 2004. године⁵ ауторским делима сматрају "нарочито рачунарски програми у било којем облику њиховог изражавања, укључујући и припремни материјал за њихову израду, затим музичка дела са речима или без речи, као и филмска (кинематографска и телевизијска) дела". Најзад, законодавац посебно наглашава и околност да изрази: рачунарски податак, рачунарски програм, рачунарски вирус и рачунарска мрежа, када се користе у Закону о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, имају значење "у смислу одредаба кривичног закона".

С тим у вези, законодавац Републике Србије наведене појмове изричито дефинише одредбама чл. 112 ст. 17-20 Кривичног законика⁶. Тако се рачунарским податком сматра "представљена информација, знање, чињеница, концепт или наредба који се уноси, обрађује или памти или је унет, обрађен или запамћен у рачунару или рачунарској мрежи". Рачунарска мрежа представља "скуп међусобно повезаних рачунара који комуницирају размењујући податке". Рачунарским програмом сматра се "уређени скуп наредби који служе за управљање радом рачунара, као и за решавање одрђеног задатка помоћу рачунара". Најзад, рачунарски вирус се дефинише као "рачунарски програм или неки други скуп наредби унет у рачунар или рачунарску мрежу, који је направљен да сам себе умножава и делује на друге програме или податке у рачунару или рачунарској мрежи додавањем тог програма или скупа наредби једном или више рачунарских програма или података". Сматрамо да су ове дефиниције без остатка прихватљиве и за практично поступање полиције, тужилаштва и судова у Србији, утолико пре што се актуелним Кривичним закоником Републике Црне Горе предвиђају дословно идентична решења⁷.

⁵ "Службени лист СЦГ", бр. 61/2004.

⁶ "Службени гласник РС", бр. 85/2005 и 88/2005.

⁷ Упореди: Лазаревић Љ. и др. (2004), *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Цетиње: Обод, стр. 332-334.

Иначе се одредбе Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала примењују ради откривања, кривичног гоњења и суђења две групе кривичних дела, која су специфична и по субјектима, и по начину и средствима извршења (објектима радње) и по последицама. Реч је о кривичним делима: (1) против безбедности рачунарских података одређених Кривичним закоником Републике Србије; и (2) против интелектуалне својине, имовине и правног саобраћаја код којих се као објекат или средство извршења кривичних дела јављају рачунари, рачунарске мреже, рачунарски подаци, као и њихови производи у материјалном или електронском облику.

У првој групи су деликти предвиђени Кривичним закоником Републике Србије који за групни заштитни објекат имају безбедност рачунарских података. То су: рачунарска саботажа - чл. 299; прављење и уношење рачунарских вируса - чл. 300; рачунарска превара - чл. 301; оштећење рачунарских података и програма - чл. 298; неовлашћени приступ заштићеном рачунару, рачунарској мрежи или електронској обради података - чл. 302; спречавање и ограничавање приступа јавној рачунарској мрежи - чл. 303; и неовлашћено коришћење рачунара или рачунарске мреже - чл. 304. Прописане санкције за ова кривична дела крећу се од новчане казне (нпр. за неовлашћено коришћење рачунара) до 10 година затвора (за квалификовани облик рачунарске преваре) - што се у делу стручне јавности с правом сматра неадекватним и претерано ретрибутивним.

У другом случају реч је о тзв. интелектуалној (електронској, дигиталној) пиратерији, односно неовлашћеном стављању у промет заштићених ауторских дела, компјутерским преварама, крађама телефонских импулса и др. Међутим, одредбе Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала могу се применити ради откривања, кривичног гоњења и суђења код овог типа кривичних дела само ако број ауторских примерака прелази 500 или ако настала материјална штета прелази износ од 850.000 динара. Иако може створити одређене проблеме у пракси (нпр. само један компакт-диск може садржати изузетно велики број неовлашћено копираних музичких или филмских дела), овакво решење законодавца у основи треба подржати, јер се њиме конкретно раздвајају криминална злоупотребе информационих технологија, које имају карактер индивидуалних појава, од оних које представљају организован и на професионалне основе постављен бизнис⁸. Осим тога, материјални лимит (850.000 динара) је у основи правилно одређен, будући да је у моменту прописивања у потпуности одговарала правном схватању кривичног одељења Врховног суда Србије о "великој вредности" и "имовини већег обима" код појединих кривичних дела⁹ али је, по нашем мишљењу, у међувремену превазиђена тако да би је у догледној будућности евентуално требало кориговати.

⁸ Миловановић З. (1991), "Компјутерски криминалитет и електронско пиратство", у: *Правни живот*, бр. 8-10, стр. 1006.

⁹ Правно схватање Кривичног одељења Врховног суда Србије о новчаним износима за кривична дела код којих нису одређене вредности у Кривичном закону Републике Србије (седнице од 20. и 27. марта 2002. године).

ПРАВОСУДНИ ОРГАНИ ЗА БОРБУ ПРОТИВ ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛА

Функцију кривичног гоњења извршилаца високотехнолошког криминала врши **Посебно тужилаштво** које, по Закону, представља централни орган задужен за сузбијање компјутерског криминала и одговарајућих дела против интелектуалне својине, имовине и правног саобраћаја. При томе је Посебно одељење за борбу против високотехнолошког криминала (што је пун законски назив Посебног тужилаштва) у организациониом и функционалном смислу део Окружног јавног тужилаштва у Београду. Када дође до сазнања да се у једном кривичном предмету ради о случајевима кривичних дела против безбедности рачунарских података, односно других дела код којих се као објекат или средство извршења кривичних дела јављају рачунари, рачунарске мреже, рачунарски подаци, као и њихови производи у материјалном или електронском облику, посебни тужилац се у писменој форми обраћа Републичком јавном тужиоцу, захтевајући од њега да му повери или пренесе надлежност. Из тога се може закључити да ни Посебно тужилаштво за високотехнолошки криминал не поседује изворну надлежност, јер се врши авокација надлежности Републичког јавног тужилаштва према овом Тужилаштву.

На челу Посебног тужилаштва налази се посебни тужилац за високотехнолошки криминал. Он се поставља из редова јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, који испуњавају услов да буду окружни јавни тужиоци, а уз посебну писмену сагласност лица које ће бити постављено. По закону, али и по самој природи ствари, предност приликом постављења морају имати они јавни тужиоци, односно заменици јавних тужилаца који поседују посебна знања из области информатичких и радиодифузних технологија. Посебни тужилац поставља се на четири године и може бити поново постављен, али републички јавни тужилац може посебног тужиоца разрешити и пре истека времена на које је постављен. Најзад, одређено је да посебни тужилац има права и дужности као јавни тужилац. Осим тога, Законом је изричито одређено да се на рад Посебног тужилаштва сходно примењују одредбе Закона о јавном тужилаштву.¹⁰

Посебни тужилац и његови заменици имају положај окружног јавног тужиоца, при чему су месно надлежни на подручју читаве Републике Србије, док је стварна надлежност везана само за поступање у предметима високотехнолошког криминала. Пре постављења посебног тужиоца, републички јавни тужилац доноси решење о упућивању тог лица у Посебно тужилаштво, с тим што се по престанку функције посебни тужилац враћа на функцију коју је вршио пре постављења. Посебно је предвиђено да Републички јавни тужилац, на предлог посебног тужиоца, може да упуту у Посебно тужилаштво јавног тужиоца или заменика јавног тужиоца, уз писмену сагласност упућеног лица. Ово упућивање траје најдуже две године, али може бити и продужено,

---

¹⁰ "Службени гласник РС", бр. 63/2001, 42/2002, 39/2003, 44/2004 и 61/2005.

и то одлуком Републичког јавног тужиоца, на предлог посебног тужиоца и уз писмену сагласност упућеног лица.

Окружни јавни тужилац у Београду, на предлог посебног тужиоца, доноси посебан акт о унутрашњој организацији и систематизацији радних места у Посебном тужилаштву, уз сагласност министра надлежног за послове правосуђа. С друге стране, Министарство правде Републике Србије је дужно да обезбеди одговарајуће просторије и све друге техничке услове потребне за ефикасан рад не само Посебног тужилаштва, него и Већа за борбу против високотехнолошког криминала. Тако је предвиђено да се за рад Посебног одељења за борбу против високотехнолошког криминала Окружног јавног тужилаштва у Београду и Већа за борбу против високотехнолошког криминала Окружног суда у Београду у буџету Републике Србије обезбеде финансијска средства у износу од 24.610.000 динара.

Ово из разлога што су за територију Републике Србије сва првостепена суђења по одговарајућим предметима у надлежности **Већа за борбу против високотехнолошког криминала** Окружног суда у Београду, док је за одлучивање у другом степену надлежан "непосредно виши суд". То практично значи да је у овом тренутку за одлучивање по правним лековима дела високотехнолошког криминала надлежан Врховни суд Србије, с тим што ће од почетка 2007. године по овим предметима као непосредно виши суд (у другом степену) одлучивати Апелациони суд. Закључује се да ће се пред поменути судовима убудуће водити сви кривични поступци за дела високотехнолошког криминала, са изузетком оних предмета у којима је оптужница ступила на правну снагу до дана ступања на снагу Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала - а који ће се окончати пред судовима стварно и месно надлежним до тренутка ступања на правну снагу овог закона.

Због могућих недоумица у погледу одређивања надлежности за дела високотехнолошког криминала, посебно треба указати на поступања по евентуалним сукобима надлежности између Већа за борбу против високотехнолошког криминала Окружног суда у Београду и других првостепених судова у Србији. Наиме, када окружни суд, поступајући по оптужници надлежног тужилаштва, сматра да се у конкретном случају ради о кривичном делу предвиђеном одредбом чл. 3 Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, не може се решењем огласити ненадлежним и, по правоснажности, доставити списе предмета Већу за борбу против високотехнолошког криминала Окружног суда у Београду, као стварно и месно надлежном. У таквој ситуацији је дати окружни суд дужан да у складу са чл. 4 Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, списе достави посебном тужиоцу при Окружном тужилаштву у Београду. Ако нађе да се у конкретном случају ради о делима високотехнолошког криминала, посебни тужилац се обраћа републичком јавном тужиоцу који му поверава или преноси надлежност, када се и заснива надлежност Већа за борбу против високотехнолошког криминала. Овакав поступак произлази из аналогне при-

БЕЗБЕДНОСТ

мене чл. 2 Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала.¹¹

У вези надлежности и организације судова, такође треба подсетити на изражено мишљење у теорији по коме "посебна организација може да обухвати органе надлежне за откривање, истраживање и оптужење специфичних дела (конкретно организованог криминала), али да се из тога изумимају судови, јер увођење посебних судова нарушава принцип једнакости грађана"¹². Сматрамо, међутим, да у овом случају није могуће изводити аналогију са тз. специјалним судовима за организовани криминал и ратне злочине, поготову уз аргументацију "да посебни судови у Србији подсећају на негативну праксу успостављања преких судова, што је разлог више да суђења буду у надлежности редовних судских органа". Напротив, придружимо се ставу оних аутора који сматрају да је сазрела потреба да се образују судови стручно специјализовани за поједине области права, за које ће се опредељивати судије према афинитетима, стручности и искуству¹³

Неспорно је такође да ће конституисањем специјализованих правосудних органа поступак пред судом за одговарајућа кривична дела бити краћи и ефикаснији, с обзиром на то да ће они бити много боље опремљени и оспособљени за борбу против компјутерског криминала и других видова софистицираног криминалитета и унутар земље и у међународним оквирима. Ово из разлога што је високотехнолошки криминал врло специфичан, тако да је без познавања ове материје готово немогуће успешно се борити против њега. Разумевање техничке терминологије и начина функционисања савремених средстава комуникације и могућности и начина њихових злоупотреба с једне стране, као и метода откривања и прикупљања доказа, њиховог презентовања и коришћења у кривичном поступку са друге стране, не може се остварити знањима из опште културе¹⁴.

Друго је питање да ли судије за ту функцију треба да бира Народна скупштина на неодређено време, или да их (као што је то сада случај) распоређује председник суда на одређено време. Наиме, по изричитом ставу законодавца, у Веће за борбу против високотехнолошког криминала судије распоређује председник Округног суда у Београду из реда судија тог суда, уз њихову сагласност, а у складу са овлашћењима која има према позитивним прописима из Закона о уређењу судова¹⁵ и Закона о судијама Републике Србије¹⁶. При томе предност имају судије које поседују посебна знања из области информатичких технологија. Осим тога, председник Округног суда у Београду може распоредити у поменуто Веће и судије других судова упућених на рад у тај суд, уз њихову сагласност. У сваком случају рас-

¹¹ Види: Решење Врховног суда Србије Кр. 2/04 од 4. 10. 2004. године.

¹² Грубач М. (2002), "Законик о кривичном поступку и посебне одредбе о поступку за дела организованог криминала", у: *Практична примена новог југословенског Законика о кривичном поступку*, Београд, стр. 16.

¹³ Вучковић В. (2004), "Специјални суд" или специјализовани судови", у: *Избор судске праксе*, бр. 6, стр. 23.

¹⁴ Беђирић Д. (2005), "Високотехнолошки криминал", у: *Билтен Округног суда у Београду*, бр. 67, стр. 9.

¹⁵ "Службени гласник Републике Србије" бр. 63/2001, 42/2002 и 27/2003.

¹⁶ "Службени гласник Републике Србије" бр. 63/2001, 42/2002, 60/2002, 17/2003, 25/2003, 27/2003, 29/2004, 35/2004, 44/2004 и 61/2005.

поређивање траје најдуже две године, а може бити и продужено одлуком председника Округног суда у Београду, такође уз писмену сагласност распоређеног лица. Најзад, судије Већа за борбу против високотехнолошког криминала немају двоструку (до недавно троструко) увећану плату у односу на плату коју су раније примали, као што је то случај са судијама Посебног одељења за борбу против организованог криминала и Већа за ратне злочине. Сматрамо да је законодавац тиме разрешио још једну дилему на коју је у делу наше стручне јавности аргументовано указивано¹⁷.

СЛУЖБА ЗА БОРБУ ПРОТИВ ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛА

Познато је да се откривање дела високотехнолошког криминала врши у преткривичном поступку којим, као надлежни јавни тужилац, руководи посебни тужилац, односно његов заменик. Уколико постоји основана сумња да је извршено кривично дело из ове области, против учиниоца се подноси кривична пријава, којој претходи прикупљање доказа, потребних обавештења и података потребних да би посебни тужилац (или његов заменик) ставио захтев за спровођење истраге, односно да би могао донети одлуку да ли ће подићи оптужницу или одбацити пријаву. Прикупљање потребних обавештења, података и доказа у овом случају укључује и веома специфичне оперативне мере и радње (тзв. интернет патроле, пресретање телекомуникација у реалном времену и сл.), односно специјалне истражне технике (нпр. трагање на мрежи - Tracing).

У том правцу ће на плану обезбеђења релевантних доказа за дела компјутерског криминала и електронског пиратства са Посебним тужилашвом компетентно и непосредно сарађивати специјализована полицијска јединица - Служба за борбу против високотехнолошког криминала. Пошто је та служба у структурално-организационом погледу део Министарства унутрашњих послова Републике Србије, прописано је да њеног старешину поставља и разрешава Министар надлежан за унутрашње послове, по прибављеном мишљењу посебног тужиоца. Исто тако, предвиђено је да Министар унутрашњих послова ближе уреди рад Службе одговарајућим подзаконским актом у складу са законом. Из тога се закључује да Служба у организационом смислу дефинитивно припада полицији, али да истовремено представља сервис тужилаштва, јер поступа по налазима и инструкцијама посебног тужиоца у обављању конкретних послова откривања кривичних дела и хватања извршилаца високотехнолошког криминала у земљи и иностранству.

Наиме, руководећа улога Посебног тужилаштва у преткривичном поступку посебно је истакнута у одредби чл. 9 ст. 2 Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, из које се види да је поменута Служба дужна да поступа по захтевима посебног тужиоца, у складу са законом. То би могло да значи да ова полицијска јединица није дужна да извршава налоге других јавних тужилаца, односно да ће се захтеви осталих тужилаца уступити другим полицијским је-

¹⁷ Вучковић В. (2004), "Специјални суд" или специјализовани судови", у: *Избор судске праксе*, бр. 6, стр. 22.

БЕЗБЕДНОСТ

диницама на извршење, али и то да специјални тужилац има руководећу улогу према Служби, на начин уређен чл. 46 Законика о кривичном поступку. Дакле, овде је пре реч о "заштитној клаузули" за специјалну полицијску јединицу којом се штити њен "ексклузивитет" у откривању дела високотехнолошког криминала, него што се посебном тужиоцу дају нарочите компетенције спрам Службе¹⁸.

Иначе, раније поменуте препоруке Савета Европе из 1989. и 1995. године истичу потребу националних извршних власти да оснују и прошире број специјализованих јединица за компјутерски криминалитет. Ове јединице треба да буду адекватно обучене и да располажу неопходном опремом и софтверским системом. Полазећи од тога, многе државе су већ формирале такве јединице, али и професионалце који поседују техничка знања и способности и располажу процедуралним инструкцијама како истраге треба да се спроведу, а да се истовремено смањи ризик од губитка доказа, као и да се обезбеди њихова прихватљивост на суду¹⁹. Неке националне полицијске јединице "патролирају" Интернетом да би обезбедиле јавну безбедност и у тој области. Те јединице су развиле специфичне софтверске алате, да би откриле кривична дела као што су хаковање или дистрибуирање дечје порнографије.

С друге стране, у Министарству унутрашњих послова тренутно не постоји посебна организациона јединица која се бави спречавањем и сузбијањем компјутерског криминала, осим Одсека за сузбијање компјутерског криминала, који је систематизован у оквиру Службе за борбу против организованог криминала Управе криминалистичке полиције (СБПОК). Имајући у виду експанзију ове врсте криминалитета, а и законску обавезу, изражен је став да би требало формирати посебне организационе целине ("Службу") за борбу против кривичних дела која се врше злоупотребима високих технологија, а која би уместо у СБПОК могла бити систематизована у оквиру Управе криминалистичке полиције у седишту Министарства унутрашњих послова.²⁰ Овоме иде у прилог већ истакнута чињеница да је Одељење за сузбијање привредног криминалитета у седишту Министарства унутрашњих послова Републике Србије у прошлости већ поступало по неколико предмета компјутерског криминала, којом приликом су поднете и кривичне пријаве надлежним тужилаштвима.

С друге стране, треба подсетити да је део криминалистичке полиције и најпознатија служба ове врсте - Национална јединица за борбу против високотехнолошког криминала (National Hi-Tech Crime Unit - NHTCU). Поменута организациона јединица британске полиције са седиштем у Лондону је основана у априлу 2001. године, и састоји се од четири секције: за истраге; за прикупљање оперативних сазнања, односно за "обавештајни рад"; за откри-

¹⁸ Илић Г.; Милошевић М. (2003), "Сузбијање организованог криминала: позитивноправна и упоредна решења", у: *Правни информатор*, бр. 12, стр. 17.

¹⁹ Упореди: Дујмовић З. (1987), "Компјутерски криминал", у: *Безбедност и друштвена самозаштита*, бр. 9, стр. 74.

²⁰ Ђокић З.; Живановић С. (2005), "Компјутерски криминал као обележје прогресивног кривичног законодавства", у: *Казнено законодавство: прогресивна или регресивна решења*, Будва, стр. 314.

вање дигиталних доказа; и за тактичку и техничку подршку²¹. С тим у вези подсећамо да у оквиру Управе за информатику Министарства унутрашњих послова, постоји Одељење за оперативне техничке, мултимедијалне, географски информациони систем и Интернет послове и технологије, које је по својој природи посла оријентисано на пружање логистике за откривање и сузбијање компјутерског криминала.

У сваком случају будућа Служба за борбу против високотехнолошког криминала мора бити стручно и технички оспособљена да по потреби пресретне, задокументује и одгонетне електронске поруке чији је садржај подобан да се у законитој процедури код суда добије одобрење за његово сазнавање путем праћења и прислушкивања. Поштанска, телеграфска и друга предузећа, друштва и лица регистрована за преношење информација, што без остатка подразумева и пружаоце Интернет услуга - провајдере, дужна су да полицији омогуће извршење наведених мера. У том смислу су за борбу полиције против високотехнолошког криминала посебно значајне одредбе Законика о кривичном поступку²², али и Закона о електронском потпису²³, чија је сврха "да потврди аутентичност садржаја поруке (доказ да порука није промењена на путу од пошиљаоца до примаоца), као и да обезбеди гарантовање (непоречиност) идентитета пошиљаоца поруке".

Служба за борбу против високотехнолошког криминала ће по природи ствари сарађивати са другим линијама рада криминалистичке полиције (за привредни криминалитет, за општи криминалитет и др.), затим са Службом за сузбијање организованог криминала (СБПОК) и осталим организационим јединицама Министарства унутрашњих послова, али и са другим службама у земљи и иностранству којима је у надлежност стављено откривање, праћење, документовање, спречавање, сузбијање и пресецање делатности организација и лица усмерених на вршење кривичних дела против интелектуалне својине, имовине и правног саобраћаја. Конкретније, реч је о пореској полицији, о Одељењу за спречавање прања новца Републичке управе прихода, о Безбедносно-информативној агенцији, о Управи војнобезбедносне агенције Министарства одбране СЦГ, итд. Међутим, свестрана сарадња се у првом реду мора развијати са Националним централним бироом Итерпола Београд, будући да високотехнолошки криминал представља један од најчешће коришћених облика прекограничног (транснационалног) криминала.

Познато је да и сама Конвенција о сајбер криминалу, коју су до сада потписале 42 државе, има за циљ да успостави и олакша међународну сарадњу у борби против различитих облика високотехнолошког криминала²⁴. Наиме, специфичност откривања ове врсте криминала јесу проблеми везани за лоцирање учиниоца, лоцирање жртве и могућност да је за исто кривично дело

²¹ Belič I. (2001), "Ustanovitev enote za boj proti računalniškemu kriminalu v Veliki Britaniji", in: *Varstvosloviye*, št. 4, стр. 125-126.

²² "Службени лист СРЈ", број 70/2001 и 68/2002 и "Службени гласник РС", бр. 58/2004.

²³ "Службени гласник РС", бр. 135/2004.

²⁴ О самој конвенцији види: Ковачевић Љ. (2005), "Конвенција о сајбер криминалу", у: *Правни живот*, бр. 9, стр. 965-977; "Иницијатива Савета Европе за сузбијање информатичког криминала", у: *Плус* (јул-август 2005), стр. 38-39; и сл.

БЕЗБЕДНОСТ

могуће кривично гоњење које је у надлежности више јурисдикција, тако да у истрази и кривичном гоњењу ових дела треба обезбедити најширу могућу примену међународних инструмената, а такође омогућити што експедитивније решавање захтева за помоћ. Ово се постиже одређивањем места за контакте, које је доступно 24 сата свих 7 дана у недељи ("пункт 24/7"), да би се могла пружити моментална помоћ²⁵. С тим у вези остаје дилема да ли је рационалније формирати дати пункт 24/7 у оквиру Централног националног бироа Интерпола Београд, или у оквиру Службе за борбу против високотехнолошког криминала. Сматрамо да је, по самој природи ствари, логичније да то буде у оквиру Централног националног бироа Интерпола Београд, што би захтевало и одговарајуће интервенције у актуелној Систематизацији радних места МУП.

Најзад, међу практичарима је изражено мишљење да кадрове у Посебно тужилаштво и Веће за борбу против високотехнолошког криминалитета, а у посебно у полицијску Службу за борбу против високотехнолошког криминалитета треба вршити комисијски, по интерном конкурсу и на бази професионализма, по могућству уз одговарајућу проверу склоности и познавања материје (компјутери, интернет, телекомуникација). Такво залагање у потпуности подржавамо, јер нема сумње да би то била веома добра полазна основа за каснију интезивну практичну обуку ових кадрова од стране домаћих и страних специјалиста. На жалост, реална ситуација је таква да већина запослених у полицији, тужилаштвима и судству нема ни основних знања из ове области²⁶.

НЕКА СПОРНА ПИТАЊА ДОКАЗИВАЊА ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛА

За разлику од посебних закона за борбу против организованог криминала и ратних злочина, Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала не садржи норме процесне природе. Овакво решење законодавца је у складу са мишљењем израженим у стручној јавности, изражено да важећи Законик о кривичном поступку пружа добру основу за процесуирање компјутерског, односно високотехнолошког криминала. При томе се наглашава да пресудан значај има прибављање и обезбеђење доказа које се, између осталог, у фази кривичног поступка остварује изрицањем мере безбедности одузимања предмета који су настали извршавањем кривичног дела, или су коришћени за извршење, чиме се уједно остварује и специјална превенција, као једна од сврха изрицања кривичних санкција уопште. Осим тога, ЗКП садржи и посебне одредбе којима се предвиђа могућност да, по захтеву иностраних власти, наши полицијски и правосудни органи могу предузимати истражне радње, тј. прикупљати доказе, и на тај начин правовремено реаговати, што је од пресудног значаја за откривање и доказивање високотехнолошког криминала.

²⁵ Ђокић З.; Живановић С. (2005), "Компјутерски криминал као обележје прогресивног кривичног законодавства", у: *Казнено законодавство: прогресивна или регресивна решења*, Будва 2005, стр. 325.

²⁶ Бећирић Д. (2005), "Високотехнолошки криминал", у: *Билтен Окружног суда у Београду*, бр. 67, стр. 9.

Такође се истиче да Законик о кривичном поступку садржи и одредбе о пружању међународне кривичноправне помоћи, које домаћим органима омогућају размену информација о криминалним организацијама и случајевима. Органи откривања и гоњења могу у истрагама да користе доказне материјале из других земаља, да траже да они буду обезбеђени и достављени од стране органа у тој земљи. Проблем је до недавно био у томе што је таква сарадња била минимална и ограничена искључиво на оне државе са којима је СЦГ имала закључене билатералне споразуме о пружању кривичноправне помоћи. Са таквим земљама (Аустрија, Немачка, Шведска, и др.) ова кривичноправна помоћ је била директна, и у том смислу релативно ефикасна, док се са осталим државама комуницирало преко замолница, које се достављају дипломатско-конзуларним путем преко националних министарстава правде, па читава процедура може трајати и годинама, а код сузбијања високотехнолошког криминала значајну улогу играју минути и секунде²⁷.

Изражен је и став да су кривичнопроцесне одредбе, које су од посебног значаја за борбу против високотехнолошког криминала садржане у члану 232 ЗКП којим се даје могућност да истражни судија, на писмени и образложени предлог јавног тужиоца, евентуално нареди надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима (нпр. телефаксом, телепринтером, пејџером, електронском поштом - Интернетом и др.) оних лица за која постоји основана сумња да су сама или са другим лицима извршила одређена кривична дела (између осталог и прање новца). Поштанска, телеграфска и друга предузећа, друштва и лица регистрована за преношење информација су дужна да органима унутрашњих послова омогуће извршење наведених мера. Неспорно је да оваква овлашћења омогућавају прикупљање комуникационих података у складу са одредбама Конвенције о сајбер криминалу. Међутим, мере из чл. 232 ЗКП могу трајати најдуже три месеца, а због важних разлога могу бити продужене за још три месеца - али се само у поступку за дела организованог криминала и ратне злочине могу продужити за максимално још шест месеци. Због тога међу практичарима преовладава мишљење да су овако одређени рокови нерелативни, тј. да би због специфичности саме проблематике "оперативне обраде" требало да трају много дуже.

Такође је с правом изражено мишљење да важећи Законик о кривичном поступку, у одређеној мери и другим одредбама омогућава успешно вођење поступка за кривична дела компјутерског криминала и одговарајуће повреде права интелектуалне својине. Тако се наглашава да пресудан значај за прибављање и обезбеђење доказа у преткривичном поступку има привремено одузимање хардевера, софтвера или других рачунарских компоненти, што је као радња доказивања *implicite* регулисано чланом 82-86 ЗКП. Не спорећи овакав став, који се у међувремену еманциповоао и у пракси, напомињемо да је у одредби чл. 75 ст. 2 Законика о кривичном поступку Црне

²⁷ Бурић-Лукић А. (2003), "Могућности кривичноправне заштите од компјутерског криминалитета по позитивном законодавству СРЈ, Интернет: www.netizen.co.yu/toni/20jt/index.php?strana=kompjuteri.

БЕЗБЕДНОСТ

Горе²⁸ изричито прописано да претресање покретних ствари обухвата и претресање електронског рачунара и сличних уређаја за аутоматску обраду података, који су повезани са електронским рачунаром. Такође је прописана обавеза за лице које се користи рачунаром да, на захтев суда, омогући приступ рачунару и медијима на којима су похрањени подаци који се односе на предмет претресања (дискете, траке и слично). Уколико то одбије, дато лице под одређеним условима може бити кажњено новчаном казном до 200 еура, а у случају даљег одбијања може се и затворити - максимално до два месеца.

У основи је прихватљив и предлог да се *mutatis mutandis* допуне одредбе члана 225 став 2 ЗКП, које се односе на овлашћење припадника полиције да у преткривичном поступку предузимају потребне потражне мере и радње. Иако по нашем схватању текст ове одредбе уопштеном формулацијом "и друге потребне мере и радње" у смислу оперативне радње дозвољава вршење прегледа рачунарских података на компјутеру или компјутерској мрежи, односно на другом уређају или предмету који садржи такве податке, *de lege ferenda* је треба допунити експлицитним овлашћењем органа унутрашњих послова да изврше преглед рачунарских података на компјутеру или компјутерској мрежи, односно другом уређају или предмету који садржи такве податке²⁹. Ово утолико пре што податке којима се нарушава право на приватност, а до којих дођу органи откривања и кривичног гоњења у току преткривичног поступка или истраге, они свакако морају чувати као службену тајну, и не смеју их користити ни у какве сврхе осим за потребе кривичног поступка.

Најзад, у нашој стручној јавности с правом се истиче да ће током преткривичног поступка и истраге за дела високотехнолошког криминала често бити потребна експертиза од стране стручног лица и вештака одговарајуће струке. Утолико више изненађује званични попис судских вештака у Србији за 2003. годину³⁰, Наиме, у њему су за област информатике у читавој Републици експлиците регистрована само два вештака, и то обојица за подручје Окружног суда у Београду (*sic!*). Ово и додатно изненађује имајући у виду околност да је у међувремену оформљено Удружење судских вештака за информационе технологије са седиштем у Београду, да је законски нормирано деловање Републичког завода за информатику и интернет који се бави унапређењем и развојем информационих технологија да је формиран тим за борбу против компјутерског криминала у Окружном и Другом општинском јавном тужилаштву у Београду, да је својевремено у оквиру МУП Републике Србије било формиран посебан Одсек за сузбијање компјутерског криминала у склопу Службе за борбу против организованог криминала (СБПОК), као

²⁸ "Службени лист РСГ" број 71/2003 и 7/2004.

²⁹ Ђокић З.; Живановић С. (2004), "Проблеми прибављања, обезбеђивања и коришћења доказа у електронској форми, од значаја за кривични поступак", у *Тешки облици криминала*, Будва, стр. 152.

³⁰ Попис је састављен према решењима о објављивању регистра сталних судских вештака за која су решења донета у периоду од марта 1991. до априла 2004. године. Решења види у "Службеном гласнику РС", бр. 36/1994 (са каснијим изменама и допунама - закључно са бр. 12/2004.).

и Одељење за оперативне техничке, мултимедијалне, географски информациони систем и Интернет послове и технологије у оквиру Управе за информатику, и сл.

На крају, имајући у виду појам и процесни положај стручних лица - вештака и специјалисте, поставља се питање у којој мери и којим путем они могу допринети не само сузбијању, него и превенцији високотехнолошког криминала? Ово тим пре што никаквог прогреса у том погледу нема већ дужи низ година, практично још од доношења Закона о условима за обављање послова вештачења³¹. Упркос томе, сматрамо да у будућности допринос експерата из области информационих и комуникационих технологија и стручњака сличних профила, а посебно оних који су запослени у органима унутрашњих послова (тзв. ресорних стручњака) може и мора да буде далеко већи, и то не само на плану сузбијања, него и спречавања компјутерског криминала и електронског пиратства. Уосталом, чињеница је да законодавац Републике Србије у погледу законског регулисања организације послова вештачења трагично касни, иако је у теорији благовремено указивано на значај помоћи стручних лица и потреби да се у обуци специјалистичких кадрова прихвати тимски приступ³². Насупрот томе у Црној Гори је недавно донет Закон о судским вјештацима³³, којим се модерније одређују посебни услови које стручно лице треба да испуњава да би могло вршити експертизе као стални судски вештак. Подразумева се и чињеница да поменути црногорски закон далеко адекватније одражава друштвену стварност од одговарајућег прописа који се тренутно примењује у Србији.

ЗАКЉУЧАК

Континуирани развитак науке и технике извршио је значајан утицај и на облике и методе сузбијања криминалитета, док је експанзија развоја информационих технологија и телекомуникација омогућила коришћење доказа у електронској форми, или како их неки називају, дигиталних доказа који се у ранијој пракси нису могли ни замислити. Отуда је апсолутно прихватљиво, како становиште криминологије да свако друштво има своје наличје у криминалитету, тако и став криминалистике да се високој техници криминалаца мора супротставити још вишом техником криминалиста. Полазећи од тога, Народна скупштина Републике Србије усвојила је Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала. Тиме је доследно испуњена међународна обавеза која је за Републику Србију настала потписивањем Конвенције о сајбер криминалу у априлу 2005. године.

³¹ "Службени гласник СРС", бр. 16/1987 и 17/1987.

³² Миловановић З. (1991), "Компјутерски криминалитет и електронско пиратство", у: *Правни живот*, бр. 8-10, стр. 1006.

³³ "Службени лист РЦГ", бр. 79/2004.

БЕЗБЕДНОСТ

Законодавац је у чл. 2 ст. 1-3 Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала изричито одредио појам високотехнолошког криминала, прецизирао шта се подразумева под производима у електронском облику, и разјаснио значење појединих израза који се у Закону употребљавају, док је у чл. 3 ближе одредио кривична дела у чијем откривању, кривичном гоњењу и пресуђењу учествују органи специјализовани за борбу против високотехнолошког криминала. Тиме је у највећој мери разрешио многе теоријске, па и практичне дилеме. У сваком случају, разрешен је проблем јединствене дефиниције обима и садржине криминалног понашања које се, у најопштијем смислу, може сврстати под појам високотехнолошког криминала, особености.

С обзиром на огромну количину информација у савременим компјутерским и другим комуникационим мрежама и могућност њихове злоупотребе, као неопходно показало се формирање специјализованих јединица државних органа за сузбијање криминала који се врши путем високих технологија, али развијање софтверских алата који су у функцији откривања компјутерског криминала и проналажења доказа у електронској форми. Специјализација на овом плану иначе је неопходна, имајући у виду не само особености високотехнолошког криминала, него и стални развој технологије који је потребно пратити ради његовог откривања и сузбијања. То ће генерално допринети бољој заштити права интелектуалне својине и унапредити амбијент за инвестиције у привреди и пословање привредних субјеката. Међутим, праве проблеме прибављања, обезбеђивања и коришћења таквих докази дефинисаће пракса откривања и гоњења оних кривичних дела, за чије су доказивање они потребни.

Неспорно је такође да ће конституисањем специјализованих правосудних органа поступак пред судом за одговарајућа кривична дела бити краћи и ефикаснији, с обзиром на то да ће они бити много боље опремљени и оспособљени за борбу против компјутерског криминала и других видова високотехнолошког криминалитета и унутар земље и у међународним оквирима. С друге стране, евидентно је да преткривични и кривични поступак за овај тип кривичних дела по природи ствари другачије одређује, па и ограничава приватност лица, због чега је битно да таква ограничења буду само у мери која је нужна и сагласна међународним стандардима у овој области. Овај проблем настаје због специфичности начина прибављања доказа за кривична дела високотехнолошког криминала, будући да се до њих често често долази мониторингом на мрежи у реалном времену ("on line"). Због тога се с правом инсистира на поштовању основних стандарда уставом гарантоване заштите од незаконитог претресања (пресретања и анализе порука) и заплена (сакупљања порука, програма и рачунара), тако да у поступку постоји равнотежа између интереса заштите приватности и друштвеног интереса за кривични прогон³⁴.

---

³⁴ О томе види опширније: Крстић Ј. (2004), "Стандарди у поступању тужилаца у борби против компјутерског криминала", у: *ЗИТЕХ (зборник реферата)*, Тара 2004.

ЛИТЕРАТУРА:³⁵

1. Belič I. (2001), "Informacijski terorizam", in: *Varstvoslovije*, št 4, стр. 262-268.
2. Bequai A. (1996), "Cyber crime: the US experience", in: *European Journal of Criminal Policy and Research*, No. 4, pp. 119-122.
3. Boni W.; Kovacich G, L. (2000), *The Global Information Butterworth*, Woburn: Heinemann.
4. Britz M.T. (2004), *Computer forensics and cyber crime: An introduction*, New Jersey: Pearson Education.
5. Ветсби Љ. Р. и др. (2004), *Међународни водич за борбу против компјутерског криминала*, Београд: Продуктивност АД.
6. Водинелић В. (1990), "Методика откривања, доказивања и разјачњавања рачунарског криминалитета", у: *Приручник*, бр. 4, стр. 323-338.
7. Goldstein В. (1986), "Електронска превара: злочин будућности", у: *Избор*, бр. 3, стр. 317-323.
8. Драгичевић Д. (1992), *Компјутерски криминалитет и информацијски суштави*, Загреб: Информатор.
9. Камбовски В. (2005), *Организиран криминал*, Скопје: 2ри август С.
10. Крапац Д. (1992), *Компјутерски криминалитет: Преглед главних питања кривично-правне заштите друштвених вриједности у поступцима електронске обраде података*, Загреб: Правни факултет.
11. Leimanzik J; Tietz R. (1998), "Beturg mit Telefonkarten: Manipulationen mit Telefonkarten-simulatoren (TKS)", in: *Kriminalistik*, No. 3, pp. 199-201.
12. Lorch S. (2001), "Ermittlungen im Internet: Eine Zwischenbilanz und Standortbestimmung Telefonkarte", in: *Kriminalistik*, No. 5, pp. 328-333.
13. Mann D.; Sutton M. (1999), "Криминалитет на Интернету: Промјене у начину извршења крађа", у: *Избор*, бр. 4, стр. 280-303.
14. Милошевић М. (2005), "Допринос стручних лица у сузбијању организованог високотехнолошког криминала", у: *Организовани криминалитет - стање и мере заштите* (зборник радова), Београд: Полицијска академија.
15. Милошевић М. (2005), *Организација и функционисање полиције у кривичном поступку*, Београд: Драслер партнер.
16. Параушић М. (2005), "Инсајдери - највећа претња информационом системима", у: *Безбедност*, бр. 5, стр. 869-878.
17. Петровић С. (1991), "Компјутерски криминал", у: *Наука, Техника, Безбедност*, бр. 2, стр. 21-39.
18. Радуловић Д. (2004), *Законик о кривичном поступку Црне Горе са објашњењима, упутствима за практичну примјену и регистром појмова*, Подгорица: Правни факултет.
19. Richards J. R. (1998), *Transnational Criminal Organizatios, Cybercrime, and Money Laundering*, Boca Raton etc: CRC Press.
20. Schmolzer G. (1997), "Интернет и казнено право", у: *Полиција и сигурност*, бр. 2, стр. 891-904.

³⁵ У попису коришћене, односно литературе за даље изучавање неће се понављати одреднице које су већ наведене у фуснотама.

БЕЗБЕДНОСТ

---

21. Спасић В. (2005), "Сајбер криминал у светлу нове регулативе", у: Правни живот, бр. 9, стр. 947-964.
22. Stephson, P.(2000), *Investigating Computer-Related Crime*, Boca Raton (etc.): CRC Press.
23. Swanson C. R.; Territo L. (1981), " Компјутерски криминалитет: Димензије, типови, узроци и истрага", у: *Избор*, бр. 3, стр. 318-324.
24. Фејеш И. (2002), *Савремени криминалитет и доказно право*, Нови Сад: аутор.
25. Фуртула М. (1996), "Осврт на нека питања у вези са превенцијом и санкционисањем компјутерског криминала", у: *Организовани криминалитет и корупција*(зборник радова), Копаоник, Београд: Српско удружење за кривично право.
26. Casey E. (edit) (2004), *Handbook of computer crime investigation: forensic tools and technology*, London; San Diego: Elsevier Academic Press.
27. Džukeleski G. (2004), *Muzičko piratstvo*, Skopje: Jofi - sken.
28. Шимундић С.; Бача М. (1999), "Методологија истраживања појавних облика рачуналног криминалитета", у: *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, бр. 1-2, стр. 73-88.

POLICE AND JUDICIARY OF REPUBLIC OF SERBIA IN COMBATING HI TECH CRIME

Abstract: The European convention on combating cyber-crime dating from 2001 obliges all countries to a mutual cooperation in combating computer crime and electronic piracy, and the member states of the European Union and the Council of Europe to assist the less developed countries in this combat in terms of training and equipment. By accepting the Convention, the Republic of Serbia has, among other things, bound itself to establish bodies specializing in resolving and prosecuting cases of hi-tech crime. Respecting this obligation, as well as the Recommendations of the Council of Europe dating from 1989 and 1995, the Legislature of the Republic of Serbia passed the Law on organization and jurisdiction (jurisprudence) of state bodies for combating hi-tech crime, which came into effect on July 27, 2005. Taking this as a starting point, the paper analyses quantitative new possibilities arising from the new Law with respect to preventing and curbing hi-tech crime and it emphasizes some practical problems related thereto.

Key Words: police, hi-tech crime, criminal proceedings, competent persons, expert investigation.

Доц. др Миодраг ЈОВИЋ,
Виша школа унутрашњих послова

ПРИНЦИП ЛЕГАЛИТЕТА И МОГУЋА ОДСТУПАЊА

Резиме: Принцип легалитета (законитости) са познатом латинском формулацијом: *nul-lum crimen nulla poena sine lege* (нема кривичног дела ни казне без закона) и својим постулатима (*nulla poena sine lege scripta, nulla poena sine lege praevia, nulla poena sine lege certa i nulla poena sine lege stricta*), представља темељни и најважнији принцип кривичног права, одн. кривичног законодавства. То је, у ствари, принцип који прожима целокупну материју ове гране права, али је и принцип који је уткан и у све остале гране права које чине наш правни систем. С правом се сматра да је данас овај принцип постао општецивилизацијска тековина, који по свом значају прелази границе кривичног права.

Због своје велике важности, али и због своје природе (суштине), поставља се питање свих питања: да ли евентуално постоје одступања од овог принципа? Можда би било боље формулисати питање другачије: да ли уопште има смисла расправљати о евентуалним одступањима од овог принципа, одн. да ли овај принцип уопште дозвољава ту могућност. Дакле, питање које у исто време и провоцира и мотивише. Аутор очигледно није одолео ни провокацији, нити мотивацији.

Кључне речи: принцип, начело, легалитет, законитост, кривично дело, кривични законик.

УВОД

Принцип или начело означава основни или почетни појам, тј. основно или почетно учење из којег произилази или се заснива један систем. Наука, односно њене гране имају своје изграђене принципе или начела на којима се успоставља и заснива њихов теоријско-филозофски систем.

Кривично право, као грана права али и као грана правне науке се, такође, заснива на одређеним принципима (начелима) који су својствени овој правној грани и по којима се она разликује од других грана права. Данас је већина принципа кривичног права (кривичног законодавства) призната у свим државама, те као такви представљају универзалну тековину ове гране права. На овим принципима не само да се заснива кривичноправни систем као

БЕЗБЕДНОСТ

целина, већ је њима ова грана права (и грана законодавства) прожета у свим својим сегментима.

Афирмацијом принципа кривичног права започео је развој једног далеко хуманијег кривичног права (законодавства) од оног које је раније постојало, а уједно је тиме омогућен плодотворнији рад на изграђивању теорије кривичног права и других кривичних наука (нпр. криминалне политике и криминологије)¹.

Као принципи или начела кривичног права (тј. кривичног законодавства) најчешће се истичу следећи принципи: законитости, легитимитета, индивидуалне (личне) одговорности, праведности и сразмерности, хуманости, али и принцип једнакости грађана пред законом, принцип заштите права човека, принцип субјективне одговорности (принцип кривице) и принцип индивидуализације. Помињу се, али ређе, и принципи супсидијарности и фрагменторности.

Наш кривичноправни систем, као што је то случај са кривичноправним системима савремених држава, заснива се на више принципа (начела) од којих су неки фундаменталног карактера. Нови Кривични законик Србије² је на самом почетку, дакле, одредбама својих првих чланова установио и основне принципе на којима се заснива наш кривичноправни систем. То су принцип законитости (легалитета), принцип кривице или принцип субјективне одговорности и принцип легитимитета, одн. легитимности кривичноправне репресије. Али, то не значи да наш кривичноправни систем (тј. наше кривично законодавство) није прожет и осталим, напред наведеним принципима. Међутим, ова три принципа су због своје важности примарно истакнута и дат им је, на неки начин, основни - фундаментални значај. То, пак, не значи да су остали принципи неважни или мање важни. Треба, међутим, посебно истаћи да су ови основни принципи предвиђени врло прецизно, без уношења непотребних констатација декларативног карактера, иако су приликом њиховог формулисања коришћене стандардне дефиниције, сличне онима које се користе у европском законодавству.

Нормално је да се кривичноправни систем, одн. кривично законодавство изграђује како на класичним, тако и на новонасталим принципима. У ствари, савремено кривично законодавство где припада и наше, мора бити засновано на вредностима како класичних принципа, тако и на вредностима нових принципа који су примерени времену и друштвено-економским и политичким условима у којима се оно ствара и примењује³.

---

¹ Б. Чејовић, Основни принципи кривичног законодавства Србије и Црне Горе, Зборник радова, Будва, 2005, стр. 78.

² Народна скупштина Републике Србије је на седници од 29. септембра 2005. године донела Кривични законик Републике Србије са даном ступања на правну снагу 1. јануара 2006. године, који је објављен у "Службеном гласнику" Републике Србије бр. 85. од 6. октобра 2005. године.

³ Исто.

ОПШТИ ОСВРТ НА ПРИНЦИП ЛЕГАЛИТЕТА (ЗАКОНИТОСТИ)

Потреба за легалитетом, тј. законитошћу појавила се врло рано, од тренутка појаве власти, државне власти или, боље речено, од појаве саме државе. С обзиром да је државна власт најјача власт, јер њено вршење обезбеђује државни апарат за физичку принуду, она је у објективној опасности да пређе "линију дозвољеног" и сама крши закон, с обзиром да нема ни "веће" ни "јаче" власти од ње саме. Наиме, она врши велики број овлашћења и има велике прерогативе у односу на грађане, тако да незаконитим вршењем власти од стране државе, одн. њених органа може доћи до угрожавања или повреде њихових слобода и права. Дакле, потребно је да се та власт, иако најјача, на неки начин лимитира (ограничи, тј. омеђи) и контролише. То се може постићи институцијом легалитета, према којој је и држава (државна власт) као "креатор" права, обавезна да се покорава праву и легалитету. Другачије речено, када државни органи врше своја правом предвиђена овлашћења, дакле, када врше власт дужни су да законито поступају, тј. да поштују закон као и сви други.

Међутим, од настанка државе па до појаве институције легалитета, која је касније прерасла у уставни и најважнији принцип (начело) правног поретка, као једно велико цивилизацијско достигнуће, прошло је много година. Хронолошки посматрано принцип легалитета није био непознат у старом и средњем веку, али је до његове афирмације дошло тек у другој половини XVIII века. Међу првима који су афирмисали овај принцип у литератури се помињу Монтескје (*De l'esprit des lois*, 1748); Бекарио (*Traite' de de'lits et des peines*, 1764) и Серван адвокат из Гренобла који је познат по својој дискусији 1766. године на седници Парламента у Греноблу⁴.

Француска буржоаска револуција која је, поред осталог, и избила као реакција против самовоље, арбитрерности и крутости феудалног правосуђа је изњедрила принцип легалитета. Овај принцип је убрзо по избијању Француске буржоаске револуције био предвиђен у чл. 8 Декларације о правима човека и грађанина, усвојене од стране француске Уставотворне скупштине 1789. године. То је, у ствари, први акт у коме је прокламован овај принцип према коме казне морају бити одређене прецизно и да нико не може бити кажњен ни на који други начин сем на основу закона. Такође, законом се предвиђа да је једно дело кривично дело, пре него што је учињено. Због великог значаја које има за остварење слободe, права и сигурности људи и грађана, принцип легалитета је добио значајно место у врло важним међународним актима (нпр. у многобројним декларацијама, конвенцијама и сл.). Па тако, скоро идентичне формулације о принципу легалитета или законитости садрже Универзална декларација о правима човека из 1948. године⁵; Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода из 1950.

⁴ Jean Pradel, Droit pe'nal general, Edition Cujas, Paris, 1986, стр. 162.

⁵ У чл. 11 ст. 2 Универзалне декларације о правима човека каже се: "Нико не сме бити осуђен за дела, или пропуштања која нису представљала кривично дело по националном или међународном праву у време када су извршена". Исто тако, "не сме се изрицати тежа казна од оне која се могла применити у време кад је кривично дело извршено".

БЕЗБЕДНОСТ

године⁶; Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. године⁷ и Повеља о људским и мањинским правима и грађанским слободама⁸. Треба, такође, поменути да је, поред међународних и регионалних организација које су својим актима предвиделе принцип легалитета, то учинио и један међународни правосудни орган који је у свом акту врло јасно унео овај принцип. Наравно, ради се о Међународном кривичном суду, односно о његовом Статуту (тзв. Римски статут)⁹.

Из наведеног приказа из кога се види у којим актима је све предвиђен принцип легалитета, може се јасно закључити да је овај принцип, у ствари, уздигнут на пијадастал универзалног принципа, па је онда и логично да постоји обавеза националних кривичних законодавстава (држава које су наведене међународне акте ратификовале) да га инкорпорирају у своје кривичноправне прописе. Тако је принцип законитости уједно постао и најважнији принцип кривичног права, одн. кривичног законодавства са аспекта заштите људских права и слобода човека и грађанина и остаривања концепта о правној држави.

Први кривични законик који је уградио овај принцип јесте Кривични законик Француске из 1791. године, који је овај принцип преузео из поменуте Декларације о правима човека и грађанина из 1789. године. Касније је овај принцип преузео и *Code penal* из 1810. године, одакле је ланчано преузимао од кривичних законодавстава осталих европских држава.

Иначе, у кривичноправној теорији и правосудној пракси, принцип легалитета или законитости се обично изражава латинском формулацијом: *nullum crimen, nulla poena sine lege* (нема злочина, ни казне без закона). Међутим, иако је принцип легалитета познат под наведеним латинским изразом, он не води порекло из римског права. Овај израз је уведен у кривично право на захтев француских филозофа енциклопедиста и просветитеља, а непосредан предлог за његово уношење у кривично законодавство дао је Бекарије. Латинску формулацију, међутим, дао је познати баварски криминалиста и правник Анселем Фојербах¹⁰.

⁶ У чл. 7 ст. 1 поменуте конвенције каже се следеће: "Нико се не може сматрати кривим за кривично дело извршено чинињем или нечинињем које у време када је извршено, није представљало кривично дело по унутрашњем или међународном праву". Исто тако, "не може се изрећи строжа казна од оне која је била прописана у време када је кривично дело извршено".

⁷ У чл. 15 ст. 1 поменутог пакта предвиђено је да: "Нико не може бити сматран кривим за дела или пропуштања која нису представљала кривично дело према домаћем или међународном праву у време када су била извршена". Исто тако, "неће бити изречена нека тежа казна од оне која је могла бити примењена у тренутку када је кривично дело било извршено. Ако касније, после извршења дела, законском одредбом буде предвиђена примена лакше, поступак ће се тиме користити".

⁸ Повеља о људским и мањинским правима и грађанским слободама која чини саставни део Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора, усвојена је у Скупштини СЦГ 28. фебруара 2003. године, у чл. 20 ст. 1 предвиђа да се "нико не може сматрати кривим или казнити за дело које, пре него што је извршено, није било предвиђено законом као кажњиво".

⁹ Римски статут у чл. 22 предвиђа да: "1) нико, према овом Статуту, није кривично одговоран за дело које у тренутку извршења није било кривично дело из надлежности овог Суда; 2) прописи којима је одређено биће кривичног дела тумаче се рестриктивно и њихово значање се не сме одређивати применом аналогije. У случају двосмислених одредаба, пропис се тумачи увек у корист лица против кога се спроводи истрага, лица против кога се води кривични поступак, или лица коме се изриче пресуда; 3) овај члан се не може тумачити као инкриминација било ког понашања као кривичног дела по међународном праву, а независно од одредаба овог Статута", а у чл. 23 предвиђено је још и да: "лице које Суд огласи кривим може бити кажњено само у складу са овим Статутом".

¹⁰ Вид. Љ. Јовановић, Кривично право - Општи део, Ниш, 2000, стр 189.

ПРИНЦИП ЛЕГАЛИТЕТА У НАШЕМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Принцип легалитета има посебан значај у кривичном праву (у области легислативе, а нарочито у њеној примени), те се зато о овом принципу у кривичном праву пуно прецизније говори. Принцип легалитета је фундаментални принцип на којем се заснива целокупно наше кривично право, па и цео наш правни систем. С правом се сматра да је данас овај принцип постао опште цивилизацијска тековина који по свом значају прелази границе кривичног права.

Доследна примена овог принципа обезбеђује правну сигурност грађана, осећање да живе у држави у којој влада правни поредак (владавина права) са прописаним и гарантованим правима и дужностима, као што је исто тако јасно да се стриктним спровођењем овог принципа онемогућава арбитрарно понашање државних органа, њихова самовоља и злоупотреба овлашћења¹¹ (а све то не значи ништа друго до оживотворење концепта правне државе, прим. М. Ј.).

Дакле, помоћу принципа законитости (легалитета) кривично право обавља пре свега своју гарантивну функцију, која је посебно значајна са аспекта права и слобода грађана и остваривања концепта правне државе, с обзиром да правна држава има улогу не само да штити грађане кривичним правом, већ и она мора заштитити и од кривичног права¹².

Наиме, извесна опасност по људска права од самог кривичног права реално постоји, јер се данас ова грана права показује неефикасном на важним подручјима, као што су то на пример: организовани криминалитет, корупција, тероризам и др. Таква ситуација врло често води ка јачању репресивности кривичног права, одн. води ка тоталитарном кривичном праву које, по природи ствари, представља већу опасност по слободу и права грађана него што би се њиме права и слободу штитили. Највећа опасност од криминалитета у савременим друштвима каже Кристи "није сам криминалитет, већ то што борба против њега може одвести та друштва у тоталитарне облике развоја¹³.

Из овога произилази да до евентуалне повреде људских права од стране кривичног права може доћи и онда када се принцип законитости, одн. легалитета формално не крши, већ се увођењем неких специјалних мера, у ствари, подиже репресивност кривичног права, позивајући се уједно на појачану опасност од појединих видова криминалитета. Уосталом, принцип законитости (легалитета) је у непосредној вези и са врло важном функцијом кривичног права - гарантивном функцијом, с обзиром да се њена суштина управо манифестује у заштити људских права од самог кривичног права. То, у ствари, значи да се приликом кривичноправне интервенције мора водити рачуна о људским правима, тј. њихово ограничавање, одн. повреда мора се

¹¹ Д. Петровић, Нови концепт југословенског кривичног законодавства, Српско удружење за кривично право, Београд, 2002., стр. 4.

¹² З. Стојановић, Кривично право - Општи део, Београд, 2000, стр. 39.

¹³ N. Christie: Crime Control as industry? Toward Gulags Western Style?, London and New York, 1993, стр. 14.

БЕЗБЕДНОСТ

свести на нужни минимум¹⁴. У том погледу су од нарочитог значаја неки кривичноправни принципи, посебно принцип законитости, одн. легалитета.

Дакле, једноставно речено, принцип легалитета или законитости представља елементарни постулат или основну одредницу кривичног права као права заснованог на закону.¹⁵

Због изузетне важности за принцип законитости (легалитета) се у кривично-правној теорији успостављају различити изрази, као што су: пладиум грађанских слобода (Mezger); темељ модерног кривичног права (Hippel); стуб кривичног права (Pradel); начело природног права које својом евидентношћу постаје позитивно право (Kaufmann); дериват неповредивости људског достојанства (Sax); habeas corpus одредбе (de Asua) magna carta за делинквенте (Liszt) и сл.¹⁶

Принцип легалитета у нашем кривичном праву се најбоље изражава кроз одређеност кривичног дела у закону, што уједно означава и један од општих елемената у поимању кривичног дела, али и кроз одређеност казне у закону. Према томе, принцип легалитета означава одређеност и кривичног дела и казне у закону. У нашем Кривичном законнику овај принцип је предвиђен у чл. 1 следећом формулацијом: "Никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело које, пре него што је учињено законом није било одређено као кривично дело, нити му се може изрећи казна или друга кривична санкција која законом није била прописана пре него што је кривично дело учињено"¹⁷.

Међутим, принцип легалитета се не изражава само кроз формулацију *nullum crimen nulla poena sine lege*, већ и кроз своја четири битна постулата или аспекта и то: *nulla poena sine lege scripta*; *nulla poena sine lege praevia*; *nulla poena sine lege certa* и *nulla poena sine lege stricta*.

Nulla poena sine lege scripta у буквалном преводу значи да нема казне без писаног закона, одн. овај постулат принципа законитости (легалитета) искључује примену неписаног, одн. обичајног права. То значи да се само писаним кривичним законом могу прописивати (предвиђати) кривична дела и кривичне санкције. Данас се закони доносе искључиво у писменој форми, тако да је овај постулат принципа законитости у потпуности остварен када су у питању наши закони који скупа чине наше позитивно законодавство.

Међутим, иако је постулат принципа легалитета *nulla poena sine lege scripta* најмање споран, јављају се и неке дилеме из разлога што се данас све већи значај даје одређеним нормама међународног права, одн. међународном кривичном праву које полако али сигурно крчи себи пут ка међународној правној сцени. Наиме, норме међународног кривичног права су од великог

¹⁴ Вид. З. Стојановић, Југословенско кривично законодавство у функцији заштите људских права, Зборник са саветовања на Златибору, у издању Удружења за кривично право и криминологију Југославије, Београд, 2001., стр. 11.

¹⁵ В. Камбовски, Казнено право - Општи дел, Скопље, 2005., стр. 253.

¹⁶ Наведено према Ф. Бачић, Кривично правосуђе и уставност и законитост, ЈРКК, бр. 4/1987, стр. 13.

¹⁷ Слично је овај принцип био предвиђен и у претходном Основном кривичном закону у чл. 3.

утицаја на национална законодавства многих држава. Кад је у питању наше законодавство ситуација је управо таква. Након ратификације неког међународног акта од стране наше државе, уколико такав акт садржи кривичноправне одредбе, оне у релативно кратком периоду буду инкорпориране у наше кривично законодавство. И то је у реду. Међутим, доношењем Уставне повеље државне заједнице СЦГ усвојена су и решења (чл. 16) којима се даје примат међународном праву. И ту не би било проблема да су норме међународних аката, који чине суштину ове гране права, прецизне и да могу послужити као релевантан основ за осуду и изрицање санкције учиниоцу дела. Али оне очигледно то нису. Овакве, ако не и веће, проблеме стварају обичајно право и "општеприхваћена правила међународног права" које "формулацијски" користи Уставна повеља, док Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода у чл. 7 ст. 2 користи појам "општа правна начела која признају цивилизовани народи". Неки аутори оваквим решењима придају велики значај¹⁸. Поставља се логично питање да ли се у овим случајевима ради о одступању од принципа легалитета или законитости. Одговор је позитиван, али о томе нешто касније.

Постулат *nulla poena sine lege praevia* налаже забрану ретроактивне примене кривичног закона, а то, у ствари, значи да нема ни кривичног дела нити, пак, кривичне санкције уколико и дело и санкција нису били прописани у кривичном закону пре него што је дело учињено. Иначе, питање ретроактивне примене кривичног закона представља једно од најважнијих подручја у којем се огледа важност принципа законитости, одн. легалитета.

Постулат *nulla poena sine lege certa* захтева што већу прецизност и одређеност кривичноправних норми. Овај аспект принципа легалитета налаже законодавцу обавезу да редигује што је могуће прецизније, тј. јасније кривичноправне норме. Та прецизност се посебно захтева приликом одређивања бића кривичног дела, његових конститутивних елемената, јер из описа бића кривичног дела треба јасно да се види шта је то што није дозвољено или шта је забрањено, одн. шта је то што спада у криминалну зону. Тако, примера ради, приликом описа сваког кривичног дела потребно је посебно јасно одредити његовог извршиоца, радњу извршења кривичног дела, забрањену последицу и све друге објективне и субјективне елементе кривичног дела. Ово је врло важно за прецизно и јасно постављање зоне кажњивости. Зато је, где је год то могуће, потребно избегавати уопштене формулације и клаузуле, правне стандарде, двосмислене појмове, аналогију *inter legem*, тј. отворене одредбе и сл. При томе, свакако посебну пажњу треба скренути на квалификоване облике и њихове елементе.

Дакле, само јасни и одређени описи бића кривичних дела, одн. прецизне кривичноправне норме и употребљени изрази могу представљати солидну основу за њихову примену у пракси. У противном, ако су законски описи кривичних дела широки, неодређени и нејасни, а то важи и за употребљене изразе и све остале кривичноправне одредбе којима се регулише кривично-

¹⁸ Вид. В. Камбовски, Међународни стандарди о људским правима "трећа димензија казненог права", Зборник радова, Тара, 2004, стр. 8.

БЕЗБЕДНОСТ

правна материја, омогућава правосудној пракси (суду, пре свега) арбитрерно, самовољно и принципу легалитета (законитости) стране и недопуштено понашање. Такво понашање је, у ствари, штетно и за појединце и за целу заједницу, јер уноси несигурност и у крајњем случају неједнако поступање према грађанима.

Међутим, и поред најбоље жеље данас нема ни једне државе чија је правна (па и кривичноправна) регулатива постигла савршенство у погледу своје прецизности, тј. одређености. У том смислу и у нашем кривичном кодексу, мада је солидно урађен, има неких одредаба којима би се у погледу прецизности могла наћи по која замерка, али се, са друге стране, мора признати и то да је у неким случајевима било веома тешко избећи уопштене и неодређене изразе.

Постулат *nulla poena sine lege stricta*, као постулат принципа легалитета или законитости, налаже да кривични закон, одн. кривичноправне норме обухватају само оно на шта се изричито односе, а не и на сличне случајеве. Дакле, овај постулат принципа законитости, у ствари, представља забрану примене аналогije или, другачије речено, забрану стварања права путем сличности¹⁹.

Поменути постулати или аспекти принципа легалитета, одн. законитости су од значаја за оба његова манифестациона облика, тј. и за *nullum crimen sine lege* (нема кривичног дела без закона), као и за *nulla poena sine lege* (нема казне без закона) мада су, сматрају неки теоретичари, они ипак израженији код првог облика, тј. *nullum crimen sine lege*.

Међутим, претходна констатација иницира и једно логично питање: да ли се овај принцип (а то значи и сви његови напред поменути постулати) примењује на све одредбе кривичног права (тј. на одредбе општег и посебног дела)? Логично питање захтева и логичан одговор. Пошто се норме општег дела кривичног права односе и на његов посебни део, онда је разумљиво да се принцип легалитета или законитости односи, тј. примењује на кривично право у целини, одн. на целокупну кривичноправну материју. То се врло јасно види на примеру кривичног дела, јер његово постојање или непостојање зависи не само од одредаба посебног дела, већ и од одредаба општег дела кривичног права. Дакле, јасно је да се принцип законитости, односно легалитета односи на кривично право у целини. Зато, с правом сматра проф. З. Стојановић, не треба прихватити схватање да у примени института општег дела не важи стриктно начело законитости, одн да се ти институти могу стварати обичајним правом или судском праксом. Поменути аутор, као пример, наводи да има и таквих мишљења према којима је сасвим довољно то што конструкција продуженог кривичног дела има свој основ у судској пракси и теорији. Међутим, у овом случају се, без обзира колико судска пракса и теорија прихватиле овај институт (који је узгред речено врло проблематичан и дискутабилан прим. М. Ј.), ради о повреди принципа законитости, разумљиво у државама чија кривична законодавства не предвиђају овај ин-

---

¹⁹ Вид. Е. Schmidhauser, *Strafrecht*, AT, 2. Auflage, Tubingen, 1984, стр. 31-32.

ститут²⁰. У нашој кривичноправној теорији и кривичном законодавству ово питање је различито третирано. У ствари, досадашњи наши кривични закони - законици (било их је више у периоду од 1947. године до 2005. године) нису предвиђали продужено кривично дело као законски институт, већ је оно представљало конструкцију правосудне праксе и теорије. Стриктно посматрано, у оваквом случају постоји повреда принципа законитости. Доношењем Кривичног законика (крајем септембра 2005. године) ова мањкавост је отклоњена, тако да је сада продужено кривично дело законска конструкција, одн. кривичноправни институт настао у оквиру привидног реалног стицаја.

Према томе, на основу напред реченог, може се закључити да светла нит законитости (легалитета) треба да буде провучена кроз сваку кривичноправну одредбу, кроз сваку норму, дакле, кроз целу кривичноправну материју. У вези с тим чини нам се прихватљивом констатација проф. Љ. Бавцова изречена скоро пре две деценије и гласи: "оваквих или онаквих кршења законитости било је и биће и убудуће, али биће их мање ако ће се о њима моћи отворено и јавно писати и говорити, јер је у нашем друштвено политичком систему ово једини могући начин за јавну контролу рада органа са овлашћењима власти"²¹. Чини се да је поменути професор био у праву, али нам се такође чини да његова констатација не губи много у актуелности ни данас.

Сваки од поменутих постулата је за принцип законитости од значаја и тешко је рећи који је од њих најважнији. У кривичноправној теорији преовладава мишљење да је то постулат којим се изражава забрана ретроактивног дејства кривичног закона (*nulla poena sine lege praevia*), мада за овим постулатом много не заостаје ни постулат који садржи забрану примене аналогије, одн. забрану стварања права путем сличности (*nulla poena sine lege stricta*).

ЗНАЧАЈ ПРИНЦИПА ЛЕГАЛИТЕТА (ЗАКОНИТОСТИ)

Принцип легалитета или законитости има велики друштвено-политички и правни значај.

Друштвено-политички значај принципа легалитета или законитости се најбоље манифестује (изражава) кроз гарантовану функцију²² кривичног права, која на неки начин представља ограничење његовој заштитној функцији, јер се управо овим принципом даје гаранција грађанима од арбитрерности и злоупотребе у погледу кривичног гоњења и кажњавања чиме се, у ствари, штите њихове слободе и права.

²⁰ З. Стојановић, Начело законитости у кривичном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Зборник радова са ХЛ редовног годишњег саветовања Удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Златибор, 2004, стр. 106.

²¹ Љ. Бавцов, Проблеми и дилеме наше криминалне политике у доба економске и социјално-политичке кризе, ЈРКК, 1984, бр. 3-4, стр. 283.

²² У основи гарантивне функције се налази самоограничење државне принуде у области кривичног права и она треба да створи осећај сигурности у једном друштву. То је једно од најзначајнијих достигнућа кривичног права и принципа правне државе. (Вид. З. Стојановић, Начело законитости у кривичном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Зборник радова са ХЛ редовног годишњег саветовања Удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Златибор, 2004, стр. 104).

БЕЗБЕДНОСТ

Одређивањем које се људско понашање сматра кривичним делом и прописивањем кривичне санкције за такво понашање не само што се гарантује слобода грађана, с обзиром да нико не може бити кажњен за дело (понашање) које није било пре његовог извршења предвиђено као кривично дело, већ се поштовањем овог принципа уједно обезбеђује и једнакост грађана пред кривичним законом. Наиме, принцип легалитета на неки начин подразумева поштовање равноправности грађана у кривичном праву и фактички је у његовој функцији. А то, у ствари, значи забрану различитог третирања у кривичном праву, одн. забрану различите политике кривичног гоњења, различите казнене политике, различитог третмана за време издржавања казне и пост пеналног третмана, посебно у срединама са вишенационалном структуром.

Питање равноправности грађана у кривичном праву је актуелизирано шездесетих година прошлог века о чему су писали тадашњи савременици кривично-правне теорије и науке²³. Међутим, питање равноправности грађана у кривичном праву, одн. питање легалитета не губи од своје актуелности ни данас. Јасно је и данас (или би требало да буде) да кривично право, како у домену легислативе, тако и у домену примене треба да обезбеди равноправност грађана без обзира на националну, расну, верску или етничку припадност.

Према томе, принцип легалитета или законитости успоставља владавину права над самовољом, владавину слободе над насиљем моћних, онемогућава коришћење привилегије, злоупотребу дискреционе власти и сл²⁴.

Правни значај принципа легалитета или законитости огледа се у томе што се кривична дела могу предвидети, одн. прописивати само законом, а не и другим актима. Дакле, које се људско понашање сматра кривичним делом одређује само законодавац путем закона, одн. путем законом описаних елемената дела, тако да изван тих законских описа нема кривичног дела. То, у ствари, значи да је искључена могућност да суд, тужилаштво, полиција или било који други државни орган одређује, тј. прописује која људска понашања представљају кривична дела. Према томе, осим законодавца, одн. законодавног тела, а то је Народна скупштина - Парламент, нико други не може да ствара (прописује) кривична дела.

Исто тако, принцип легалитета или законитости (посебно његов постулат *nulla poena sine lege stricta*) искључује (забрањује) примену аналогије што практично значи да ниједан државни орган нема право да применом аналогије ствара (утврђује) кривична дела²⁵. Може се, дакле, закључити да одређено понашање човека не може бити ни на који начин проглашено кривичним делом све док га законодавац не предвиди као тако путем закона и то

²³ Вид. Michel Danti - Juan, A propo du principe de l'egalite en droit penal Francais, Revue de droit penal et de criminologie, No. 3. Buxelles, 1958, стр. 217-236.

²⁴ Љ. Јовановић, Поменуто дело, стр. 190.

²⁵ То значи да ниједан државни орган нема право на основу сличности једног понашања са неким кривичним делом предвиђеним законом или, пак, да проглашава неко понашање као кривично дело на основу правних начела правног система (законска и правна аналогија).

утврђивањем његових елемената, услова за примену казне или друге кривичне санкције и прописивањем врсте и висине казне, одн. друге кривичне санкције која ће се применити према учиниоцу тог кривичног дела²⁶.

Из досада изложеног произилази да правна сигурност, као битан сегмент у реализацији концепције правне државе и владавине права, у многоме зависи од остваривања принципа законитости (легалитета) а остваривање, пак, принципа законитости од самог остваривања његових постулата. Зато и постоји обавеза правосудних органа (који примењују кривично законодавство) да по службеној дужности воде рачуна о остваривању принципа законитости, што практично значи да су у решавању конкретног кривичног дела дужни да се држе норми важећег (позитивног) кривичног законодавства.

Поред истицања важности принципа законитости или легалитета у теорији кривичног права било је и оних који су овом принципу упућивали и неке замјерке. Тако су, примера ради, представници покрета друштвене одбране говорили да је принцип легалитета доста крут и да као такав није најпогоднији у одбрани друштва од криминалитета. Међутим, такве критике очигледно пренебрегавају чињеницу да само чврст (како они кажу "крут") принцип законитости истовремено представља ефикасно средство у борби против криминалитета, посебно у борби против оних кривичних дела којима се нападају слободе и права човека и грађанина. Дакле, посебно је важно да слободе и права човека и грађанина буду гарантовани, јер је једино тако могуће да он (човек и грађанин) оствари своју друштвену улогу, имајући при томе у обзир чињеницу да су управо слободе и права она човекова добра кроз које се он на најбољи начин испољава (изражава) као члан одређене друштвене заједнице - државе.

Међутим, треба бити реалан и рашчистити са тим да принцип легалитета, иако је врло важан, он није и свемогућ, одн. треба бити свестан његових ограничених домета и могућности. Дакле, само предвиђање принципа легалитета у кривичном законик у не значи да је самим тим и стварно осигурана законитост, тј. легалитет. Другачије речено, проблеми настају не само на легислативном плану, већ и приликом апликације, одн. примене овог принципа. Ништа мање проблема не стварају ни евентуална одступања од принципа легалитета. Ово друго питање сматрамо врло важним, тако да ћемо о њему говорити сада.

ОДСТУПАЊА ОД ПРИНЦИПА ЛЕГАЛИТЕТА (ЗАКОНИТОСТИ)

С обзиром на важност и саму природу принципа легалитета намеће се питање да ли уопште има смисла говорити о евентуалним одступањима од овог принципа. Али, ипак да почнемо од питања: да ли су заиста могућа одступања од принципа легалитета у домену материјалног кривичног права? Чини се да одступање од принципа легалитета није новина ни нашем, а нити страним правним системима. На евентуална одступања од овог принципа указују одредбе неких међународних аката, али и домаћих правних (одн. законских)

²⁶ Љ. Јовановић, Исто, стр. 191.

БЕЗБЕДНОСТ

аката. У први план смо навели међународне акте, као изворе евентуалних одступања од принципа легалитета, из разлога што су та одступања врло јасно истакнута у одређеним њиховим одредбама, и други не мање значајан разлог, зато што је одредбом већ поменутог чл. 16 Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора предвиђено да ратификовани уговори и опште прихваћена правила међународног права имају примат над правом државне заједнице и правом држава чланица. Ову чињеницу треба уважавати, међутим, стриктно поштовање неких одредби ратификованих међународних аката, доводи оне који их примењују у ситуацију да чине уступке на штету принципа легалитета тј. законитости. Као пример узмимо поменуто Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода која у цитираном чл. 7 ст. 1 садржи принцип законитости преузет из Универзалне декларације о правима човека из 1948. године, да би већ у ст. 2 истог члана предвидела да одредбе овог члана неће утицати на суђење и кажњавање било ког због чињења или пропуштања, које је у време извршења било кажњиво на основу општих правних начела које признају цивилизовани народи.

Дакле, да није одредбе чл. 7 ст. 2 могло би се рећи да је принцип законитости у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода адекватно постављен. Овако не, јер није довољно јасан однос између одредаба овог става и става првог чл. 7 по питању шта се подразумева под међународним правом, с обзиром да ово право представља основу за оживотворење принципа законитости. Боље речено, да ли се општа правна начела које признају цивилизовани народи, могу сматрати делом међународног права, имајући у обзир на присутно мишљење²⁷ да се норме међународног права могу применити (тј. да их може применити домаће кривично правосуђе) тек када их преузме (транспонује) домаће (унутрашње) право, тј. законодавство. Пре преузимање ових норми, домаће законодавство, што је и разумљиво, стандардизује их и прилагођава својим околностима, с обзиром на специфичности и разлике које постоје између ове гране права и норме кривичног права. Наиме, норме међународног права (међународни уговори, конвенције и сл.) не поседују довољан степен прецизности да би могле послужити као основ за прописивање кривичних дела и санкција, одн. да би могле бити примењене као основ за осуду и изрицање санкције у конкретним случајевима.

Оправдано се сматра да "када међународно кривично право достигне онај ниво развоја који је достигло кривично право у савременим развијеним државама, онда не треба имати ништа против да непосредан основ принципа законитости (легалитета) буде и међународно право"²⁸.

Слична је ситуација са Међународним пактом о грађанским и политичким правима који у цитираном чл. 15 ст. 1 садржи принцип легалитета (законитости) да би већ у ст. 2 истог члана одступио од овог принципа, тако што

---

²⁷ Вид. G. Corstens, J. Pradel, *European Criminal Law*, Kluwer, The Hague, London, New York, 2002, стр. 361.

²⁸ З. Стојановић, Начело законитости у кривичном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода у Зборнику радова Удружења за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, (редовно саветовање - Златибор), Београд, 2004, стр. 116.

је одредио да се ништа по овом члану не противи суђењу или осуди, сваког појединца због радњи или пропуштања које су у време када су извршене сматране кривичним делима према општим правним начелима признатим од стране међународне заједнице.

Практични проблем који се јавља у раду нашег правосуђа, а који је у вези са напред поменутих одступањима од принципа законитости, јесте проблем одговорности командујућих лица по основу тзв. "командне одговорности" због учињених кривичних дела у време познатих догађаја око распада СФРЈ и у том контексту догађаја на Косову и Метохији.

Наше позитивно кривично законодавство не садржи неку општу одредбу, одн. институт који би се односио на одговорност командујућих лица (тзв. "командна одговорност")²⁹, али је у посебном делу новог Кривичног законика Србије у чл. 384 предвиђено кривично дело под називом "Неспречавање вршења кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом". Предвиђањем овог кривичног дела и његовом систематизацијом у гл. XXXIV која носи назив: "Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом" ово питање се не решава, или се бар не решава лако и на задовољавајући начин. О чему се заправо ради? Прво, основни проблем који се јавља је тај што су кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом извршена много раније (тј. у време важења претходног закона) а нови Кривични законик Србије, који предвиђа поменуто кривично дело, донет је тек октобра 2005. године, чије ступање на правну снагу почиње од 1. јануара 2006. године. Дакле, поставља се питање ретроактивног дејства на учиниоце кривичних дела, с обзиром да је нови законик у чл. 5 ст. 2 предвидео да ако после извршеног кривичног дела дође до измене закона, једном или више пута, примениће се онај закон који је најблажи за учиниоца. Међутим, нови законик је строжији од претходног, с обзиром да је одређено понашање инкриминисао као кривично дело (чл. 384), а претходни закон није познавао такву инкриминацију, одн. такво понашање није било инкриминисано као кривично дело.

Поставља се питање како треба да поступе наши судови уколико суде за почињене ратне злочине командујућим лицима, по основу командне одговорности, за радње својих потчињених. У оваквој ситуацији примена командне одговорности од стране наших судова дошла би у обзир само на основу примене норме међународног права. Међутим, ако би наши правосудни органи одлучили да непосредно примене норму међународног права, нашли би се пред дилемом да одлуче који је то међународни акт, који би био најадекватнији правни основ за примену командне одговорности. Од обавезујућих међународних аката, који би могли да представљају правни основ за непосредну примену института командне одговорности од стране наших правосудних органа, треба пре свега поменути: Женевску конвенцију из 1949. године и њен Допунски протокол I, Статут Трибунала за бившу

²⁹ Институт командне одговорности није уведен ни у већини законодавства европских држава.

БЕЗБЕДНОСТ

Југославију (тзв. Хашки трибунал) и Статут Међународног кривичног суда, тзв. Римски статут.

О командној одговорности се нешто одређеније почело говорити после доношења Допунског протокола I уз Женевску конвенцију из 1949. године. Поменути протокол, који је донет 1977. године, је у чл. 86 ст. 2 предвидео да уколико је "повреду Конвенције или Протокола извршио неки потчињени, неослобађа његове старешине кривичне или дисциплинске одговорности, већ према случају, уколико су они знали, или имали информације које су им омогућиле да закључе под околностима које су владале у то време да је он извршио или ће извршити такву повреду, и ако нису предузели све могуће мере у границама своје моћи да спрече или сузбију повреду". У кохеренцији са овом одредбом налази се и одредба чл. 87 ст. 3 којом се предвиђа да "високе стране уговорнице и стране у сукобу треба да наложе сваком команданту коме је познато да ће његови потчињени или друга лица под његовом контролом извршити повреду Конвенције или овог Протокола, да предузме мере које су потребне да се спречи таква повреда и ако је повреда Конвенције или овог Протокола извршена, да покрене дисциплински или казни поступак против извршиоца".

Поменуте одредбе Женевске конвенције и њеног Допунског протокола I неспорно представљају основ за утемељење одредбе чл. 7 ст. 3 Статута Трибунала за бившу Југославију (тзв. "Хашки трибунал") која гласи: "Чињеница да је било која радња наведена у члановима 2 до 5 (чл. 2 Статута односи се на тешке повреде Женевских конвенција из 1949. године, чл. 3 на кршење закона и обичаја ратовања, чл. 4 на геноцид, и чл. 5 на злочин против човечности, прим. М. Ј.) овог статута била учињена од стране потчињеног, неће ослободити његовог претпостављеног кривичне одговорности, ако је знао или је могао да зна да је тај потчињени имао везе са извршењем такве радње или ју је извршио, а претпостављени је пропустио неопходне и разумне мере да спречи извршење такве радње или да због њих казни такве извршиоце".

Одговорност командујућих и других претпостављених лица предвиђа и тзв. Римски статут (тј. Статут Међународног кривичног суда) који у чл. 28 ст. 1 предвиђа следеће: "Војни заповедник или лице које делује у својству војног заповедника, је кривично одговоран за злочине у надлежности Суда, које су починиле снаге под његовом командом и контролом, и због његове грешке у спровођењу контроле над тим снагама, кад је: а) војни заповедник или лице знао или захваљујући околностима требало да зна да снаге извршавају или су спремне да започну извршавање таквог злочина...".

Очигледно је да је овако широко постављена кривица, врло неодређена, а по неким мишљењима чак прелази и границе несвесног нехата³⁰. А то онда више није кривица која представља субјективни елемент кривичног дела.

Оно што, међутим, мало изненађује, а тиче се напред наведених статута, одн. међународних трибунала, тј. судова, јесте чињеница да Трибунал за

---

³⁰ Б. Чејовић, Исто, стр. 92-93.

бившу Југославију не признаје Римски статут, одн. Статут Међународног кривичног суда, као извор права. Наиме, Статут Трибунала за бившу Југославију не садржи ни једну одредбу у погледу субјективног елемента кривичног дела, нити, пак, о том питању постоје правна схватања у пракси Трибунала, и уместо да примени чл. 30 Римског статута који у ст. 1 предвиђа: "уколико није другачије предвиђено, лице је кривично одговорно и подложно казни за злочин из надлежности суда, само ако су материјални елементи злочина учињени са намером и свесно", Трибунал за бившу Југославију заузима врло чудан став и тражи да неко други (вероватно одбрана) докаже да је напред наведена одредба Римског статута била део међународног обичајног права. Трибунал се наводно чврсто држао "правила" да мора примењивати само ону правну норму која је постојала у време када су кривична дела (за која пресуђује) чињена. С обзиром да је Међународни кривични суд формиран на Дипломатској конференцији у Риму 1998. године, чији је статут (тзв. Римски статут) ступио на снагу тек 2002. године, онда је јасно зашто је Трибунал за бившу Југославију тражио "доказ" да је напред наведена одредба чл. 30 Римског статута "део међународног обичајног права"³¹.

Приликом дефинисања командне одговорности у поменутиим међународним актима остале су неке, по нашем мишљењу, околности важне за примену ове врсте одговорности, али и са аспекта остварења, тј. поштовања принципа (начела) законитости. Наиме, није сасвим јасно у чему се састоји радња кривичног дела командујућег лица по основу командне одговорности. Остаје нејасно да ли је и каква кривична санкција предвиђена за то кривично дело чији је и законски назив остао нејасан. Међутим, нови Кривични законик Србије је решио један врло важан проблем за евентуална будућа суђења за ратне злочине, тако што је, како смо већ поменули, у чл. 384 предвидео кривично дело и тиме решио евентуалне недоумице око назива кривичног дела, затим одредио радњу кривичног дела и санкцију за то дело по основу командне одговорности.

Радња кривичног дела "неспречавање вршења кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом" састоји се у одређеном нечињењу. Ради се, наиме, о право кривичном делу нечињења, управно онако како то предвиђа нови кривични законик и то на следећи начин: "Кривично дело је учињено нечињењем кад закон, пропуштање да се предузме одређено чињење, предвиђа као кривично дело" (чл. 15 ст. 1)³².

На крају сматрамо да још један случај евентуалног одступања од принципа легалитета (законитости) заслужује дужну пажњу. Наиме, ради се о

³¹ Више о овоме З. Стојановић, Исто, стр. 113-114.

³² Међутим, у ст. 2 чл. 15 законодавац предвиђа и другу врсту извршења кривичног дела нечињења, тзв. неправом кривично дело нечињења на следећи начин: "нечињењем може бити учињено и кривично дело које је законом одређено као чињење, ако је учинилац пропуштањем дужног чињења остварио обележја тог кривичног дела". Стиче се утисак да је одредба ст. 2 поменутог члана на извршан начин неодређена, тако да баца у засенак врло добро решење предвиђено у ст. 1 истог члана. Наиме, поставља се питање да ли би се могло огласити кривим командујуће лице за извршена кривична дела геноцида, злочина против човечности и ратних злочина позивањем на одредбу ст. 2 чл. 15 КЗ.

БЕЗБЕДНОСТ

кривичном гоњењу странаца и онда када кривични закон државе у којој је дело учинио, то дело не предвиђа као кривично дело, али је оно у време кад је учињено "сматрано кривичним делом према општим правним начелима признатим у међународном праву" (чл. 10 ст. 3 КЗ).

По овом питању има различитих мишљења али преовладава оно по коме се у овом случају не ради о одступању од принципа легалитета, јер се, у ствари, ради о посебној ситуацији примене универзалног принципа просторног важења нашег кривичног законодавства, одн. у овом случају се примењује наше кривично законодавство, а не општа правна начела призната у међународном праву, која у овом случају служе само корекцији услова двоструке кажњивости³³.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Љ. Бавцон, Проблеми и дилеме наше криминалне политике у доба економске и социјално-политичке кризе, ЈРКК, бр. 3-4/1984.
2. Ф. Бачић, Кривично правосуђе и уставност и законитост, ЈРКК, бр. 4/1987.
3. М. Danti - Juan, A propo du principe de l'egalite en droit penal Francais, Revue de droit penal et de criminologie, No. 3. bruxelles, 1958.
4. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода "Сл. лист СЦГ - Међународни уговори" бр. 9/03
5. Љ. Јовановић, Кривично право - Општи део, Ниш, 2000.
6. В. Камбовски, Казнено право - Општи дел, Скопје, 2005.
7. В. Камбовски, Међународни стандарди о људским правима "трећа димензија казног права", Зборник радова, Тара, 2004.
8. Кривични законик Републике Србије "Сл. гласник Републике Србије" бр. 85, 2005.
9. Д. Петровић, Нови концепт југословенског кривичног законодавства, Српско удружење за кривично право, Београд, 2002.
10. J. Pradel, droit penal general, Edition Cujus, Paris, 1986.
11. Статут Међународног кривичног суда "Сл. лист СРЈ - Међународни уговори" бр. 5/01
12. З. Стојановић, Начело законитости у кривичном законодавству Србије и Црне Горе, Зборник радова, Златибор, 2004.
13. З. Стојановић, Југословенско кривично законодавство у заштити људских права, Зборник радова, Златибор, 2001.
14. З. Стојановић, Кривично право - Општи део, Београд, 2005.
15. G. Corstens, J. Pradel, European Criminal Law, Kluwer, The Hague, London, New York, 2002.

---

³³ З. Стојановић, Исто, стр. 113.

16. Б. Чејовић, Основни принципи кривичног законодавства Србије и Црне Горе, Зборник радова, Будва, 2005.
  17. N. Christie, Crime Control as industry, Toward Gulags Western Style?, London and New York, 1993.
  18. E. Chmidhauser, Straecht, AT, 2. Auflage, Tübingen, 1984.
-

THE PRINCIPLE OF LEGALITY AND POSSIBLE DEPARTURES THEREOF

Abstract: The principle of legality (lawfulness) with a well known Latin formulation ***nullum crimen nulla poena sine lege*** (there can be neither a criminal act nor a punishment without a law) and its postulates (*nulla poena sine lege scripta*, *nulla poena sine lege praevia*, *nulla poena sine lege certa* and *nulla poena sine lege stricta*), presents a fundamental and the most important principle of criminal law and criminal legislation. This, in fact, is the principle underlying the entire sphere of this branch of law, but it is also the principle interwoven into all other branches of law that make up our legal system. This principle is rightfully considered to have become a civilization-wide acquisition, the significance of which outstrips the bounds of criminal law.

Due to its importance and its very nature (essence), the question of questions has to be asked: are there any possible departures from this principle? Perhaps it would be better to rephrase the question and ask: is there any point in discussing possible departures from this principle, i.e. does this principle allow for such possibilities at all? It is therefore the question that provokes and motivates at the same time. The author has obviously been unable to resist either the provocation or motivation.

Key Words: principle, legality, lawfulness, criminal act, penal code.

СТРУЧНИ РАДОВИ

Мр Ивана БЈЕЛОВУК,
Виша школа унутрашњих послова

АНАЛИЗА ОПТЕРЕЋЕЊА ЦЕВИ РЕВОЛВЕРА ПРИ ИСПАЉИВАЊУ ПОТКАЛИБАРНОГ МЕТКА cal. 38" СА ПРОРАЧУНОМ ТРЗАЊА

Резиме: У раду је дата анализа оптерећења цеви оружја при испаљивању поткалибарног метка cal. 38" с обзиром да се том приликом у оружју стварају притисци различити од притисака који се јављају при испаљивању стандардне муниције. Дакле, поставља се питање да ли може цев револвера 38 специјал издржати оптерећење притисака барутних гасова при испаљивању овакве врсте муниције. Такође, намеће се потреба и да се обрати пажња и на утицај који се врши на стрелца, тј. на силу трзања оружја. Након изведених анализа и прорачуна дата је препорука које оружје је најпогодније за испаљивање овакве врсте муниције.

Кључне речи: поткалибарни метак, зрно, облога, револвер, оперећење цеви.

ОПИС ПОТКАЛИБАРНОГ МЕТКА

Како стандардна пиштољска и револверска муниција не може одговорити свим захтевима који се постављају јединицама војске и полиције израђује се и специјална муниција. Једна врста специјалне муниције је и поткалибарна муниција. Поткалибарни метак се састоји од припалног дела, чауре, пројектила (зрна) и његове облоге (носача). Основна карактеристика поткалибарне муниције је велика пробојност. При конструкцији овакве врсте муниције тежи се изналажењу што повољнијег облика и материјала пројектила и облоге, с тим да се строго мора водити рачуна да се не наруши сигурна конструкција самог оружја.

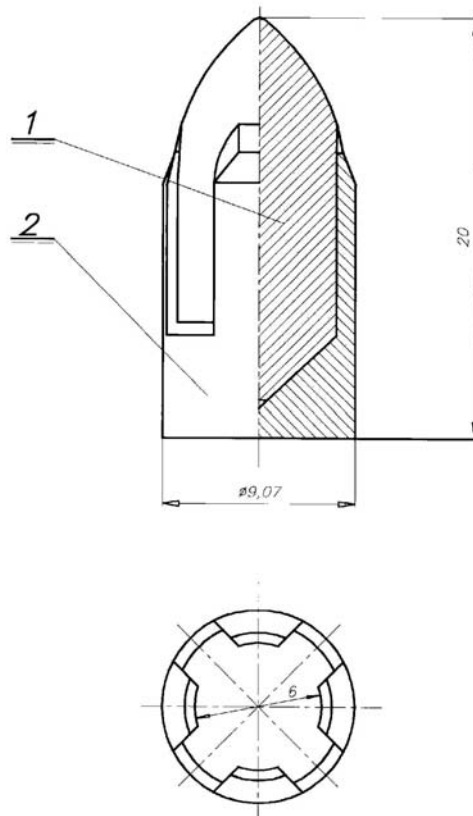
Муниција специјалне намене не налази се на тржишту у слободној продаји - за цивилну употребу, већ се у ограниченим количинама ставља на употребу у јединицама за посебне задатке војске и полиције.

Поткалибарни метак са високо пробојним зрном се употребљава ради повећања ефекта пробијања на циљу (у случајевима када је стандардна муниција неефикасна као нпр. при пробијању неких врста заштитних прслука,

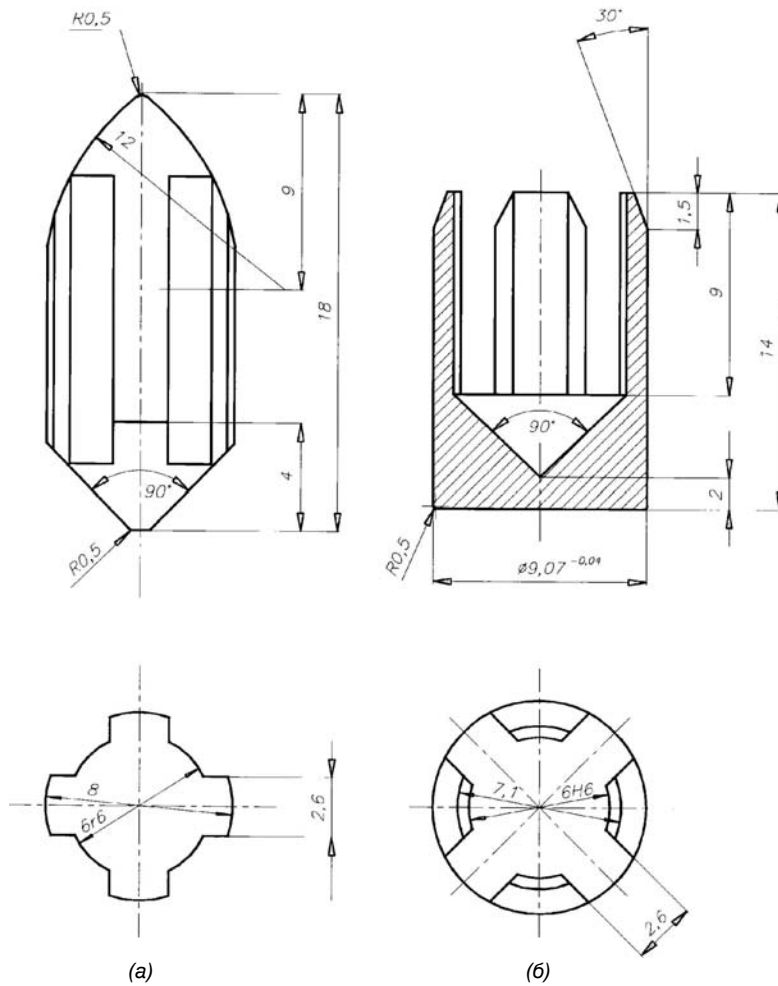
блиндираних врата, неких делова моторних возила, разних врста барикада и др.). Овакво зрно продире у препреку захваљујући великој кинетичкој енергији којом располаже у тренутку судара и изузетном издржљивошћу. Будући да има малу масу у односу на стандардни пројектил истог калибра, бива испљено знатно већом почетном брзином за исто погонско пуњење у односу на зрно конвенционалне муниције. Носилац кинетичке енергије је поткалибарно зрно, које је смештено у облогу. Склоп поткалибарног зрна и облоге лаборише се у пиштољску чауру. Како је притисак барутних гасова након исаљивања висок, чаура метка је челична. У наставку текста дата је фотографија (слика 1) и технички цртежи поткалибарног метка *cal. 38"* (слика 2).

Слика 1 Изглед поткалибарног метка у целини

Слика 2 Технички цртеж подскопа облога - зрно у поткалибарном метку

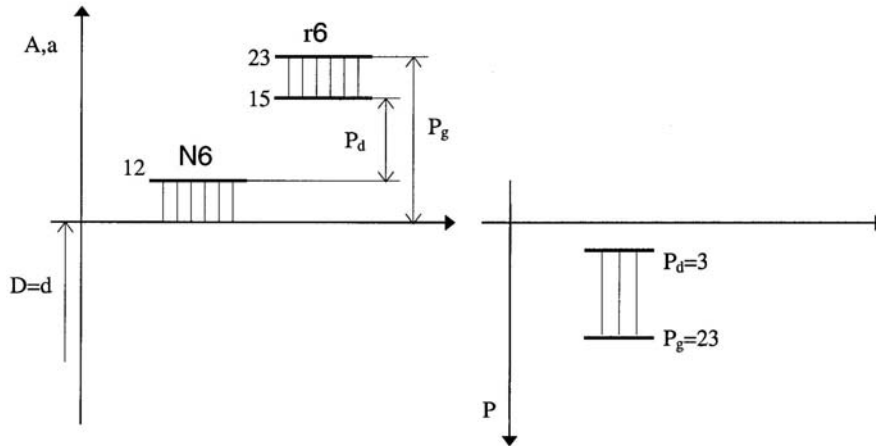

Слика 3 Технички цртежи зрна (а) и облоге (б) појединачно

СКЛОП ПОТКАЛИБАРНОГ ЗРНА И ОБЛОГЕ

Само поткалибарно зрно је израђено од челика, док је облога израђена од алуминијума. Спој поткалибарног зрна и облоге остварен је чврстим налегањем са благим преклопом ($\varnothing 6N6r6$), како приликом употребе оружја не би дошло до раздвајања зрна и облоге при ротационом кретању склопа кроз цев. Вредности одступања и толеранција налегања у споју зрна и облоге дати су дијаграмски на слици 4. Како је коефицијент линеарног ширења спољашњег дела споја (α_s) већи од коефицијента линеарног ширења унутрашњег дела споја (α_u), при порасту температуре (током процеса опаљења) долази до смањивања преклопа, те у једном тренутку чврсто налегање споја може постати неизвесно и тако дође до раздвајања споја.

Изабрано налегање у споју: $\phi 6N6r6$

Слика 4 Дијаграм одступања и толеранција налегања у споју зрно - облога

Величине дозвољених одступања су: $A_d = 0 \mu m$; $A_g = 12 \mu m$; $a_d = 15 \mu m$ и $a_g = 23 \mu m$.

Величине преклопа у споју су: $P_d = A_d - a_g$; $P_g = A_g - a_d$, те је: $P_g = -23 \mu m$ и $P_d = -3 \mu m$

Толеранција налегања у споју износи: $T_n = 20 \mu m$

Коефицијенти линеарног ширења приликом излагања дејству температуре за челик и алуминијум су: $\alpha_u = \alpha_{\zeta} = 12 \cdot 10^{-6} K^{-1}$ и $\alpha_s = \alpha_{AL} = 23 \cdot 10^{-6} K^{-1}$

Гранична вредност температуре при којој налегање постаје неизвесно се израчунава према формулама:

$$t = t_0 - \Delta t; \quad T = 273 + t \quad \text{и} \quad \Delta t = \frac{P_d}{d(\alpha_u - \alpha_s)}$$

Након замене одговарајућих бројних вредности добија се вредност апсолутне температуре $T = 338,45 K$, која представља минималну вредност температуре при којој би могло доћи до проклизавања споја и "испадања" поткалибарног зрна и облоге. Пошто су чаура и облога зрна у споју спојене "пертловањем", а сила пертловања се преноси и на склоп зрна и облоге, то се са сигурношћу може тврдити да приликом пуцања неће доћи до одвајања зрна и облоге при кретању склопа кроз цев оружја.

Склоп поткалибарног зрна и облоге ће се раздвојити непосредно испред уста цеви након испалења метка, одакле зрно само наставља лет ка циљу.

АНАЛИЗА ОПТЕРЕЂЕЊА ЦЕВИ ОРУЖЈА

Цев је најважнији елемент ватреног оружја и као таква служи за сагоревање барутног пуњења, избацавање пројектила на путању и обезбеђење његовог правилног поласка у жељеном правцу са захтеваном почетном брзином.

БЕЗБЕДНОСТ

При процесу опаљења на цев делују следећа оптерећења:

- * сила притиска барутних гасова,
- * сила међусобног дејства пројектила и цеви и
- * сила инерције при трзању.

Сила притиска барутних гасова има доминантан утицај, те се утицај осталих сила може занемарити. Притисак барутних гасова се мења у веома кратким временским интервалима који су одређени трајањем испалјивања метка, тако да је деформација цеви динамичког карактера. Као последица сложености потпуног одређивања величина деформације динамичког карактера за практичне прорачуне отпорности цеви обично се користи приближно решење уз претпоставку да је цев изложена унутрашњем притиску који је једнак највећем притиску гасова у статичким условима у сваком посматраном пресеку. Такође се претпоставља да је материјал цеви потпуно хомоген и изотропан.

Под дејством променљивог притиска барутних гасова зидови цеви трпе еластичне деформације. Иначе, цеви стрељачких оружја морају располагати извесном отпорношћу, која ће обезбедити еластичан отпор зидова притиску барутних гасова у цеви, те се израђују у једном слоју (тзв. моноблок цев). На унутрашњу површину цеви делује притисак барутних гасова, а на спољашњу атмосферски притисак. Како је атмосферски притисак врло мали у односу на притисак барутних гасова, он се може занемарити и при прорачуну оптерећења се могу применити упрошћени обрасци за тангентни, радијални и аксијални напон редом:

$$\sigma_{\theta} = p_1 \frac{r_1}{r^2} \frac{r_2^2 + r^2}{r_2^2 - r_1^2} ; \quad \sigma_r = -p_1 \frac{r_1}{r^2} \frac{r_2^2 - r^2}{r_2^2 - r_1^2} \quad \text{и} \quad \sigma_z = \frac{p_1 r_1^2}{r_2^2 - r_1^2} .$$

Тада се тангентна, радијална и аксијална деформација израчунавају редом према следећим обрасцима:

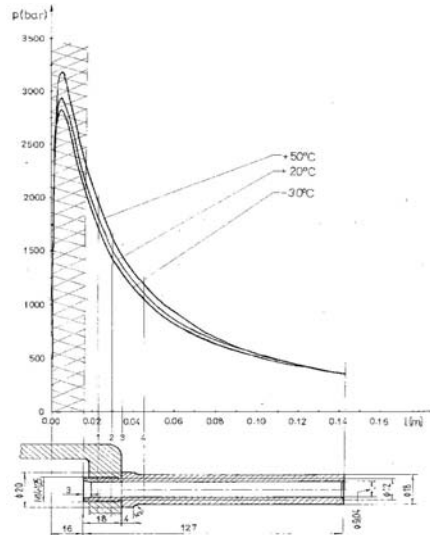
$$\varepsilon_{\theta} = \frac{2}{3} \frac{p}{E} \frac{r_1}{r^2} \frac{2r_2^2 + r^2}{r_2^2 + r_1^2} - \frac{\sigma_z}{3E} ; \quad \varepsilon_r = -\frac{2}{3} \frac{p}{E} \frac{r_1}{r^2} \frac{2r_2^2 - r^2}{r_2^2 - r_1^2} - \frac{\sigma_z}{3E} \quad \text{и}$$
$$\varepsilon_z = \frac{\sigma_z}{E} - \frac{2}{3E} \frac{p r_1^2}{r_2^2 - r_1^2}$$

Овакав метак се испалјује из револвера 357 магнум, пошто његова цев може да издржи већа оптерећења у односу на цев револвера 38 специјал, а муниција је међусобно измењива (меци 38 специјал се могу испалјивати из магнума док обрнуто није могуће). Како су према стандардима дужине цеви револвера најчешће 3", 3,5", 4", 5" и 6", метак ће се испалјивати из револвера са дужином цеви од 5". Карактеристике материјала цеви (Џ.5431) су:

$\sigma_m = 1200 \text{ N/mm}^2$ (затезна чврстоћа); $\sigma_t = 900 \text{ N/mm}^2$ (граница развлачења) и $E = 2,1 \cdot 10^5 \text{ N/mm}^2$ (модул еластичности).

На основу резултата прорачуна унутрашње балистике на екстремним температурама (30°C и +50 °C) и температури околине (20°C) показало се да

су вредности притиска добијене прорачуном меродавне тј. да се за резултујућу криву може узети обвојница свих кривих. Дијаграм промене притиска барутних гасова у цеви дат је на слици 5.

Слика 5 Дијаграм промене вредности притиска барутних гасова у цеви на температурама од -30°C , $+20^{\circ}\text{C}$ и $+50^{\circ}\text{C}$.

Максимални притисак барутних гасова је постигнут у тренутку када се пројектил налазио у буренцету, тј. пре почетка урезивања у цев оружја. Цев оружја делимо на 4 попречна пресека (на дужинама $l_1 = 0,0223 \text{ m}$, $l_2 = 0,028 \text{ m}$, $l_3 = 0,034 \text{ m}$ и $l_4 = 0,043 \text{ m}$) у којима проверавамо степене сигурности. У пресеку 1-1 степени сигурности износе $S_{\theta u} = 1,37$, $S_{\theta s} = 1,97$, $S_z = 3,95$. У пресеку 2-2 степени сигурности износе $S_{\theta u} = 1,6$, $S_{\theta s} = 2,3$, $S_r = 5,24$, $S_z = 4,63$. У пресеку 3-3 степени сигурности износе $S_{\theta u} = 1,66$, $S_{\theta s} = 2,3$, $S_r = 6$, $S_z = 4,6$. У пресеку 4-4 степени сигурности износе $S_{\theta u} = 4,3$, $S_{\theta s} = 10,7$, $S_r = 7,2$, $S_z = 21,3$.

Из наведених вредности степена сигурности може се закључити да ће цев издржати дато оптерећење.

Како су прорачуном добијене вредности тангенцијалних, радијалних и аксијалних деформација према формулама датим у горњем тексту мање од дозвољене вредности може се закључити да у цеви неће настати трајне деформације.

ТРЗАЊЕ ОРУЖЈА

Приликом опаљења на оружје делује реактивна сила - сила трзања као последица кретања пројектила и барутних гасова и чији је смер супротан смеру убрзања пројектила. Сагласно закону о количини кретања, трзање је веће ако је већа лансирана маса. Код ручног оружја трзање се у целисти преноси на оружје. За утврђивање дејства опаљеног метка на стрелца не-

БЕЗБЕДНОСТ

опходно је познавање брзине и енергије трзања. Процес трзања почиње истовремено са кретањем пројектила у цеви.

Брзина и енергија трзања израчунавају се из:

$$W_u = \frac{M_P + 0,5\omega}{m_R + M_P + \omega} V_0, E_u = \frac{m_R W_u^2}{2}, \text{ где је}$$

M_P – маса поткалибарног зрна и облоге,

ω – маса барутног пуњења,

m_R – маса револвера и

V_0 – брзина кретања поткалибарног зрна и облоге на устима цеви.

Како је $M_P = 5,25 \cdot 10^{-3} \text{ kg}$, $\omega = 0,71 \cdot 10^{-3} \text{ kg}$, $m_R = 1,3 \text{ kg}$ и $V_0 = 560 \text{ m/s}$, заменом бројних вредности добијају се вредности $W_u = 2,332 \text{ m/s}$ и $E_u = 3,53 \text{ J}$ за брзину и енергију трзања при испаливању поткалибарног метка *cal. 38"*.

Брзина и енергија трзања стандардног оружја израчунавају се из:

$$W_u' = \frac{M_P' + 0,5\omega'}{m_R + M_P' + \omega'} V_0' \text{ и } E_u' = \frac{m_R W_u'^2}{2}, \text{ где је}$$

M_P' – маса пројектила,

ω' – маса барутног пуњења и

V_0' – почетна брзина кретања пројектила.

Како за револвер 38 специјал наведени параметри износе: $M_P' = 10,22 \cdot 10^{-3} \text{ kg}$, $\omega' = 0,26 \cdot 10^{-3} \text{ kg}$, $m_R = 1,3 \text{ kg}$ и $V_0' = 240 \text{ m/s}$, заменом бројних вредности добија се $W_u' = 1,92 \text{ m/s}$ за брзину и $E_u' = 2,4 \text{ J}$ за енергију трзања која се ствара при испаливању стандардног метка *cal. 38"*.

Бројне вредности енергија трзања при опаљењу метка *.38"* са поткалибарним зрном и конвенционалног метка *.38"* специјал су истог реда величине, може се закључити да ће дејство трзања оружја на стрелца при испаливању поткалибарног метка бити задовољавајуће.

ЗАКЉУЧАК

Како се поткалибарна муниција по својим карактеристикама доста разликује од конвенционалне муниције, то није у свим случајевима могуће такву муницију испаливати из оружја, које се користи за испаливање конвенционалне муниције истог калибра. Из наведених прорачуна у раду образложено је из ког се оружја може испаливати поткалибарна муниција *cal. 38"*, тј. ако се конвенционални метак *cal. 38"* који се иначе испалије из револвера 38 специјал преради у поткалибарни, он се може испаливати из револвера 357 магнум са дужином цеви од 5".

ЛИТЕРАТУРА:

1. Александар Стаматовић: *Конструисање пројектила*, Београд, 1995.
  2. Јанко Виличић, Милан Гајић: *Балистика*, Београд 1979.
  3. Др Слободан Јарамаз: *Унутрашња балистика*, Београд 2002.
-

**LOAD ANALYSIS OF REVOLVER TUBE UPON DISCHARGING
SUB-CALIBER BULLET CAL. 38" WITH RECOIL CALCULATION**

Abstract: The paper gives an analysis of the firearm barrel load upon discharging a sub caliber bullet cal.38" in the light of the fact that on such an occasion pressures developing in the firearm are different from the pressures occurring when standard ammunition is used. The issue here is whether a 38 special revolver barrel can stand the burden of gunpowder gas pressures when this type of ammunition is fired. There is also a need to pay attention to the influence upon the shooter, i.e. to the recoil. Following the analysis and the calculation, there is a recommendation as to what weapon is the most convenient for discharging this type of ammunition.

Key Words: sub-caliber bullet, projectile, casing, revolver, barrel load.

Синиша ЈАНКОВИЋ,
СУП Панчево

ФАНТОМСКА ПРЕДУЗЕЋА КАО ОБЛИК КРИМИНАЛНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Резиме: У раду се, након одређења појма и структуре "фантомских предузећа", објашњавају модалитети њихове регистрације, након чега се указује на поједине специфичности и дају се поједини примери да би послужили за објашњење комплексног овог криминолошког института. Следи навођење кривичних дела као појавних облика фантомских предузећа. На крају аутор указује на потребу знатно комплекснијег и свеобухватнијег третирања фантомских предузећа као друштвено изузетно опасног облика криминалне делатности.

Кључне речи: фантомска - перачка предузећа, фантомска предузећа са привидом легалности, мрежа фантомских предузећа, прање пореза.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Појавни облик привредног криминалитета назван "фантомска предузећа" је пре свега комплексна противзаконита делатност, која не обухвата само једно кривично дело, или само једну област кривичних дела привредног криминалитета, већ читав спектар кривичних дела и то како кривична дела привредног криминалитета, затим нека друга кривична дела предвиђена и кажњива Кривичним Законом Републике Србије, тако и нека кривична дела предвиђена другим законима. Због тога се користи термин криминална делатност, како би се на најсликовитији начин назначила обимност и значај појавних облика привредног криминалитета названог "фантомска предузећа".

Ваља нагласити да органи правосуђа, посебно тужилаштва, уместо термина "фантомска предузећа" који у себи има примесе жаргона, за предметни појавни облик привредног криминалитета користе формулацију "фиктивни правни послови".

ПОЈАМ ФАНТОМСКОГ ПРЕДУЗЕЋА

Фантомско предузеће је предузеће - правно лице (ДОО или ОД) стварно регистровано у трговинском суду на име фиктивног власника - одговорног

лица, са фиктивним седиштем, са намером стицања противправне имовинске користи од стране лица које фактички контролише пословање (води пословање) при чему не одаје свој идентитет.

Тачно је да се у највећем броју случајева код фантомских предузећа говори о јасно израженој намери избегавања плаћања пореза или противправном присвајању већ наплаћених пореза, али овај рад ће покушати да укаже и на друге модусе стицања противправне имовинске користи путем фантомских предузећа. У том смислу овом приликом фантомска предузећа одређујемо можда сувише широко, наводећи само "намеру стицања противправне имовинске користи".

НАЧИН РЕГИСТРАЦИЈЕ ФАНТОМСКИХ ПРЕДУЗЕЋА

Да би незаконито пословала фантомска предузећа уопште и не морају да се региструју у трговинским судовима. У пракси забележени су и случајеви фалсификовања решења трговинских судова о регистрацији предузећа, што значи да "фантомско предузеће" може несметано да функционише и ако није стварно регистровано у трговинском суду. Ипак, фалсификована решења ређа су у пракси. Јасна је намера организатора предметне криминалне делатности да отежа и одложи откриће чињенице да се ради о фантомском предузећу. Уколико имамо случај фантомског предузећа са фалсификованим решењем о регистрацији, то се открива приликом прве провере у трговинском суду. То је разлог што се организатори предметне криминалне делатности одлучују на бројне модалитете стварне регистрације предузећа у трговинском суду, чиме се барем одлаже потпуна идентификација фантомског предузећа.

Да би се у трговинском суду регистровало предузеће и то друштво са ограниченом одговорношћу - ДОО или ортачко друштво - ОД, потребно је пре свега обезбедити идентитет наводно одговорног лица - фиктивног власника предузећа, што је такође потребно и када се ради о фалсификованом решењу о регистрацији предузећа. У пракси сусрећемо три појавна облика и то:

1. идентитет¹ лица које постоји,
2. идентитет умрлог лица² и
3. измишљени идентитет

Идентитет лица која постоје обезбеђује се на два начина и то:

1. уз сагласност лица и
2. без сагласности лица

¹ Овде се под идентитетом мисли се на правна обележја, а не и на физичка и фактичка обележја.

² Наведени појавни облик често користи царина у својим извештајима.

БЕЗБЕДНОСТ

Када се говори о датој сагласности лица постоји пет могућих случајева и то:

1. Први случај - куповином раније регистрованог предузећа, које након тога постаје фантомско, при чему бивши власник о томе нема сазнања, а нови фиктивни власник уз новчану надокнаду пристаје на незаконито пословање. Извршиоци предметне криминалне делатности и у овом случају показали су висок степен професионалности, при чему су пратили³ подзаконску регулативу и то у овом случају Упутство Пореске управе од 02. 12. 2003. године којим је прописано да порески обвезник (па и новорегистровано фантомско предузеће) када се први пут обрати за издавање пореских изјава добија пет образаца пореских изјава из блока пореских изјава. Имајући у виду овако донето упутство, уколико је новорегистровано фантомско предузеће, добило би само пет образаца пореских изјава, што је занемарљиво мало са аспекта незаконитог пословања, при чему је пореска изјава најважнији предмет извршења основних кривичних дела предметне криминалне делатности. Због тога је у смислу ефикасног извршења кривичних дела далеко целисходније да се купи већ регистровано предузеће, које је и раније подизало пореске изјаве, а тиме стекло основ да му се и даље без органичења издају блокови пореских изјава.

И овде имамо две различите варијанте куповине већ регистрованог предузећа и то:

- а) када се приликом куповине предузећа сачињава Уговор о куповини предузећа и у трговинском суду врши измена одговорног лица и
  - б) када се приликом куповине предузећа не сачињава Уговор о куповини или уколико се исти сачини, у трговинском суду не врши се измена одговорног лица.
2. Други случај - када лице свесно продаје свој идентитет на тај начин што:
    - а) или продаје своју личну карту и ништа не потписује, а све даље поступке у вези са регистрацијом предузећа обавља један од организатора криминалне делатности фантомског предузећа. Након продаје личне карте лице у СУП даје лажну изјаву да је личну карту изгубило и вади нову личну карту, а то је моменат када долази до првог у низу извршених кривичних дела у криминалној делатности фантомских предузећа". Овде имамо обележја кривичних дела помагања у злоупотреби приликом свесне продаје личне карте, затим навођења на оверавање неистинитог садржаја приликом подношења захтева за издавање нове личне карте. Након тога у неким случајевима од стране једног од организатора криминалне делатности врши се кривично дело обичног фалсификата при чему се замењује слика на купљеној личној карти са сликом другог лица које ће одлазити у трговински суд, управу

---

³ Врло је вероватно да су извршиоци добро информисани од стране лица која су по основу свог посла била упозната са наведеним Упутством.

јавних прихода, пословну банку и на друга места. У том случају практично се користи идентитет⁴.

- б) или пристаје да са једним од организатора криминалне делатности фантомска преузећа иде код адвоката и у трговински суд, да својеручно потпише сву документацију потребну за регистрацију предузећа, затим у пореску управу ради подизања пореских изјава и у пословну банку ради отварања текућег рачуна. Након тога лице које продаје свој идентитет бланко потписује пореске изјаве, фактуре, отпремнице, налоге за уплату и налоге за пренос и након тога нема никаквих сазнања о пословању предузећа које је регистровало на своје име. У оваквим случајевима јављају се и лица која су недоступна, најчешће из Црне Горе.
3. Трећи случај - сагласности лица које даје свој идентитет огледа се у основним обележјима кривичног дела преваре, при чему се лице чији се идентитет прибавља доводи у заблуду, лажним приказивањем и обећањем да се предузеће региструје у циљу добијања одређених погодности, најчешће кредита за набавку пољопривредне механизације или других трајних добара. Познати су и случајеви када се незапослена лица доводе у заблуду да је начин да буду запослени тај, што ће се на њихово име о трошку "послодавца" регистровати предузеће, у коме ће они бити запослени и у зависности од промета остваривати месечну зараду.
4. Уцена - изнуда као четврти случај - прибављања идентитета уз знање и изнуђену сагласност, при чему је лице које дозвољава злоупотребу свог идентитета у потпуности свесно да тиме врши кривично дело. Организатори криминалне делатности "фантомска преузећа" да би обезбедили идентитет, спремни су да исти купе и од лица која су пала у "дужничко ропство", или од лица која наплаћују своја потраживања. Наведени случај обезбеђења идентитета је тема која захтева посебан простор ради потпуног разјашњења свих кривично-правних и криминалистичких феномена које обухвата.
5. Пети случај - је изузетно специфичан. Настао је као савремени појавни облик високо професионализоване криминалне делатности "фантомска предузећа", као динамичне појаве, прилагодљива новим условима:
- пре свега нарастајућој потреби за разгранатим мрежама "фантомских предузећа", због повећаног обима незаконитог пословања,
  - повећаним потребама за већим бројем помагача (курира, поштар, возача) у предметној криминалној делатности,
  - максималном употребом већ регистрованих и стављених у функцију "фантомских предузећа", а тиме смањењем трошкова на име регистрације других "фантомских предузећа",

⁴ Овде се мисли на физичка обележја идентитета.

БЕЗБЕДНОСТ

– чешћим случајевима откривања криминалне делатности, при чему се од стране надлежних државних органа (царина, саобраћајна полиција, криминалистичка полиција и пореска полиција) одузима робу која је предмет криминалне делатности; наиме, сви органи у чији делокруг рада спадају "фантомска предузећа", то су утврђивала у релативно једноставним проверама. Утврђивање да ли се ради о "фантомском предузећу" полазило је од трговинског суда, где је утврђено да ли је предузеће уопште регистровано и ко је одговорно лице, затим су вршене провере на адреси седишта, при чему је утврђивано да је седиште предузећа фиктивно. Коначна потврда о томе да се ради о "фантомском предузећу" добијала се у разговору са наводно одговорним лицем. Тада су утврђивани описани модалитети прибављања идентитета. При томе, лице на чије име је регистровано "фантомско предузеће" нити је знало нити је покушавало да објасни било шта везано за пословање предузећа. Једини циљ таквих лица био је да, уколико су продали свој идентитет, сами то не открију и не одају идентитет купца, што је и договорено приликом купопродаје идентитета. Наравно да таквим "фантомским преузећима" нити је био потребан нити су имали књиговођу јер нису обрачунавала ни плаћала порезе, нису водила пословну документацију, нису подносила периодичне ни завршни рачун.

Имајући у виду наведене услове, дефинишемо нови криминалистички термин: "привидно легална фантомска предузећа",

ШТА ЗНАЧИ ПРИВИД ЛЕГАЛНОСТИ?

Привид легалности у овом смислу у себи обухвата неколико битних елемената, управо онако како су се откривала "фантомска предузећа". Значи предузеће је стварно регистровано у трговинском суду, сачињен је уговор и закупљен је пословни простор у коме се не обавља никаква делатност, али се редовно подиже пошта, власник локала зна идентитет лица коме је издало пословни простор у закуп. Ангажован је књиговођа који води пословне књиге само у смислу књижења улазних и излазних фактура. Најбитније је, да је лице на чије име је предузеће регистровано, припремљено да у случају контроле пословања предузећа, глуми одговорно лице и да надлежним органима даје што је год могуће уверљивија објашњења⁵ да познаје пословање предузећа, да познаје купце и добављаче и да му у вођењу предузећа помаже неко, углавном недоступно, лице. Бројни су модалитети оваквог привидно легалности. Али сигурно је да би сваки орган суочен са оваквим привидом чињеница погрешно закључио да се не ради о "фантомском предузећу".

Имамо примере да је приликом контроле робе у транспорту уз фиктивну документацију на име "фантомских предузећа" долазило до привременог одузимања робе и до подношења кривичних пријава, да би након пружања

---

⁵ Наводно одговорно лице у својству осумњиченог у СУП Панчево у присуству браниоца и тужиоца објашњавало је пословање "фантомског предузећа" на девет страна, при чему је врло успешно стварало привид легалног пословања. Тек касније, потпуним ангажовањем групе оперативних радника, уз консултације са правосудним органима утврђено је да се заиста ради и то не само о једном, већ о мрежи "фантомских предузећа".

привида легалности, роба била враћена а кривична пријава одбачена. Такође имамо пример да је надлежни државни орган три месеца контролисао предузеће, контактирао књиговођу, прикупљао документацију, вршио провере, обављао разговоре са наводно одговорним лицем, а да није открио да се не ради о стварном већ о "фантомском предузећу"⁶.

У случају када се идентитет обезбеђује без знања и сагласности лица постоје два начина да се дође до личне карте, а тиме и до идентитета и то:

- а) крађом личне карте, у неким случајевима крађом која има директни циљ да прибави личну карту ради незаконите употребе или у неким случајевима крађе (цепна крађа, крађа новчаника из ташне или радних просторија, провала аутомобила, провала стана) када је циљ прибављање новца а не личне карте.
- б) губитком личне карте, у неким случајевима проналаском изгубљене личне карте или прибављање (куповина) личне карте од лица запослених у јавним установама (јавни превоз, биоскопи, чекаонице и слична места) где грађани обично губе или заборављају своје ствари и документа.

У свим наведеним случајевима регистрације "фантомских предузећа" незаобилазна је улога адвокатских канцеларија и агенција за пружање правних услуга које региструју предузећа. При томе је врло вероватно да регистрација предузећа које ће пословати као "фантомско" кошта више него регистрација стварног предузећа. У тако увећану цену урачуната је договорена или прећутна сагласност да адвокат или власник агенције неће одати идентитет клијента за кога је регистровао предузеће⁷.

МРЕЖА ФАНТОМСКИХ ПРЕУЗЕЋА⁸

У циљу прикривања извршених кривичних дела и отежавања откривања да се ради о криминалној делатности у случају када имамо "фантомско предузеће са привидом легалности" приказује се и пословни однос између два "фантомска предузећа". На тај начин фиктивно одговорно лице у контролисаном "фантомском предузећу" у циљу стварања привида легалног пословања, за робу коју је продата на црно, приказује да је продата неком другом из мреже "фантомских предузећа", па чак пристаје и да плати порез на промет, као и да прекршајно или кривично одговара, све са циљем да се службено лице које врши контролу задовољи откривеним неправилностима и да се обустави даља провера и потпуно сагледавање криминалне делатности. При томе организатори предметне криминалне делатности рачунају на споре и неефикасне провере које се врше замолним путем од

⁶ На име "фантомског предузећа" плаћен је и део пореза на промет, све са циљем да се створи привид легалности.

⁷ Забележен је, и пример да је адвокат активно учествовао у стварању привида легалног пословања "фантомског предузећа" при чему је само у формално правном смислу бранио лице које је фиктивни власник "фантомског предузећа" и скривао идентитет лица које је га је ангажовало, платило и које је организовало незаконито пословање конкретог и више других "фантомских предузећа".

⁸ Оперативни радници привредног криминалитета СУП Панчево уз помоћ још неколико секретаријата, практично само за неколико дана, у једном предмету, открили су мрежу од око двадесетак "фантомских предузећа" која су "пословала" у 2003. и 2004. г. са сумњом да се у мрежи налази још "фантомских предузећа", такође откривени су и организатор и помагачи.

БЕЗБЕДНОСТ

стране територијално надлежних органа, као и на могућност корупције службених лица.

Обично после више месеци, орган који је први започео контролу предузећа са сумњом да се ради о "фантомском предузећу" мора да одустане од исцрпљујућих и неефикасних провера, или да констатује да се не ради о "фантомском предузећу" као и да нема места санкционисању по другом основу. Тиме криминална група практично легализује своју незакониту делатност, а путем непотпуних и непрофесионалних записника, решења, изјава и других службених аката, себи омогућује врло ефикасну одбрану и пред правосудним органима, уколико се против било ког члана криминалне групе покрене поступак за утврђивање кривичне или прекршајне одговорности.

НАЧИН ПОСЛОВАЊА ФАНТОМСКИХ ПРЕДУЗЕЋА

У основи пословања "фантомског предузећа" налазе се две радње и то пуњење и пражњење текућег рачуна. Лице које води пословање стара се о томе да има исти износ новца који је уплаћен на текући рачун и новца у готовом који се добија продајом робе на црно, а која је набављена плаћањем са текућег рачуна. На крају "пословања" стање на текућем рачуну "фантомског предузећа" своди се на нулу.

Такво пословање - пуњење и пражњење текућег рачуна огледа се у листингу платног промета оствареног преко једног или више текућег рачуна, при чему се идентификује однос "фантомског предузећа" са стварним предузећима. Тако да можемо дефинисати кључну поделу на тзв. "даваоце" и "примаоце услуга", које су противзаконите. Под "даваоцима услуга" подразумевамо "фантомска предузећа" која омогућавају власницима стварних предузећа да у улози "прималаца услуга" остварују жељени циљ који се огледа у избегавању плаћања пореза са бројним модалитетима или неког другог кривичног дела у циљу прибављања противправне имовинске користи.⁹ У неким случајевима власник стварног предузећа организује фантомско предузеће само за своје потребе, чиме избегава плаћање провизије уколико користи услуге неких других, већ регистрованих "фантомских предузећа".

Постоји мишљење да одговорна лица у стварним предузећима која у циљу стицања противправне имовинске користи у књиговодствима својих предузећа, приказују фиктивни пословни однос (овде је адекватна формулација "фиктивни правни послови") са "фантомским предузећима", имају мали степен кривичне одговорности и да их не треба пријављивати, већ користити као "добре сведоке"¹⁰.

⁹ Овом приликом неће бити разјашњене опште познате околности везане за незаконито пословање стварних предузећа у улози тзв. "примаоца услуга".

¹⁰ Дobar сведок прво пред истражним судијом а затим и на суђењу може бити само лице које саопшти истините податке о криминалној делатности у којој је једним, макар и малим делом и само учествовало, па су му по том основу и познате околности. Аутор сматра да у том случају не треба подносити кривичне пријаве ни предузимати мере против тако искреног лица - тзв. "доброг сведока", али шта уколико такво лице не пристине на сарадњу и изјави да му нису познате никакве околности везане за незаконито пословање. Аутор сматра да се у том случају губи сваки смисао "доброг сведока" који наводно ништа не зна а за узврат очекује да га кривична одговорност мимоиђе. Једини начин да "дobar сведок" то и буде је запрећена казна и кривична одговорност.

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И ЗНАЧАЈ КРИМИНАЛНЕ ДЕЛАТНОСТИ "ФАНТОМСКА ПРЕДУЗЕЋА"

Као основне карактеристике фантомских предузећа могу се навести следеће:

- време настанка и трајања - "послују" релативно кратко време од пар недеља до годину дана, након тога се пасивисирају и у новије време ликвидирају у судском поступку, у циљу прикривања извршених кривичних дела.
- потпуна организација са прецизно утврђеним задацима појединих извршиоца,
- пирамидално постављење, повезаност по хоризонталној и вертикалној структури,
- висока професионализованост, изузетно добро познавање и стално праћење законских и подзаконских прописа који су везани за материју,
- коришћење савремених техничких достигнућа, компјутерске технике, интернета, Е-банкинга,
- прибављена противправна имовинска корист и
- причињена материјална штета¹¹

Као извршиоци кривичних дела криминалне делатности "фантомска предузећа" појављују се:

- Организатори - лица која воде пословање "фантомских предузећа" и њихови помагачи,
- Лица која су продала свој идентитет за регистрацију "фантомских предузећа",
- Службена лица која по природи свог посла учествују у регистрацији и омогућавању услова за пословање предузећа,
- Овлашћена службена лица која контролишу пословање предузећа,
- Власници и одговорна лица стварних предузећа, која "послују" - користе услуге или омогућавају сегменте противзаконитог пословања "фантомских предузећа"

Карактеристике извршилаца сличне су извршиоцима других кривичних дела "белог оковратника". Ради се о лицима која поред знања из разних области располажу значајним финансијским средствима која им омогућавају најсавременију логистичку подршку приликом предметне криминалне делатности.

Значај ове врсте активности огледа се пре свега у подривању економске моћи државне заједнице и то дугогодишњем, константном "економском бомбардовању" државне заједнице у првом реду буџета, а затим и грађана и то како директних корисника буџетских средстава (запослених у државној

¹¹ На име само двадесетак откривених "фантомских предузећа" промет износи око 2 милијарде динара, при чему је само на име неплаћеног пореза на промет (без пореза и доприноса на лична примања) државна заједница оштећена за око 400.000.000,00 дин.

БЕЗБЕДНОСТ

управи) тако и свих других грађана као корисника његових корисника (у смислу бесплатног, односно бенефицираног здравства, школства, комуналних услуга и др.).

ВРСТЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У ВЕЗИ СА КРИМИНАЛНОМ ДЕЛАТНОШЋУ "ФАНТОМСКА ПРЕДУЗЕЋА"

Основа криминалистичке обраде криминалне делатности "фантомска предузећа" је једино мотив извршења кривичних дела (у овом случају) утаја пореза (у овом случају не као формални кривично правни институт, већ као суштина криминалне делатности) и то кроз своја два основна појавна облика:

- противправно присвајање пореза на промет роба или услуга већ наплаћеног у претходном легалном пословању стварних предузећа или
- избегавање плаћања пореза на промет роба или услуга у пословању легалних предузећа, чиме се у малопродаји практично појефтинијују робе и услуге - популарно названо "прање пореза" или "прање робе од пореза" због чега "фантомска предузећа" имају и потпуни назив "фантомска - перачка предузећа"

Ако у даљу разраду пођемо са наведеног становишта, долази се до једностраног и површног закључка да се као појавни облици криминалне делатности "фантомска предузећа" јављају само пореска кривична дела одређена и кажњива по основу Закона о пореском поступку и пореској администрацији (ступио на снагу 01. 01. 2003. г.)

Уколико желимо да у потпуности расветлимо криминалну делатност "фантомска предузећа", знајући све карактеристике, потребно је да имамо у виду и више других кривичних дела и то како кривичних дела одређених кривичним законом, тако и кривична дела одређена другим законима.

Доле наведена кривична дела неће се третирати у формално правном смислу, већ пре свега са циљем да се, са аспекта криминалистичке обраде, омогући потпуно расветљавање и сагледавање криминалне делатности "фантомска предузећа" у свим видовима са свим елементима и свим детаљима. Пре свега у циљу откривања кривичних дела и идентификације извршиоца.

Из кривичног закона третираћемо кривична дела из главе кривичних дела против службене дужности и нека кривична дела из других глава кривичног закона и то:

Кривично дело Злоупотреба службеног положаја

Кривично дело које се врло често јавља. Као извршиоци могу се јавити лица која су скривала свој идентитет и за која је утврђено да су организовала и фактички водила противзаконито пословање "фантомског предузећа", затим одговорна лица у стварним предузећима која су фиктивно пословала са "фантомским предузећем", као и одговорна лица у другим предузећима која су у предметној криминалној делатности имала улогу.¹²

---

¹² Бројни су примери к.д. злоупотребе сл. положаја које је процесуирао СУП Панчево у погледу "фантомских предузећа".

Кривично дело Фалсификовање службене исправе

Пратеће кривично дело које се најчешће јавља уз Злоупотребу службеног положаја.¹³

Кривично дело Фалсификовање исправе

Обележја овог - обичног фалсификата сусрећемо приликом фалсификовања документације ради прикривања идентитета приликом регистрације предузећа, затим као фалсификовање разне пратеће документације уз робу која се транспортује од или за "фантомско предузеће"

Кривична дела Уцена и Изнуда

Такође везано за регистрацију предузећа, како је то већ објашњено.

Кривична дела из главе корупцијских кривичних дела КЗ РС

Службена лица која учествују у регистрацији и која контролишу предузећа могући су извршиоци.

Кривично дело Превара

Неке елементе овог кривичног дела сусрећемо приликом обезбеђења идентитета за регистрацију предузећа, при чему се лице на чије име треба да се региструје предузеће, доводи у заблуду да ће предузеће пословати у складу са законом. Такође кривично дело превара јавља се у потпуности приликом куповине робе од стварног добављача, при чему се као формални купац јавља "фантомско предузеће". Законске гаранције дате приликом преузимања робе практично су без икакве користи и сваки судски спор ради наплате потраживања од купца "фантомског предузећа" је узалудан и само повећава (за трошкове суда, адвоката и другог) штету која је причињена добављачу - стварном предузећу. Тако прибављена роба, касније се продаје "на црно" или може да се прода и наплати опет путем тог истог или другог из мреже "фантомских предузећа".

Кривично дело Проневера у погледу робе

Кривично дело Недозвољена трговина

Кривична дела из главе против имовине: крађа, тешка крађа, разбојничка крађа и разбојништво

Наведена кривична дела везана су за врло специфични појавни облик предметне криминалне делатности, ради се о привидно легалној продаји робе набављене "на црно". Првобитно наводима да је роба набављена "на црно", а касније се утврђује да је роба прибављена конкретним кривичним делом. При томе се путем "фантомских предузећа" роба прибављена конкретним кривичним делом практично легализује једним делом и то путем стварног

¹³ Бројни су примери к.д. фалсификовање сл. исправе које је процесуирао СУП Панчево у погледу "фантомских предузећа".

БЕЗБЕДНОСТ

и легалног купца, који робу плаћа легално - путем текућег рачуна, да би на крају тако уплаћен новац био претворен у новац у готовом и опет враћен у "сиве" токове¹⁴.

Сва роба која је прибављена неким од наведених кривичних дела, укључујући и доле наведена кривична дела из царинског закона, уколико се продаје друштвеним предузећима, може се наплатити само уз испостављену фактуру, отпремницу и плаћањем преко текућег рачуна. У овом случају "фантомска предузећа" служе као фиктивни добављачи стварно испоручених роба. Уколико на пример имате украдене или прошверцоване или проневером прибављене на пример сатове, а желите да их продате неком предузећу које ће их као поклон доделити својим радницима, потребно је створити привид легалности и наплату извршити путем текућег рачуна. Тако ће предузеће које сатове купује за своје раднике по испостављеној фактури новац уплатити на текући рачун "фантомског предузећа".

Да је домишљатост криминалаца неисцрпна, уверавамо се и у овом случају. Наиме, код стварних, углавном друштвених предузећа, поред тога што се "фантомска предузећа" јављају као добављачи стварно испоручених роба, имамо случајеве у којима се "фантомска предузећа" јављају као добављачи роба која нису стварно испоручене, при чему је роба фиктивно запримљена. При томе се штета директно причињава предузећу које фиктивно прима робу.¹⁵ Наведени модус треба разликовати од фиктивних услуга које наводно пружа "фантомско предузеће" за стварно предузеће, када је циљ одговорног лица у стварном предузећу да подигне новац у готовом са текућег рачуна свог предузећа у циљу измирења неких других обавеза, прикривања тих обавеза и лица које их врши и избегавања плаћања пореза на промет услуга или пореза и доприноса на лична примања.

Поред тога наводимо и нека кривична дела из других закона и то:

Кривична дела из Закона о девизном пословању

Посебно комплексна област која је у директној вези са увозом роба на име фиктивног увозника - "фантомског предузећа". У сваком случају када се открије "фантомско предузеће" потребно је утврдити да ли је исто евидентирано као увозник или корисник увоза; и то којих роба, од којих ино добављача, посебно како је извршено плаћање у иностранству и низ других провера важних за потпуно разјашњење предметне криминалне делатности. Као исход провера, реално је очекивати и податке о иностраним "фантомским предузећима"¹⁶ чиме предметна криминална делатност добија изузетно значајну димензију, која не само да превазилази оквире једног секретаријата унутрашњих послова, већ и оквире било ког појединачног министарства, јер је сасвим јасно да увоз робе на име "фантомских предузећа" има ефекат "економске атомске бомбе" на буџет и привреду ове земље.

¹⁴ СУП Панчево криминалистички је обрадио предмет који има све наведене карактеристике, што може бити посебна тема неког другог рада.

¹⁵ СУП Панчево располаже сазнањима и о конкретним извршењима путем овог модуса, па је на основу таквих сазнања од стране СУП Врање већ и поднета кривична пријава.

¹⁶ Овом приликом неће бити разјашњена ино-фантомских предузећа.

Када су у питању ино предузећа чија је незаконита делатност идентична домаћим "фантомским предузећима" овом приликом наводимо само неке од држава у којима се региструју таква предузећа која су у јавности позната по називом "off shore"¹⁷ компаније. То су Кипар, Лихтештајн, Гибралтар, Канарска Острва, Андора, Монако, Малта, Кампионе, Карипска острва, Уругвај, Парагвај, Емирати, Сејшели, Науру, Шак, Кајманска острва и многа друга острва и патуљасте земље, које се у јавности спомињу у вези са процесом приватизације.

Кривична дела из Царинског закона

Везано за привидно легалну продају шверцоване робе стварним купцима.

Кривично дело Прање новца

Очигледна је веза бар у појединим аспектима између кривичних дела из Закона о девизном пословању као појавних облика криминалне делатности "фантомских предузећа" и кривичног дела из Закона о прању новца.

Тзв. прање пореза као основни модус "фантомских" предузећа, није идентично прању новца, али имајући у виду начин на који се пуни и празни жиро рачун фантомских предузећа, можемо рећи да, и ако није основни циљ прање новца, то се ипак у једној фази противправно стечени новац пере кроз фантомска предузећа, али само у једној фази, а одмах након тога, тако опран новац, враћа се у сиве - прљаве токове.

Компјутерски криминалитет

СУП Панчево забележио је пример компјутерског пословања "фантомског предузећа", при чему је безготовинско плаћање вршено путем Е-банкинга посредством Интернета. У истом предмету неопходна документација за пословање "фантомских предузећа" држана је на компјутерским дискетама и CD-овима¹⁸.

Организовани криминалитет

Сви појавни облици и наведене карактеристике криминалне делатности "фантомска предузећа" јасно указују на бројна обележја организованог криминалитета, која овом приликом неће бити разматрана.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Криминална делатности "фантомска предузећа" представља изузетно комплексан криминолошки феномен, како за оперативну делатност органа унутрашњих послова у смислу његовог откривања и документовања у сврху

¹⁷ На енглеском - нешто што лежи ван морске обале, при чему је сматрано, с обзиром да је Енглеска острвска земља, да све што је ван морске обале то је иностранство. Практично то су биле експозитуре банака или представништва фирми у другим земљама, замишљено пре свега ради потпунијег наступа на иностраним тржиштима, касније мотивисано мањим порезима и на крају директним вршењем пореских као и других финансијских кривичних дела.

¹⁸ Наведени предмет је у потпуности доказан и процесуиран, при чему су идентификовани телефонски прикључци фиксних телефона са којих су путем Интернета и Е-банкинга давани налози за безготовинско плаћање путем "фантомских предузећа". Овај специфични случај може бити тема посебног рада.

БЕЗБЕДНОСТ

процесуирања, тако и у правном смислу када је реч о њеној кривичноправној инкриминацији. Томе свакако доприносе професионализам и повезаност њихових извршилаца, недореченост правне регулативе и недовољна координација и разјашњена надлежност различитих државних органа.

Ова криминална делатност обухвата више различитих области у којима се испољава, а с обзиром на њене основне карактеристике: потпуну организацију, високу професионализацију, високу прибављену противправне имовинске користи и, истовремено, причињену материјалну штету, **представља вишеструко значајнији и комплекснији кривично правни институт него што је једнострано сврставање у групу пореских кривичних дела**, или још уже само у правцу пореског кривичног дела Избегавање плаћања пореза из чл. 172 ЗоПП и ПА.

Пореска полиција без обзира на обиман и врло детаљан ЗоПП и ПА, још увек није, нити ће на досадашњи начин у догледно време бити, оперативно спремна, да се иоле озбиљније супротстави наведеној криминалној делатности, чак ни у сегменту пореских кривичних дела, док у сегменту осталих кривичних дела и теоретски и практично нема никакве ингеренције.

Да ли би површним проверама и формалним контролама уопште идентификовали које предузеће је "фантомско" а које има само привид легалности, или би сва контролисана предузећа на основу таквих провера била стварна? Да ли би површним проверама и формалним контролама могли да се бар донекле супротставимо високо професионализованим, опремљеним, организованим, материјално обезбеђеним и изузетно мотивисаним извршиоцима предметне криминалне делатности? Да ли у контролама треба да се ограничимо и задовољимо са неколико фиктивних отпремница и да обуставимо сва даља разјашњења изузетно комплексне криминалне делатности?

Упутства које је доносила раније финансијска, а сада пореска полиција, евидентно нису дала значајније ефекте. Упутство пореске полиције је до танчина детаљно предвидело шта ће се радити на откривању "фантомских предузећа" и како ће се у том случају поступати, али нису предвиђени различити случајеви и њихови модалитети.

Како је могуће да поред строгих контрола и бројних законом одређених поступака у којима државни службеници који их примењују воде рачуна о свим безначајним и формалним детаљима - ипак "фантомска" предузећа просто царују. Улога и значај државних органа и институција почевши од трговинских судова, статистичких завода, пословних банка (раније ЗОП), пореске управе - теренске контроле и пореске полиције, царине и подручних секретаријата унутрашњих послова, практично је без значаја и наведена криминална делатност практично буја?

Закон о Порезу на додатну вредност (ступио на снагу 01. 01. 2005. г.) у многоме је изменио амбијент у коме су "пословала" "фантомска предузећа". Пре свега, више нема оглагања плаћања пореза на промет путем пореских изјава. Међутим, тиме је само сужено поље незаконите делатности путем "фантомских предузећа" у погледу избегавања плаћања пореза на промет (сада пореза на додатну вредност), али су и даље актуелни остали облици

избегавања плаћања и то пореза и доприноса на лична примања, пореза на добит и пореза на доходак грађана. Такође и даље су актуелени модалитети "фантомских предузећа" који се огледају у продаји - наплати робе набављене "на црно", као и модалитети везани за спољнотрговинско пословање. Незаконито пословање "фантомских предузећа" у условима ПДВ иницираће домишљате извршиоце кривичних дела који ће врло брзо пронаћи и нове модусе, а тиме још једном потврдити већ истакнуте карактеристике и значај криминалне делатности "фантомска предузећа".

Свакако да има много отворених питања везаних за проблематику фантомских предузећа и да надлежни државни органи морају да им посвете далеко већу пажњу у наредном периоду, сагледавајући најбољу праксу у другим успешним земљама у транзицији и имплементирајући одговарајућа системска решења.

PHANTOM FIRMS AS MODALITY OF CRIMINAL ACTIVITY

Abstract: After defining the concept and structure of 'phantom firms', the paper explains the modes of their registration, and then goes on to point out some of their specific features, which is followed by a number of examples aimed at explaining this complex criminological institute. A number of criminal offences have been listed as manifestations of phantom firms. In the end, the author emphasizes the need for a substantially more complex and more comprehensive treatment of phantom firms as a form of criminal activity that is extremely dangerous for the society.

Key Words: phantom laundering firms, phantom firms with apparent legality, phantom firms network, tax laundering.

Славиша БУКАНОВИЋ,
МУП Републике Србије

ЕЛЕКТРОНСКО ИЗВИЋАЊЕ КОМЕРЦИЈАЛНИХ САТЕЛИТСКИХ КОМУНИКАЦИЈА

Резиме: У раду ће бити презентоване тактичко-техничке особине и динамичка својства комерцијалних (INMARSAT, INTELSAT, TELEDISIC, IRIDIUM) сателитских система који су битни за успешно отпочињање процеса њиховог електронског извињања (ЕИ). Такође, даће се преглед расположивих корисничких сервиса модерних сателитских система (Internet провајдинг, видео-конференције, пренос мултимедија уживо, факс, имејл, voice). Нова генерација широкопојасних сателита која се пушта у рад током ове године омогући ће глобални roaming INMARSAT сателитском систему који већи број армија света се све више користи. (Велика Британија, Шпанија, Италија итд...). У перспективи је да се услуге које пружају сателитски системи (комуникациони, навигациони, извиђачки, метеоролошки...) ставе на располагање нижим тактичким јединицама, ваздухопловима па чак и сваком војнику понаособ. Већина терористичких организација које су организоване као веза хелија, међусобно раширених по целом свету, имају потребу за комуникацијом и координацијом, па могу бити корисници услуга неких од сателитских система. Из овога се види значај савремених сателитских комуникација у савременој операцији која може бити и антитерористичка, а самим тим и значај процеса извињања сателитских комуникационих система у циљу прикупљања обавештајних података. Успешност супростављања тероризму лежи у правовременом прикупљању информација о терористичким активностима.

Кључне речи: сателит, сервис, апликације, тероризам, електронско извињање, операције, системи, терминал, орбите.

КАРАКТЕРИСТИКЕ САТЕЛИТСКИХ СИСТЕМА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ПРОЦЕС ЕЛЕКТРОНСКОГ ИЗВИЋАЊА

Увод

Телекомуникације су кључни елемент сваког модерног система као што је држава, војска, полиција, функционални системи, групације, итд... Сателити омогућавају директну везу са елементима система ма где год се налазили. Комуникација овакве врсте представља изазов када треба задржати

локацију и планове на скривеном месту као што је случај са терористичким организацијама. Лаки, покретни терминали могу се врло брзо на било којој локацији поставити за свега неколико сати, што омогућава константан контакт са жељеном страном. Пресретањем сателитских комуникација долазимо до одређених информација од значаја за идентификацију и процену непријатеља (терористичке групе). Имати у поседу информацију о комуникацији, снази и средствима које ангажује, тактици коју примењује представља врхунац система прикупљања података извиђањем сателитских комуникација.

Основне карактеристике сателитских веза

Комуникације преко сателита чине посебне телекомуникационе системе базиране на релацији микроталасних (мање од 25 cm) радиорелејних веза у космосу. Сателитске везе су радио везе које се успостављају између фиксних или мобилних станица на Земљи посредством активних релеја - сателита, који се крећу по својим орбитама око Земље. У радиорелејним везама искључиво се користи директни талас, па стога пријемна и предајна антена морају да се налазе на линији оптичке видљивости.

Орбита је трајекторија коју сателит описује у простору под утицајем природних сила - гравитације према земљи и са друге стране центрифугална сила изазвана кретањем око Земље. Равнотежа која се успоставља између ове две силе спречава да сателит не "падне" на Земљу. Вектор положаја сателита у односу на центар Земље и вектор његове брзине образује раван орбите. Угао нагиба ове равни према референтној равни назива се инклинација орбите. Референтну раван обично представља екваторијална раван главног тела. Апогеј представља тачку орбите која је највише удаљена од центра Земље, а перигеј њену тачку чије је растојање од центра најмање. Што је сателит ближе Земљи јача је гравитациона сила, већа је брзина кретања, па је и време потребно сателиту да обиђе Земљу, мање. То време назива се орбитални период.

Класификација комуникационих сателита

У зависности од растојања од Земље постоје 4 врсте сателитских орбита:

1. Орбите на нижим висинама (LEO - *Low Earth Orbits*)
2. Орбите на средњим висинама (MEO - *Medium Earth Orbits*)
3. Орбите на великим висинама (HEO - *High Earth Orbits*)
4. Геостационарна орбита (GEO - *Geostationary Earth Orbits*)

БЕЗБЕДНОСТ

Табела 1 Предности и мане сателитских система с обзиром на положај.

Тип	LEO	MEO	GEO
Висина	160-480 km	9600-19000 km	36000 km
Видокруг	>15 мин	2-4 сата	24 сата
Предности	1. Ниски трошкови лансирања. Кратко време кашњења сигнала. 2. Мали губитак путање, персонални уређаји малих димензија и снаге.	1. Умерени трошкови лансирања. 2. Мало време кашњења сигнала.	1. Покрива 42,2% Земље. 2. Константан положај у односу на одређену тачку на Земљи. 3. Нема проблема због Доплеровог ефекта.
Мане	1. Кратак век трајања	1. Веће време кашњења сигнала и губитак путање	1. Велико време кашњења сигнала 2. Скупе земаљске станице

HEO сателити имају такође елиптичну орбиту на висини од 20000 km изнад Земље и служе за регионалне сервисе због ограниченог корисног "покривања" Земљине површине. Орбитални период је око 12 часова.

Класификација сателита може се извршити на више начина.

Према елементима који су уграђени може се извршити подела на:

пасивне - који не садрже ни један активни елемент, који су рефлектори електро-магнетних таласа,

активне - који су реализовани тако да носе одговарајући пријемник и odaшиљач са антенским системом и напајањем.

Према служби коју обављају, подела сателита може се извршити на:

сателите за фиксне сателитске службе,

сателите за мобилне сателитске службе,

сателите за радиодифузне службе,

сателите за одређивање положаја и радионавигационе службе,

сателите за испитивање земље,

сателите за метеоролошке службе,

сателите за емитовање еталона фреквенције и времена,

сателите за аматерске службе.

Према врсти путање деле се на:

сателите са кружном путањом када је Земља у центру путање,

сателите са елиптичном путањом када је Земља у жижи путање.

Фреквенције за сателитске комуникације

На избор фреквенције за сателитске комуникације утичу разни параметри, па је било потребно наћи фреквентно подручје које би за емитовану снагу осигуравало најповољнији однос сигнал/шум које би дакле, имало најнижи удео пропагацијског шума у шуму сигнала.

Са физичког становишта, јасно је да одабране фреквенције морају обезбедити везу кроз земљину атмосферу-тропосферу, стратосферу и јоносферу која, према томе, за те фреквенције мора да буде транспарентна. Познато је да атмосфера делује селективно, тако да неке фреквенције задржава а неке пропушта. Подручја фреквенција за које се пролазак кроз атмосферу одвија, мање-више без препрека, називају се "**прозорима**". Они су смештени у разним деловима спектра и имају променљиву ширину. 1979. је Светска административна конференција WARC 79 дала основне смернице радио спектра. Свет је подељен у три области јер нису могли бити усвојени јединствени критеријуми. Област R1 обухватила је Европу, Африку, тадашњи СССР и Монголију. Област R2 је обухватила Северну и Јужну Америку и Гренланд а R3 Азију (без СССР и Монголије), Аустралију, Нови Зеланд и острва у Пацифику. Тражене су могућности да се задовоље све потребе сателитског преноса: аудио и видео информација, преноса података у подручју фиксних сателитских веза, као и потребе радиодифузије, интерсателитских веза, мобилних сателитских веза, мобилних поморских и аеронаутичких сателитских веза. Читав спектар фреквенција подељен је на опсеге означене као: L, S, C, X, Ku, K и Ka (табела 2.)¹.

Табела 2 Подела фреквенцијског спектра који се примењује у сателитским комуникацијама и другим радиокомуникационим службама

В	Фреквенцијски опсег: GHz	Намена
L	1-2	Мобилна сателитска служба (МСС), УХФ ТВ, земаљске микроталасне везе, ТВ линкови, целуларна телефонија.
S	2-4	МСС, НАСА, космичка истраживања.
C	4-8	Фиксна сателитска служба - ФСС (DTH, BISDN), фиксни сервиси, земаљске микроталасне везе.
X	8-12.5	ФСС војне комуникације, фиксни сервиси, истраживање Земље и метеоролошки сателити.
Ku	12.5-18	ФСС, дифузна сателитска служба (БСС), фиксни сервиси, земаљске микроталасне везе.
K	18-26.5	БСС, ФСС, фиксни сервиси, земаљске микроталасне везе.
Ka	26.5-40	ФСС, фиксни сервиси, земаљске микроталасне везе, локални вишеканални дистрибуциони систем (ЛМДС).

¹ Стваран опсег фреквенција који је на располагању појединим службама у датим регионима или земљама је обично мањи него што је дато у табели 2. Тачна дефиниција служби и њима додељених фреквенцијских опсега може се наћи у "Међународном правилнику о радио саобраћају" издатим од стране Међународне телекомуникационе уније (ITU - International Telecommunication Union) са седиштем у Женеви.

БЕЗБЕДНОСТ

Простирање сателитских сигнала

Простирање радио таласа између предајника (T) на Земљи и пријемника (r) на сателиту (uplink) или између предајника (t) на сателиту и пријемника (R) на Земљи (down link) као што је приказано на слици 1 може се описати:

$$P(r) = P(T) + G(T) + G(r) - L(S_{up}), \quad P(R) = P(t) + G(t) + G(R) - L(S_{down}).$$

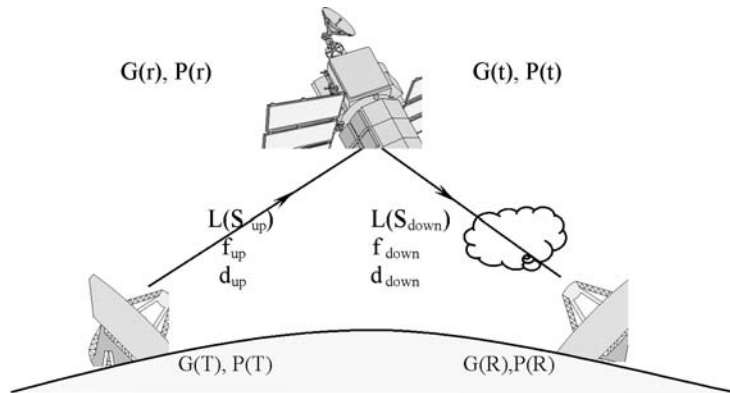
При чему су са P означени нивои снаге изражени у dBW, са G добици антена изражени у dB, а са L(S) просторна слабљења изражена у dB. Ове једначине често могу бити модификоване у зависности од ситуације. На пример, за uplink можемо користити израз за флукс снаге на пријемној антени сателита:

$$P_{ar} = \frac{EIRP_T}{4 \pi d_{up}^2} = \frac{Pr}{Gr (\lambda^2/4\pi)}.$$

Одакле се могу извести логаритамске једначине:

$$P_a(r) = EIRP(T) - 20 \log d_{up} - 71, \quad P(r) = P_a(r) + G(r) + 10 \log \left(\frac{\lambda^2}{4\pi} \right).$$

При чему је EIRP(T) ниво ефективне изотропне снаге зрачења предајне антене на земљи у dBW, d_{up} растојање између предајника на Земљи и предајника на сателиту у km.

Слика 1 Параметри сателитског линка између две станице на Земљи

У одређивању укупног квалитета и перформанси сателитског линка значајан фактор је шум. Ако посматрамо само термички шум представљен температуром T_r (сателит) или температуром T_R (земаљаска станица), тада на основу једначине за снагу шума $N = kTB$ добијамо логаритамски облик једначина за ниво снаге шума:

$$N(r) = 10 \log k + 10 \log T_r + 10 \log B, \quad N(R) = 10 \log k + 10 \log T_R + 10 \log B;$$
$$10 \log(k) = -228,6 \text{ dB}$$

За узлазну везу однос сигнал-шум, S/N дат је изразом: $S/N(r) = P(r) - N(r)$ [dB]

или у другом облику: $S/N_0(r) = P_a(r) + 10 \log(G_r/T_r) + 10 \log \lambda^2 / 4\pi) - 10 \log k$.

Максимална вредност односа S/N одређена је параметрима сателитског система: максимално дозвољеном снагом флукса $P_a(r)$, скоро константном вредношћу односа добитка антене и ефективне температуре шума и радном фреквенцијом.

За силазну везу однос сигнал-шум дат је изразом:

$$S/N_0(R) = EIRP(t) + G/T(R) - L(S_{down}) - 10 \log k.$$

Још једном се може видети да је максимална вредност овог односа одређена максимално расположивом $EIRP(t)$ са сателита, параметром пријемног система - добитак антене / температура шума - $G/T(R)$ и просторним слабљењем $L(S_{down})$. Просторно слабљење укључује: слабљење услед простирања кроз слободни простор, Фарадејеву ротацију сигнала, јонсферску сцинцилацију и апсорпцију од стране атмосферских гасова. Сви ови ефекти су у интеракцији са магнетним пољем земље и електронском садржином атмосфере.

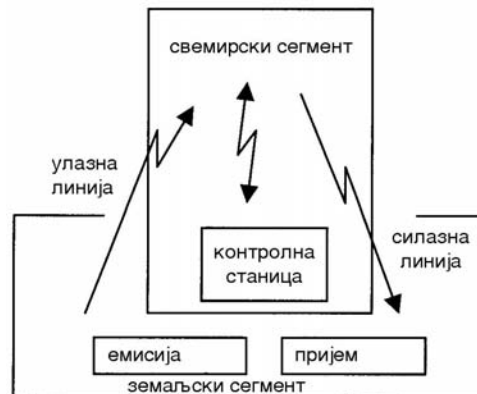
Као мера квалитета преноса сателитском везом узима се и однос сигнал-шум плус интерференција за цео систем. У овом случају, под шумом се подразумева само термички шум, а под интерференцијом шумови настали из других разлога, као што су интермодулациони ефекти, понављање фреквенције, итд. Према томе, постоји однос сигнал-технички шум: $S/N(r)$, $S/N(R)$ и $S/N(S)$ за улазну везу, силазну везу и цео систем. Слично томе, постоји однос сигнал-интерференција: $S/I(r)$, $S/I(R)$, $S/I(S)$. Ако су истовремено присутни и шум и интерференција, мера квалитета сателитског линка је сада однос сигнал-шум плус интерференција: $S/NI(r)$, $S/NI(R)$ и $S/NI(S)$.

Архитектура сателитског телекомуникационог система

Слика 2 показује различите елементе сателитског комуникационог система који се могу сврстати у две групе: земаљске и космичке.

Космичке компоненте су сателит и земаљска подршка за контролу и праћење сателита.

То укључује праћење, телеметрију и командну станицу која заједно са сателитским контролним центром одржава и контролише виталне функције сателита. Приступ сателиту, сателитском транспондеру у принципу може да буде једноструки (monobeam) и вишеструки (multibeam). Сателит се састоји од модула за комуникацију и сервисног модула. Модул за

Слика 2 Компоненте сателитског система

БЕЗБЕДНОСТ

комуникацију садржи пријемну и емисиону антену и електронику која омогућава пренос носиоца сигнала. Сервисни модул се састоји од подсистема који омогућавају рад модулу за комуникације: конструкција носача, снабдевање енергијом, температурна контрола, одржавање положаја и односа, погон, итд.

Главни део комуникацијског дела сателита је транспондер који има две основне функције: Појачање примљеног сигнала. Примљени сигнал се појачава тако да је добитак те операције 100-150 dB. Измена фреквенције примљеног сигнала ради одвајања улазне и силазне везе.

Транспондер који ради на тај начин назива се транспарентним и сателит транспарентним или конвенционалним. Ако се осим усмеравања комуникација врши и демултиплексирање и поновно мултиплексирање или демодулација и поновна модулација, сателит се назива регенеративним.

Подсистем за контролу положаја сателита у путањи и односа према Земљи, служи се подацима из соларних сензора, инфрацрвених земаљских сензора и генераторима потиска са хемијским горивом, па у сарадњи са земаљском контролном станицом (NCS) коригује положај и понашање сателита.

Земаљска компонента састоји се од свих земаљских станица са пријемним и одашиљачким антенама и већим или мањим бројем уређаја за припрему и обраду примљеног сигнала или сигнала који се емитује, за праћење сателита помицањем антенског система, снабдевање енергијом, загревање рефлектора итд. Земаљске станице се разликују по величини која варира у зависности од обима саобраћаја који преноси и у зависности од врсте саобраћаја (телефонија, ТВ или пренос података). Најбитнији делови земаљске станице су пријемник и одашиљач. Они треба да искористе, односно обезбеде постигнути однос снага носилац/шум, односно сигнал потребног квалитета.

КОМЕРЦИЈАЛНИ САТЕЛИТСКИ СИСТЕМИ

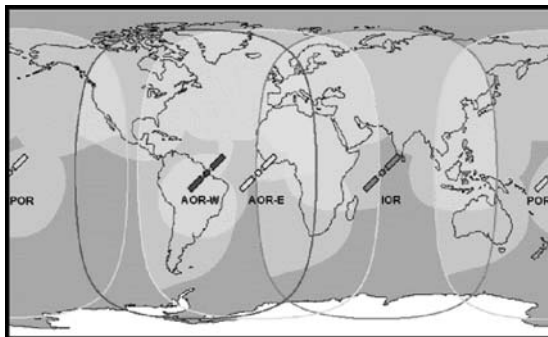
Мобилне сателитске комуникације - МСК -

Мобилна сателитска служба представља радиокомуникациони сервис између покретних земаљских сателитских станица (ЗСС) и једне или више космичких станица, или између самих космичких станица које се могу користити у овој служби. Покретне ЗСС могу бити лоциране на платформама на копну, бродовима и мору тј. на објектима, као што су возила, летелице или пловила, итд.

Покретни систем савремених МСК, пре свега има глобални карактер, у оквиру којег постоје извесни регионални системи. С обзиром на сврсисходност и специфичност, МСК се углавном могу поделити на два основна и међусобно зависна интегрална система: комерцијални и некомерцијални. Међутим, њихов специфичан подсистем представљају војне МСК. Првобитни комерцијални систем је успостављен са увођењем мултинационалног MARISAT система, који је касније прерастао у INMARSAT систем.

INMARSAT СИСТЕМ МСК

Почетком фебруара 1982. године, INMARSAT организација је званично трансформисана из MARISAT система МСК. Организација је првобитно започела функционисање са INMARSAT стандард - А системом МСС и ЗСС само за поморске апликације, нешто касније унапредила стандард - Ц и данас омогућава употребу најновијих стандарда В, D, Е и М, слика 3.

Слика 3 Границе опслуживања и констелација INMARSAT система. (<http://www.inmarsat.com>)

Космички сегмент се састоји из констелације операционих и резервних ГСС са транспондерима и системом за TT&C. Земаљски сегмент обухвата све ЗСС на копну, помоћне станице и службе, покретне МСС уграђене на пловним објектима, летилицама, као и на свим копненим саобраћајним средствима.

Inmarsat систем безбедносних комуникација

Глобални безбедоносни комуникациони систем чини интеграцију INMARSAT, COSPAS-SARSAT и GMDSS система. Овај систем је представљен са безбедоносним INMARSAT радионосачем L-опсега. Сви сигнали за опасност, хитност и сигурност се преносе помоћу МСС INMARSAT и његових TEL и TLX терминала. Међутим, INMARSAT 'Priority 3' систем може се искључиво употребити приликом слања сигнала за опасност са TLX (SOS) или TEL (MayDay) или приликом позива када је живот човека у непосредној опасности.

AOR-W	Операциони сателит: INMARSAT-2 F4 (54.0W) Резервни сателит: INMARSAT-2 F2 (55.0W)
AOR-E	Операциони сателит: INMARSAT-3 F2 (15.5W) Резервни сателит:
IOR	Операциони сателит: INMARSAT-3 F1 (64.0W) Резервни сателит: INMARSAT-2 F3 (65.0W)
IOR	Операциони сателит: INMARSAT-3 F3 (178.0W) Резервни сателит: INMARSAT-2 F1 (179.0W)

Inmarsat стандарди за поморске апликације

INMARSAT је разрадио нове дигиталне стандарде: В, С, М и мини-М за монтирање на свим бродовима и осталим пловним и стационарним објектима на мору, као што су платформе за истраживање нафте, те увео стандард-Е у поморским безбедоносним комуникацијама. (Rx - пријемна фреквенција, Tx - предајна фреквенција).

БЕЗБЕДНОСТ

Табела 3 INMARSAT стандарди за поморске апликације.

Стандард	В	С	М	мини-М
Фреквентни опсег [MHz]	1525.0 до 1545.0 Rx 1626.5 до 1646.5 Tx	1530.0 до 1545.0 Rx,, 1626.5 до 1646.5 Tx	1530.0 до 1545.0 Rx,, 1631.5 до 1646.5 Tx	1525.0 до 1559.0 Rx 1626.5 до 1660.5 Tx
Каналски размак	20 KHz	5 KHz	10 KHz	1.25 KHz
EIRP	25 до 33 dBW за ниску и високу снагу	минимум 14 dBW на 5° елевације	21 до 27 dBW за ниску и високу снагу	11 до 17 dBW са кораком 2 dB
G/T	-4 dB/K	-23 dB/K на 5° елевације	-10 dB/K	-17 dB/K
Потрошња	200 W Rx и 300 W Tx	15 W Rx и 50 W Tx	30 W Rx и 130 W Tx	370 mW Rx 5 W Tx
Над палубни уређаји	Антиена параболична 0.9, тежина око 90 kg са платформом и куполом, ширина снопа 15°. Антенско појачање је 21 dB	Мала и конична антиена INMARSAT-C/ GPS Тежина око 2 kg са постољем и куполом. Широко- појасна поларизација десне руке. Антенско појачање је око 6 dB	Антиена параболична диаметра око 0.2 m (има систем за стабилизацију) са KPDR, тежина око 4 kg са платформом и куполом. Ширина снопа 15°. Антенско појачање је око 14.5 dB.	Антиена параболична 0.2 m (има систем за стабилизацију) са KPDR, тежина око 2 kg са платформом и куполом, ширина снопа 15°, антенско појачање је око 15 dB.
Модулација	O-QPSK за TEL, FAX и пренос података, BPSK (Rh) и O-QPSK (Th) за TLH	1200 симбола/sec BPSK, FEC кодирање брзином 1/2, Приступ помоћу SLOTTED ALOHA, TDMA&FDMA	5.6 Kb/s O-QPSK SCPC (TEL/FAX/DATA), 6 Kb/s BPSK TDM, 5.6 Kb/s O-QPSK SCPC (TEL/FAX/DATA), 3 Kb/s BPSK TDM	5.6 Kb/s OQPSK SCPC (TEL/FAX/DATA), 6 Kb/s BPSK TDM, 5.6 Kb/s O-QPSK SCPC (TEL/FAX/DATA), 3 Kb/s BPSK TDM
Сервиси	Телефон 16 Kb/s APC, Fax 14.4 Kb/s (9.6 Kb/s) Data 9.6 Kb/s HSD 64 Kb/s	дуплекс канали за податке и поруке (sms и E-mail максимално 32.000 карактера)	телефон fax 2.4 Kb/s дата 2.4 Kb/s	телефон fax 2.4 Kb/s дата 2.4 Kb/s
Климатски услови	Температура од -25 до +55C, Влажност ваздуха око 95%, Брзина ветра до 100 Nm/s			
Бродски услови	Посртање и љуљање 10/30%			

Inmarsat GAN (M4) стандард за преношење и употребу на копну

INMARSAT GAN представљен је 1999. године као проширена верзија мини-М стандарда, која обухвата следеће сервисе: телефон, HSD 56/64 Kb/s, IPDS и fax/data ниске брзине преноса као мини-М. GAN интегрише по први пут заједничке IT глобалне мреже са мобилним комуникационим мрежама, који садржи два распрострањена и флексибилна сервиса Mobile ISDN и скоро уведени Mobile Packet Data Service (MPDS).

Inmarsat стандарди за ваздухопловне апликације

Аеро систем нуди TEL, FAX и DATA сервисе за потребе путника, авиоопера-тора, администрације и контроле лета на аеродромима, авионима и осталим врстама летелица. Сви позиви се упућују са авиона посредством ЗСС и ТТМ до претплатника у целом свету. INMARSAT је за период од десет година разрадио следеће авио стандарде: С, Н, I, L и mini-M, који се могу уграђивати на свим врстама авиона и летелица.

Табела 4 Inmarsat стандарди за ваздухопловне апликације

Стандард	С	Н	I	L
Фреквентни опсег [MHz]	1530.0 до 1545.0 Rx 1626.5 до 1660.5 Tx	1530.0 до 1559.0 Rx 1626.5 до 1660.5 Tx	1535.0 до 1560.0 Rx 1626.5 до 1660.5 Tx	1525.0 до 1559.0 Rx 1626.5 до 1660.5 Tx
Каналски размак	5 KHz	17.5 KHz	2.5 KHz	5 KHz
EIRP	12 dBW	Између 12 и 17 dBW	16.5 dBW максимално	Номиналан 19.5 dBW, 16.5 dBW мин.
G/T	-32 dB/K на 5° елевације	-13 dB/K на 5° елевације	-19 dB/K на 5° елевације	-13 dB/K на 5° елевације
Потрошња	9.5 W Rx и 80 W Tx	15 W Rx и 60 W Tx	10 W Rx и 50 W Tx	10 W Rx и 50 W Tx
Под оплатни уређаји	Антиена је интегрална inmarsat-C GPS широко појасна без управљања са KPDR Тежина 2.3 kg	Антиена је HighGain са BSU за усмеравање и KPDR. Однос оса >6 dB унутар антенске покривености и за све углове њеног усмеравања	Антиена је Intermediate-gain са BSU за усмеравање и KPDR Покривеност >95% за све углове њеног усмеравања. Бочна лепеза прелази 8.5 dB унутар зоне покривања	Антиена је Intermediate-gain са BSU за усмеравање и KPDR Покривеност >95% за све углове њеног усмеравања. Бочна лепеза прелази 8.5 dB унутар зоне покривања
Модулација	1200 симбола/сек BPSK, FEC кодирање брзином 1/2, Rx, дужина рама 8.64 сек	QPSK са помаком (авио примена) /BPSK, APC са MLQ кодирање, Rx дужина рама 500 m/сек	-8.4 k/s A-QPSK C канал (TEL/FAX/DATA) - 0.6/1/2 Kb/s A-BPSK P и T канали	BPSK авио Rx Брзина преноса 600 b/s, Rx дужина рама 2 сек
Прикључци	TEL, FAX на 2 жице PC, DTE, SIM као за GSM, напајање	TEL и FAX Group-III PC, DTE, напајање	TEL, FAX и MODEM, PC, DTE,, напајање	PC и DTE Напајање
Климатски услови	Температура од -20 до +55°C (Rx/Tx) -55 до +70°C (Антиена) Влажност ваздуха око 95% Брзина ветра до 100 Nm/s (антиена)			
Авионски услови	Брзина око 1000 km/h убрзање минимално +/-1 g.			

Intelsat

INTELSAT (International Telecommunications Satellite Consortium) је међународни конзорцијум за телекомуникационе сателите са седиштем у

БЕЗБЕДНОСТ

Вашингтону, а основан је 1964. Наша земља је приступила INTELSAT 1970. год. INTELSAT има глобални систем покривања Земље помоћу сателита постављених у екваторијалној равни изнад Атлантског, Индијског и Тихог океана. Географски положај наше земље омогућава коришћење атлантског и индијског сателита. Овај систем се састоји од два елемента: васионског у власништву INTELSAT, и земаљског који чине сателитске станице у власништву Управа земаља на чијој територији се налазе.

INTELSAT је као први међународни сателитски конзорцијум још увек највећи у свету. Опслужује око 200 земаља и за многе земље у развоју омогућава једину везу са остатком света. Располаже врло широким опсегом услуга:

- Тачка-тачка јавне комуникационе услуге говор/подаци,
- Видео услуге, укључујући коришћење и изнајмљивање на дужи период,
- Специјалне пословне услуге које задовољавају потребе здружених корисника,
- Изнајмљене транспондере који могу бити прилагођени многим наменама,
- Домаће услуге које допуњују телекомуникациону инфраструктуру саме државе,
- Обнављање везе у случају прекида трансокеанских оптичких каблова.

Табела 5 Преглед INTELSAT сателита

	INTELSAT V	INTELSAT VI	INTELSAT VII	INTELSAT VIII	INTELSAT IX
Главни уговарач	<i>Ford Aero Space</i>	<i>Hughes Aircraft Company</i>	<i>Space Systems/Loral</i>	<i>Locheed Martin</i>	<i>Space Systems/Loral</i>
Први пут у раду	1980.	1989.	1993.	1997.	Крај 2000.
Тежина на лансирању (kg)	1950	4200	3800	3400	4400
Снага сателита (W)	1300	2000	4000	5400	8000
Снага сигнала у зони покривања (dBW)	29	31	33	36	37

INTELSAT космички сегмент обухвата 27 геостационарна сателита који опслужују четири региона. INTELSAT сателити обезбеђују четири категорије услуга: међународну јавну комутирану телефонију, дифузију, приватне/професионалне мреже, локалне/регионалне комуникације. Тренутно су у орбити летилице из серија V, V-A, V-A (IBC), VI, VII, VII-A и VIII. Неке од карактеристика ових сателита дате су у табели 5.

Везе се остварују на следећим фреквенцијама:

- Веза на горе (Земља - сателит) 5,925 - 6,425 GHz
- Веза на доле (сателит - Земља) 3,700 - 4,200 GHz.

Табела 6 Карактеристике серије INTELSAT-ових сателита

	V	V-A	V-A (IBC)	VI	VII	VII-A	VIII
Број тел. канала	12000	15000	15000	24000	18000	22500	22500
Укупна ширина опсега [MHz]	2137	2250	2270	3330	2432	2880	2856
Број транспондера	27	30	30	48	36	40	44
Глобално покривање, EIRP [dBW]	23,5	23,5	23,5	26,5	26/29	29	29
Снага TWT појачавача [W]	8,5	8,5	8,5	13,5	16/30	30	10
запад EIRP [dBW]	44,4	44,4	39,0-41,1	44,7-47,7	45,4-46,9	47,9	44-47
исток EIRP [dBW]	41,1	41,1	38,5-41,1	44,7-47,7	45,4-46,7	47	44-47

Teledesic

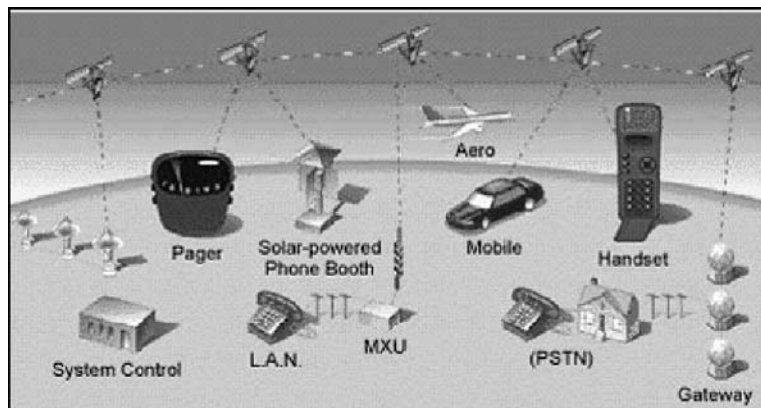
Један од најамбициознијих мобилних сателитских система је систем **TELEDESIC**. Планирано је обезбеђивање широкопојасног преноса података до фиксних и мобилних терминала, глобално прекривање, мала вероватноћа грешке по биту ($BER < 10^{-10}$). Планира се да систем буде у могућности да опслужи сервисе са протоцима података до 64 Mb/s (downlink) и до 2 Mb/s (uplink). Систем садржи 288 активних сателита и 36 резервних у 12 орбиталних равни (24 сателита по орбиталној равни). Користи се Ка-опсер: 28.6-29.1 GHz за uplink, 18.8-19.3 GHz за downlink. Међусателитске везе су ласерске. Систем је тако дизајниран да у сваком тренутку мобилни терминал види барем два сателита (сателитски диверзити). Земљина површина је подељена на фиксну мрежу од око 20000 суперћелија, од којих се свака састоји 9 ћелија. Суперћелија је квадрат са величином страна од 160 km. Зона покривања сателита обухвата 64 суперћелије, што значи једна суперћелија по снопу (отисак сателита се састоји од 64 антенска снопа). Сваки сноп циклично скенира сваку од 9 ћелија унутар суперћелије. TELEDESIC предлаже широк спектар сервиса са протоцима од 16 kb/s до 2.048 Mb/s за мобилне претплатничке терминале, док за фиксне терминале могућ је проток са брзинама од 0.155-1.2 Gb/s. Приступи каналу су TDMA/SDMA/FDMA и могуће је остварити 100000 канала по сателиту (проток од 16 kb/s).

Iridium

Концепт глобалног сателитског комуникационог система *Iridium* је развијен од стране инжењера компаније Моторола крајем осамдесетих година прошлог века. Након завршетка обимног развојног процеса своја средства су удружили бројни приватни, корпорацијски и владини субјекти и формиран је *Iridium, Inc.* конзорцијум. 1990 године је FCC (Federal Communications Commission) Иридиуму издао лиценцу за развој глобалног комуникационог система. Систем Иридиум представља лични комуникациони систем (PCS -

БЕЗБЕДНОСТ

Personal Communications System) базиран на сателитима који се крећу у ниској орбити (LEO). Пројектован је са циљем да оствари високо квалитетну говорну комуникацију широм света. Поред тога, систем омогућава пренос порука и података на малим брзинама. У време настајања је својим начином рада и глобалним покривањем представљао први систем те врсте. Упркос глобалном покривању, главни циљ његовог развоја је био да пружи комуникационе сервисе у областима које не покрива ни један други оператер. Пројектован је да ове услуге пружа по цени, која за крајњег корисника износи, 3 долара за минут коришћења.

Слика 5 IRIDIUM сателитски систем. (<http://www.iridium.com>)

Карактеристике система

Систем почива на 66 сателита који се крећу по скоро поларним орбитама у 6 равни (11 сателита по равни) као и одговарајући број резервних сателита чија улога је да преузму комуникацију у случају отказа неког од 66 основних сателита. У почетку је систем пројектован да користи 77 сателита, па од туда и потиче његов назив. Оптимизације при пројектовању система су омогућиле да се овај број редукује на 66 сателита који активно учествују у раду. То је урађено по процени карактеристика система и предвиђеног оптерећења, а у циљу смањења цене пројекта; као и по анализи путања које су сателитима додељене. Сателити се крећу приближно 780 километара изнад Земљине површине. Пошто се сателити са *LEO* путањама крећу на удаљености која износи само око 2% удаљености сателита у геостационарној орбити, драстично је смањено комуникационо кашњење као и снага потребна за трансмисију сигнала. То отвара пут ка конструкцији мањих персоналних уређаја са продуженим трајањем батерија. Корисник је уз помоћ система у могућности да у сваком моменту одреди свој положај, што има за последицу да је корисника увек могуће лоцирати. Везе између појединих сателита раде у **Ка**-опсегу радио спектра на фреквенцијама 23,18-23,38 GHz. Ове међу сателитске везе се остварују слично као у системима са комутацијом пакета. Сигнали између сателита и земаљских станица се такође размењују у **Ка**-опсегу радио спектра. За комуникацију земља-сателит (uplink) се користе

фреквенције у опсегу 29,1-29,3 GHz, а комуникација сателит-земља (downlink) се одвија на 19,4-19,6 GHz.

Одлучено је да се користи L-опсег и то у распону фреквенција 1616-1626.5 MHz. При комуникацији према персоналним уређајима у Иридиум систему користи се *Time Division Duplexing*. Сателити су идентични, висине око 4,5 метара, пречника 5 метара и тежине око 700 килограма. На сателиту се налазе 3 антене које формирају фазно померени антенски низ. Оне омогућавају директну комуникацију од и ка персоналним уређајима. Сателит такође поседује антене за комуникацију са другим сателитима (crosslink) као и четири (slotted array) антене за комуникацију са Земаљским јавним комуникационим станицама (gateway). Ове антене преносе управљачке сигнале, такође у Ka-опсегу. Битна карактеристика овог система је постојање међусателитске везе (*ISL-Inter Satellite Links*). Сваки сателит је у вези са још 4 суседна сателита: "унапред" и "уназад" са сателитима у истој орбиталној равни и "лево" и "десно" са сателитима у суседним орбитама. Ове везе омогућавају да се позив који је упућен са неког мобилног терминала проследи до било ког другог мобилног терминала, или до јавне телефонске мреже. На овом месту важно је напоменути да се Иридиум персонални уређај понаша као дуал-мод телефон који везу може да успоставља било путем поменуте сателитске мреже, било путем постојеће инфраструктуре мобилне телефоније на земљи. У случају да корисник није у домету земаљских базних станица веза се успоставља са сателитским системом. Иридијум представља први корак (и за сада једини) у формирању комерцијалног система за глобално повезивање.

ЕЛЕКТРОНСКО ИЗВИЋАЊЕ САТЕЛИТСКИХ КОМУНИКАЦИЈА

Могућност откривања и праћења сателита сагледана је кроз примену техника радарског извиђања, радио-извиђања, извиђања *IC* и ласерским системима. Под термином извиђање анализирана је могућност препознавања извиђаног објекта као сателита, као и да посматрани сигнал потиче од сателита, а не од неког другог извора из истог сектора простора. Основна разлика између ЕИ сателита и сателитског извиђања је у томе што код ЕИ сателита, сателит је објекат процеса ЕИ, а у другом случају објекат може бити било шта. На пример, сателитским извиђањем објекат извиђања може бити: територија, постројења, кампови, праћење метеоролошких појава, сателити и др..

Методологија извиђања сателитских комуникација има неколико фаза и то:

- фаза откривања, извиђања и праћења,
- фаза идентификације и
- фаза анализе.

Фаза идентификације садржи елементе просторне и фреквенцијске категоризације сателита, идентификацију основне функције и идентификацију припадности сателита неком систему.

БЕЗБЕДНОСТ

Поступак анализе начелно садржи следеће активности:

- анализу параметара кретања сателита,
- анализу фреквенцијске агилности сателита,
- одређивање типа и параметара преноса (модулације),
- одређивање кореспондента са којима се одржава веза,
- издвајање командних и синхронизационих импулса,
- издвајање сигнала који садрже корисну поруку,
- анализу корисне поруке.

Детектовати, тј. пресрести комуникацију од интереса и обезбедити да извиђачки систем остане на праћењу, примарни је задатак система за електронско извиђање. Када се разматра могућност извиђања сателитских комуникација, треба имати у виду битну специфичност која се не јавља ни код једног другог комуникационог система који може бити објекат електронског рата. То је релативна геометрија учесника у електронској игри, не само међусобна удаљеност, где је извиђачка станица по правилу ближа корисничком терминалу од сателита или надморске висине учесника, него и међусобна просторна динамика учесника у електронском рату, сателита, корисничког терминала и извиђачке станице. Ако је сателит у ГЕО орбити, тада је констелација сателит- кориснички терминал на земљи-извиђачка станица, условно фиксна. Термин условно подсећа да сателит у геостационарној орбити има извештај (дрифт, до 5°) који је потребно повремено кориговати. Код електронског извиђања постоји проблем ниског нивоа шума на улазу у пријемник извиђачког система, што је условљено удаљеношћу од извиђаног предајника или међусобном неусмереношћу антена извиђаног предајника, и извиђачког пријемника. Код извиђања сателитских комуникација проблем, удаљености извиђачког пријемника није доминантан, јер је у случају извиђања *uplink* углавном много ближи корисничком терминалу од сателита, а у случају извиђања *downlink* подједнако је удаљен од сателита као и кориснички терминал. На улазу у извиђачки терминал потребно је остварити што бољи однос сигнал/шум, јер од тога зависи успешност већине осталих процеса који следе у пријемнику. Зато антена и њено усмерење имају велики значај у извиђању. У случају извиђања *downlink* са геостационарних сателита довољно је да се обезбеди систем за праћење малих помераја сателита. У примени метода извиђања, у многим армијама и обавештајним службама, масовно се користе најсавременији технички уређаји и системи. Тиме је извиђање несумњиво добило на свом укупном значају и квалитету, постало је готово легалан начин прикупљања података, узимајући у обзир релативност просторне геометрије страна и немогућност ефикасне заштите.

Једна од могућих приступа реализацији станице за ЕИ сателитских комуникација

На основу познатих карактеристика земаљских сателитских станица ЗСС (Land Earth Station - LES) који су саставни део сателитских комуникационих система, на слици 6 је приказана блок шема станице за *EI* сателитских комуникација у *L*, *C* и *X* опсегу.

Deo opreme koji se postavlja na antenu

Слика 6 Блок шема станице за ЕИ сателитских комуникационих сателита

У пријемним сателитским комуникационим системима (*Rx*) врши се конверзија, односно транслација сигнала из виших фреквенцијских опсега у ниже, из разлога одвођења пријемног сигнала до просторије за обраду са што мање ослабљеног. Зато се у пријемном блоку постављају конвертори сигнала, који транслацију сигнала врше множењем улазног сигнала са сигналом локалног осцилатора (*LO*), улазни сигнал и производ множења се пропуштају кроз филтер пропусник опсега (*FPO*) у елиминисања штетних продуката множења сигнала, на слици означено са *II*. Наведена транслација сигнала може се вршити и у пријемнику. На сателитима су веома често постављене антене које користе дуалну поларизацију. У *S* и *X* опсегу користе се лева (*LCH*) и десна (*RCH*) кружна поларизација (зато је потребно обезбедити пријем сигнала у дуалном моду). Раздвајање леве од десне кружне поларизације се врши диелектричним деполаризатором у таласоводном делу примарног радијатора, на слици означено са *I*. Сигнал се из таласовода преузима сондама за линеарну поларизацију, а онда независно и истовремено појачава малошумним микроталасним појачивачима (*LNA*). После пријема сигнал се идентификује, декодује (декодерска картица *Wavecom-51 PC V.5.5.10*)

БЕЗБЕДНОСТ

и у изворном облику снима на магнетне медијуме, после чега следи аналитичка обрада. Блок за позиционирање ЗСС садржи део за позиционирање азимута и елевације антене, као и део за температурну стабилизацију тј. отапање снега и леда. Сам избор локације извиђачке станице представља једну вишекритеријумску функцију коју је потребно оптимизовати у зависности од циљева обавештајног обезбеђења, територије са које се извиђа и самог објекта електронског извиђања.

ЗАКЉУЧАК

Електронско извиђање комуникација које користе мобилни учесници на копну, у ваздуху и на мору свакако има смисла јер може пружити податке о локацији, покрету, активности и припадности мрежи извиђаног објекта. Дизајн неких сателитских комуникационих система оставља извесне могућности за ЕИ и са, на први поглед, неповољне локације. Без познавања сателитских комуникација немогуће је реконструисати систем веза потенцијалног објекта извиђања и одредити осетљиве тачке са аспекта ЕИ. Значајни ефективи у свету данас тешко могу бити ефикасно употребљени и покренути без ослонаца на сателитске комуникационе системе. Из горе наведеног може се видети значај извиђања сателитских комуникација као саставног елемента обавештајне операције, а у циљу подршке ангажовања специјалних јединица у борби против свих облика угрожавања безбедности Републике Србије.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Дукић М. (2004). *Принципи савремених телекомуникационих система*. Београд: ЕТФ Скрипта.
2. Стојчевски З. (2002). *Савремени Кис и развој рода ЕИиПЕД*. Београд: Стручни рад, ВА ШНО.
3. Милошевић М. (2001). *Систем државне безбедности*. Београд: Уџбеник, Полицијска Академија.
4. Sutton J. R. (2002). *Secure communications - applications and management* -. Switzerland Књига: Crupto AG.
5. Марковић В. (2001). *Сателитски комуникациони системи*. Београд: Дипломски рад, Саобраћајни факултет.

**ELECTRONIC RECONNAISSANCE OF COMERCIAL SATELLITE
COMMUNICATION**

Abstract. The paper presents the tactical-tehnical characteristics and the dynamic properties of commercial satellite systems (INMARSAT, INTELSAT, IRIDIUM) important for the successful conduct of electronic reconnaissance operations. Also, an overview of available contemporary satellite systems user service is presented (Internet providing, video-conferencing, live multimedia broadcast, fax, e-mail, voice). The new generation of broadband satellite entering service this year will provide the global rooming of the aforementioned service for the INMARSAT satellite system, which is increasingly used for military purposes by a large number of armies (British, Spanish, Italian, etc.). In foreseeable future, satellite system services (communication, navigation, reconnaissance, meteorological, etc.) will be available to lower tactical units, individual aircraft, even individual soldiers. This clearly points out the importance of contemporary satellite communications in a contemporary operation which in turn emphasizes the importance of satellite communication systems surveillance, for the purpose of collecting intelligence data. The bastis for succesful combating of terrorism is in collecting the information about the terrorist activities promptly.

Key words: satellite, services, applications, terrorism, electronic reconnaissance operations, systems, terminal, orbits.

Мр Ђурица АМАНОВИЋ,
Виша школа унутрашњих послова
Др Миливој ДОПСАЈ,
Полицијска академија

ПОУЗДАНОСТ ПРОЦЕНЕ МИШИЋНЕ СИЛЕ ПРИМЕНОМ ТЕСТА БЕНЧ-ПРЕС КОД ЖЕНА ПОЛИЦАЈАЦА

Резиме: Циљ рада је провера поузданости (релијабилности) процене карактеристика изометријске силе мишића опружача руку, применом теста бенч-прес код жена припадника полиције. У ту сврху извршено је тестирање које је спроведено са 22 испитаника женског пола, студената Више школе унутрашњих послова у Земуну. За сваког испитаника посебно развијеним хардверско-софтверским системом, узорковани су резултати који одговарају максималној сили ($F_{\max}$) опружача руку и параметри брзине стварања силе (RFD), количине саопштеног кретања ($I_{\text{mp}}F$), брзине укључења мишића ($K_{\max}$) и време генерисања силе ($tF_{\max}$). Резултати су показали да је дати тест на генералном нивоу објективан и поуздан на нивоу Каноничког R (Canonical R = 0.9451) од 94.51%. У односу на парцијалну објективност и поузданост, у функцији посматраних параметара мишићне контракције утврђено је да је $F_{\max}$ поуздана на нивоу 79.4% ($p = 0.000$), $I_{\text{mp}}F$ поуздана на нивоу 50.56% ($p = 0.000$), $K_{\max}$ поуздана на нивоу 33.78% ($p = 0.0046$), и $tF_{\max}$ поуздана на нивоу 37.5% ($p = 0.0025$), док за експлозивну силу (RFD) реализовану у датом режиму испољавања (изометрија), за дати узорак (жене полицајци узраста од 22 ± 1.5 година) и мишићну групу (опружачи руку) није утврђена статистички значајна поузданост мерена методом тест - ретест ($R^2 = 0.161$, $p = 0.064$). Због високе генералне поузданости предложени метод тестирања максималне силе и параметара мишићне силе се препоручује за употребу у пракси. У наредном истраживању треба дефинисати и метролошке карактеристике датог теста, а нарочито метролошке вредности процене експлозивне силе - RFD.

Кључне речи: жене полицајци, карактеристике изометријске силе, максимална сила, експлозивна сила, импулс силе, брзина укључења мишића, бенч-прес, поузданост / релијабилност теста.

УВОД

Један од веома битних сегмената рада у Специјалном физичком образовању (СФО) је и прикупљање информација које се односе на одговарајућу селекцију, као и праћење и сталну контролу стања утренираности радника министарства (студената, полицајаца... итд). У ту сврху се, у актуелној технологији рада користе различите стандардизоване или нестандардизоване врсте и батерије тестова (Милошевић, 1985; Милошевић и сар. 1994; Перић, 1994; Јовановић и сар. 2001). Резултат о утренираности и нивоу развијености физичких својстава полицајаца директно зависи од примењеног теста, врсте оптерећења, али и од услова у којим се тестирање изводи. Што је тест више специфичан у односу на активност и што више оптерећује испитаника у односу на реалне услове (такмичење, ситуације из службе), информације прикупљене током тестирања, валидније су за селекцију као и процену стања припремљености (тзв. метријске карактеристике теста). Једна од основних метријских карактеристика је поузданост (релијабилност) теста која указује на независност добијених резултата мерења и дефинише се као сагласност резултата поновљених мерења (Перић, 1994). Један од начина провере поузданости теста је тест-ретест метод. У овом раду, у статичком режиму рада одредиће се поузданост основних карактеристика изометријске силе мишића, опружача руку применом теста бенч прес код жена полицајаца.

Са појавом адекватне опреме за бележење различитих видова мишића силе (тензиометријских сонди и софтверских пакета) могућности за истраживења су се повећала, а област интересовања у последње две деценије проширила. Савремени хардверско-софтверски системи са тензометријским сондама, који се користе при тестирању, веома су велике осетљивости, тако да је њима могуће направити записе промене силе у јединици времена фреквенцијом од преко 100 МХз/с (Blagojević et al., 1997; Milošević et al., 1997; Blagojević et al., 1998; Milošević et al., 1998; Dopsaj et al., 1999). Таква брзина аквизације података обезбеђује могућност за анализу записа промене силе у јединици времена у односу на саму структуру механичких манифестација посматране контракције. Даље омогућена је анализа записа у односу на жељени временски интервал (100 ms, 200 ms, 300 ms,...), у односу на жељени проценат од максималне силе (10%, 20%, 30%,... од $F_{\max}$), у односу на достигнути ниво силе (30 N, 50 N, 150 N, 200 N,...), у односу на жељени проценат времена од максималног времена трајања контракције (10%, 20%, 30%,... од $tF_{\max}$) итд., односно могуће је анализирати све механичке карактеристике записа силе.

У највећем броју истраживања аутори су посматрали следеће механичке параметре мишићне контракције (Годик, 1988; MacDougall et al., 1991; Sale, 1992; Pryor et al., 1994; Zatsiorsky, 1995; Dopsaj et al., 1996; Milošević et al., 1997; Haff et al., 1997; Dopsaj et al., 1999; Dopsaj et al., 2000):

- $F_{\max}$ - максимална сила постигнута за дати покрет или напрезање, изражена у N (њутнима),
- $tF_{\max}$ - време за које је максимална сила постигнута, изражено у мс (милисекундама),

БЕЗБЕДНОСТ

- I_{mpF} - величина којом се описује извршени рад мишића за време покрета или напрезања, односно величина којом се описује количина саопштеног кретања, изражена у N/s (њутн/секундама),
- RFD - брзина стварања силе у јединици времена, или експлозивна сила (rate of force development), изражен у N/s (њутн/секунду),
- K_{max} - кефицијент којим се описује брзина укључења мишића, изражен у арбитралним јединицама.

Циљ рада је релијабилност процене карактеристика изометријске силе мишића опружача руку, применом теста бенч прес код жена припадника полиције. Предложени начин процене датих карактеристика изометријске силе мишића опружача руку применом теста бенч- прес, засигурно ће обогатити технолошки поступак са дијагностичко-прогностичког аспекта контроле припремљености припадника полиције, односно жена полицајаца у смислу основних и специфичних параметара силе.

МЕТОДЕ РАДА

Узорак испитаника

Тестирање је извршено на узорку од 22 испитаника, женског пола (узраст = 22 ± 1.5 година) студената II године редовних студија Више школе унутрашњих послова у Земуну. Сви тестирани испитаници су добровољно пристали да учествују у истраживању. Пре тестирања код свих испитаника измерена је телесна висина (ТВ) - 1696 ± 0.052 м и телесна маса (ТМ) - 60.3 ± 7.08 kg.

Узорак варијабли

Предвиђене варијабле мерене су коришћењем посебно развијеног хардверско-софтверског система за мерење силе (Милошевић и сар., 1997). За сваког испитаника узорковани су следеће карактеристичне димензије изометријске мишићне силе мишића опружача руку: F_{max} - максимална сила постигнута за дати покрет или напрезање, изражена у N (њутнима), tF_{max} - време за које је максимална сила постигнута, изражено у ms (милисекундама), I_{mpF} - величина којом се описује извршени рад мишића за време покрета или напрезања, односно величина којом се описује количина саопштеног кретања, изражена у N/s (њутн/секундама), RFD - брзина стварања силе у јединици времена или експлозивна сила (rate of force development), изражен у N/s (њутн/секунду), и K_{max} - кефицијент којим се описује брзина укључења мишића, изражен у арбитралним јединицама.

Метод тестирања

Студенти су тест након самосталног загревања изводили у групама по 3 испитаника на следећи начин: Испитаник у лежећем положају ухвати рукама за држач металне полуге (слика 1) тако да угао између надлактице и подлактице износи око 90. Максималним подизањем полуге за коју је закачен ланац и тензиометријска сонда, која је својим другим крајем причвршћена

за куку на дну конструкције, испитаник на звучни сигнал изводи опружање руку максималним напрезањем тј. интензитетом. Задатак се мери три пута и то тако што је први покушај пробни, који се не изводи максималним интензитетом, док су остала два тестовни покушаји. Паузе између тестовних покушаја су биле око 1 минут. Резултати тестовних покушаја су се бележили у посебним базама података. Испитаник приликом извођења задатка није смео да подиже труп. Крајеви држача су се подешавали према дужини руку сваког испитаника.

Методe обраде података

Сирови подаци су подвргнути методи дескриптивне и компаративне статистике. У првој фази обраде одредила се основна мера централне тенденције: аритметичка средина (*Mean*) - као мера просека вредности свих података; стандардна девијација (*SD*) - као најважнији показатељ апсолутног одступања резултата од аритметичке средине; коефицијент варијације (*KV%*) - као показатељ релативног одступања резултата од аритметичке средине; и минимална (*Min*) и максимална (*Max*) вредност варијабли. Тестирање правилности дистрибуције праћених варијабли у односу на хипотетички модел Гаусове криве извршило се применом непараметријског теста *Колмогоров - Смирнов (K-S)*.

Ниво генералне мултиваријатне корелације између тестова је утврђена применом Каноничке корелационе анализе. Ради утврђивања међусобних односа посматраних појединачних варијабли употребила се линеарна регресиона анализа. Добијени коефицијент детерминације (R^2) је нумерички изразио величину линеарне зависности између варијабли тј. тестова у функцији праћених карактеристика изометријске силе. Ниво статистичке значајности је дефинисан на 95% нивоу, тј. нивоу вероватноће $p < 0.05$.

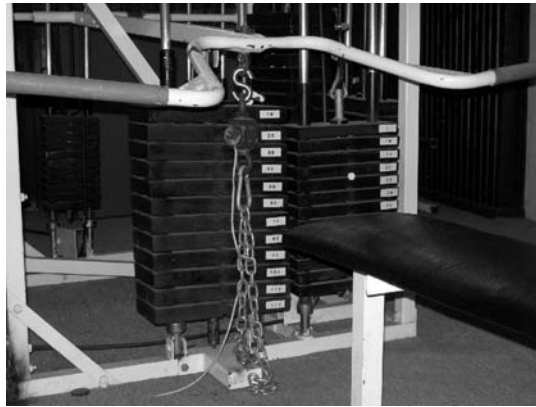
За тестирање разлике просечних вредности варијабли је коришћен *Студентов т* тест за зависне узорке, а све статистичке анализе су урађене применом статистичког софтверског програма *SPSS for Windows, release 10.0.1.- Standard Version*.

Слика 1 Позиција испитаника код извођења теста

БЕЗБЕДНОСТ

Слика 2 Детаљ конструкције са сондом

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

На Табели 1 су приказани основни дескриптивни статистици праћених варијабли. На основу резултата се може тврдити да су сви измерени резултати хомогени, јер се вредност KV% налази у распону од 18.93% за варијаблу $F_{\max}$ Test II (веома хомоген скуп променљивих) до 61.61% за варијаблу $K_{\max}$ Test I (мање хомоген скуп променљивих) (Перић, 1996). У односу на дистрибуцију резултати указују да је није утврђена разлика између модела теоретски правилне и измерене дистрибуције код праћених варијабли, тако да се може тврдити да подаци имају статистички значајну валидност интерпретације, и да се могу користити у даљим статистичким процедурама.

Табела 1 Основни дескриптивни статистици праћених варијабли

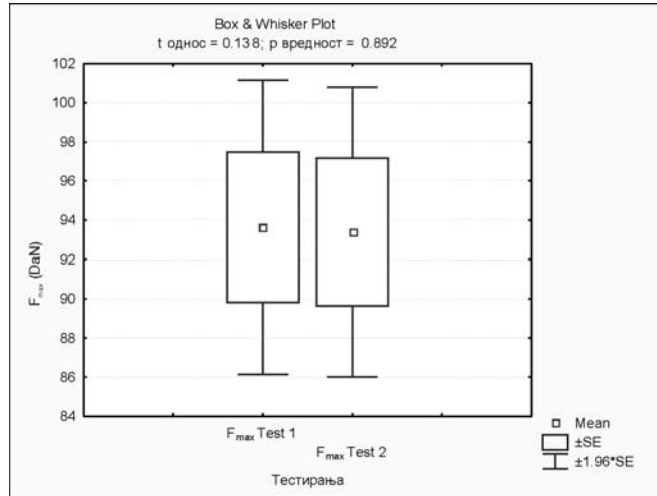
	$F_{\max}$ (DaN)		RFD (DaN/s)		ImpF (DaNs)		$K_{\max}$		$tF_{\max}$ (ms)	
	Test I	Test II	Test I	Test II	Test I	Test II	Test I	Test II	Test I	Test II
Mean	93.64	93.40	54.82	52.07	167.39	162.58	15.15	15.30	2059.62	2025.06
SD	17.99	17.68	25.34	19.49	88.63	80.52	9.33	8.83	959.60	860.66
KV%	19.21	18.93	46.23	37.43	52.95	49.53	61.61	57.72	46.59	42.50
Min	59.98	63.71	21.10	24.41	39.00	66.19	1.11	1.74	711.15	1062.91
Max	132.03	121.32	110.32	114.14	312.44	349.94	40.37	36.06	4021.03	4076.48
K-S Z	0.607	0.866	0.687	0.809	0.678	0.598	0.759	0.785	0.745	0.876
$P_{\text{vred-nost}}$	0.855	0.441	0.732	0.530	0.747	0.866	0.613	0.568	0.636	0.426

Резултати Каноничке анализе (Canonical Analysis) су показали да је вредност каноничког коефицијента мултипле корелације на нивоу - Canonical R = 0.9451, што показује да је генерални ниво мултиваријатне поузданости између тестова 94.51%. Резултати хи квадрат теста су показали (χ^2 Тест) да је дати

вредност каноничке корелације статистички значајна на нивоу $\chi^2 = 52.10$, $p = .0012$.

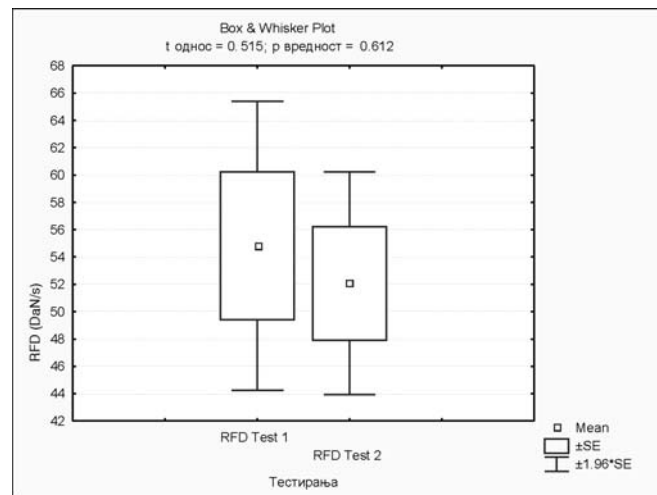
Вредности постојања разлика између средњих вредности праћених варијабли (мишић варијабле) између тестирања приказане су графиконима од 1-5.

Графикон 1 Основни параметри дисперзије са вредностима т тест за максималну силу

На основу резултата разлика средњих вредности максималне силе између тестирања, може се тврдити да није утврђено постојање статистички значајне разлике код Теста 1 и 2, односно разлика се налази на нивоу т односа = 0.138, и р вредност = 0.892.

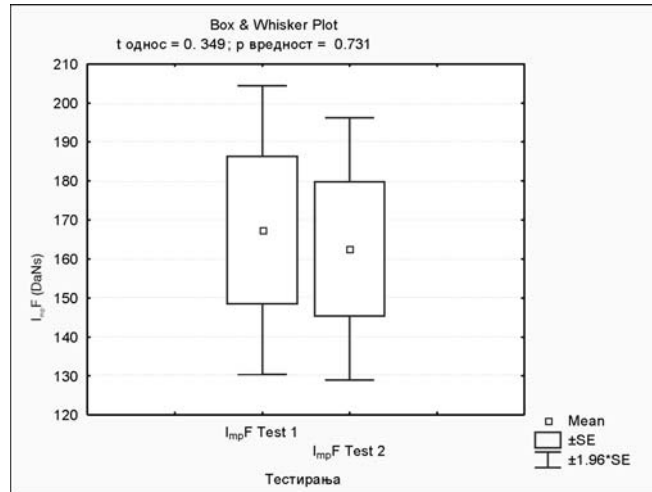
Графикон 2 Основни параметри дисперзије са вредностима т тест за експлозивну силу

БЕЗБЕДНОСТ

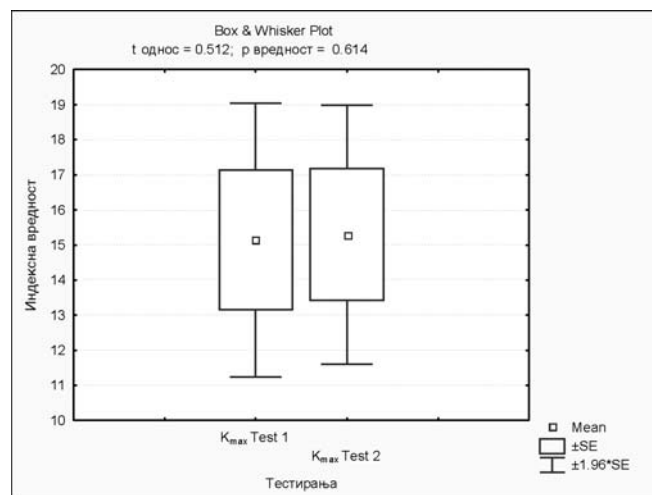
На основу резултата разлика средњих вредности експлозивне силе између тестирања, може се тврдити да није утврђено постојање статистички значајне разлике код Теста 1 и 2, односно разлика се налази на нивоу t односа = 0.515, и p вредност = 0.612.

Графикон 3 Основни параметри дисперзије са вредностима t тест за импулс силе

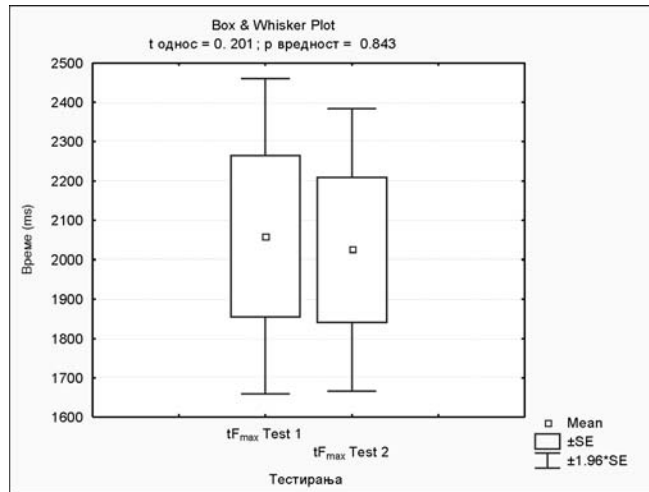
На основу резултата разлика средњих вредности импулса силе између тестирања, може се тврдити да није утврђено постојање статистички значајне разлике код Теста 1 и 2, односно разлика се налази на нивоу t односа = 0.349, и p вредност = 0.731.

Графикон 4 Основни параметри дисперзије са вредностима t тест за брзину укључења мишића

На основу резултата разлика средњих вредности индекса за процену брзине укључења мишића између тестирања, може се тврдити да није утврђено постојање статистички значајне разлике код Теста 1 и 2, односно разлика се налази на нивоу t односа = 0.512, и r вредност = 0.614.

Графикон 5 Основни параметри дисперзије са вредностима t тест за време потребно за достизање максималне силе

На основу резултата разлика средњих вредности индекса за процену времена потребног за достизање максималне силе између тестирања може се тврдити да није утврђено постојање статистички значајне разлике код Теста 1 и 2, односно разлика се налази на нивоу t односа = 0.201, и p вредност = 0.843.

Вредности слагања (корелације) варијансе праћених варијабли (мишић варијабле) које су остварили испитаници између тестирања приказане су графиконима од 6-10.

Коефицијент детерминације је показао да је заједничка варијанса између првог и другог мерења за $F_{\max}$ на нивоу 79.4% ($R^2 = 0.794$). Дати заједнички варијабилитет мерења је статистички значајан на нивоу $p < 0.00$. Дистрибуција података је нормална и не разликује се од хипотетских (Табела 1 - $K-SZ = 0.607$, $p = 0.855$ (non significant) за $F_{\max 1}$, и $K-SZ = 0.866$, $p = 0.441$ (non significant) за $F_{\max 2}$ и Графикон 6 - $D = 0.1294$, $p < n.s.$ (non significant) за $F_{\max 1}$, и $D = 0.1847$, $p < n.s.$ (non significant) за $F_{\max 2}$).

Код мишић варијабле RFD коефицијент детерминације је показао да је заједничка варијанса између првог и другог мерења на нивоу 16.1% ($R^2 = 0.161$). Дати заједнички варијабилитет мерења није статистички значајан, и налази се на нивоу $p = 0.064$. Дистрибуција података је померена ка вишим вредностима код првог мерења, а ка нижим у другом мерењу (Графикон 7). За претпоставити је, обзиром да су први пут изводили дати десет, да испитаници (жене) интензитет силе тј. експлозивну силу тестираних мишићних група нису

БЕЗБЕДНОСТ

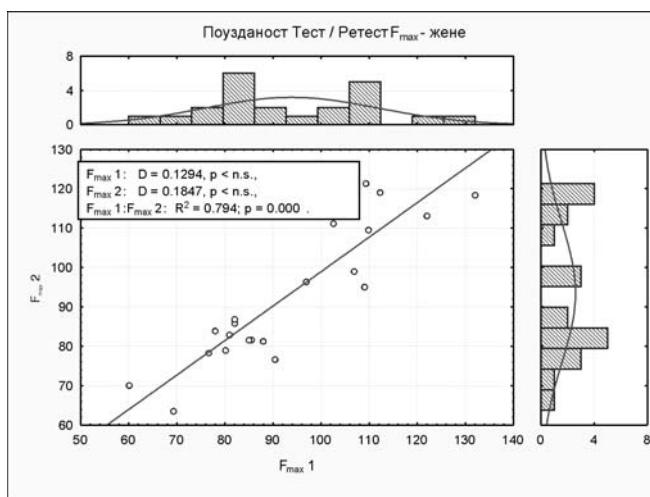
знали да реализују у оба тестирања на истоветан начин. Дистрибуција података је нормална и не разликује се од хипотетских (Табела 1 - K-SZ = 0.687, $p = 0.732$ (non significant) за RFD 1, и K-SZ = 0.809, $p = 0.530$ (non significant) за RFD 2 и Графикон 7 - D = 0.1466, $p < n.s.$ (non significant) за RFD 1, и D = 0.1725, $p < n.s.$ (non significant) за RFD 2).

Када је у питању I_{mpF} коефицијент детерминације је показао да је заједничка варијанса између првог и другог мерења на нивоу 50.56% ($R^2 = 0.5056$). Дати заједнички варијабилитет мерења је статистички значајан на нивоу $p = 0.00$. Дистрибуција података је нормална и не разликује се од хипотетских (Табела 1 - K-SZ = 0.678, $p = 0.747$ (non significant) за I_{mpF} 1, и K-SZ = 0.598, $p = 0.866$ (non significant) за I_{mpF} 2 и Графикон 8 - D = 0.1446, $p < n.s.$ (non significant) за I_{mpF} 1, и D = 0.1276, $p < n.s.$ (non significant) за I_{mpF} 2).

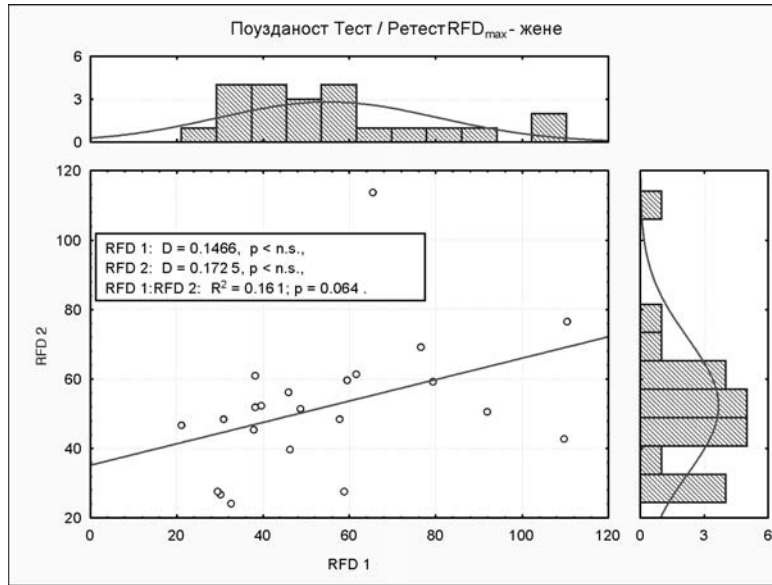
Коефицијент детерминације за K_{max} је показао да је заједничка варијанса између првог и другог мерења на нивоу 33.78% ($R^2 = 0.3378$). Дати заједнички варијабилитет мерења је статистички значајан на нивоу $p = 0.0046$. Дистрибуција података је нормална и не разликује се од хипотетских (Табела 1 - K-SZ = 0.759, $p = 0.613$ (non significant) за K_{max} 1, и K-SZ = 0.785, $p = 0.568$ (non significant) за K_{max} 2 и Графикон 9 - D = 0.1617, $p < n.s.$ (non significant) за K_{max} 1, и D = 0.1674, $p < n.s.$ (non significant) за K_{max} 2).

Коефицијент детерминације је показао да је заједничка варијанса између првог и другог мерења за tF_{max} на нивоу 37.5% ($R^2 = 0.375$). Дати заједнички варијабилитет мерења је статистички значајан на нивоу $p = 0.0025$. Дистрибуција података је нормална и не разликује се од хипотетских (Табела 1 - K-SZ = 0.745, $p = 0.636$ (non significant) за tF_{max} 1, и K-SZ = 0.876, $p = 0.426$ (non significant) за tF_{max} и Графикон 10 - D = 0.1587, $p < n.s.$ (non significant) за tF_{max} 1, и D = 0.1868, $p < n.s.$ (non significant) за tF_{max} 2).

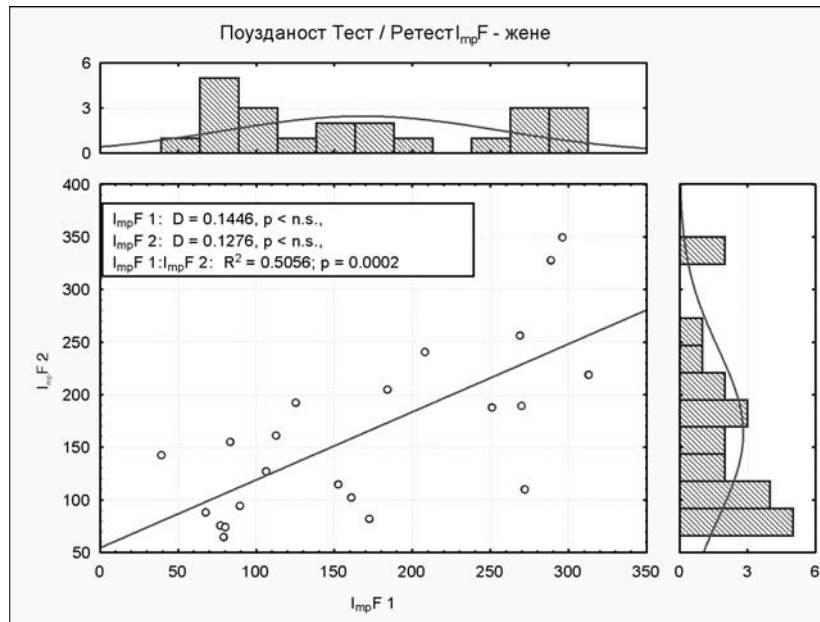
Графикон 6 Слагања (корелације) варијансе максималне силе испитаника између тестирања

Графикон 7 Слагања (корелације) варијансе експлозивне силе испитаника између тестирања

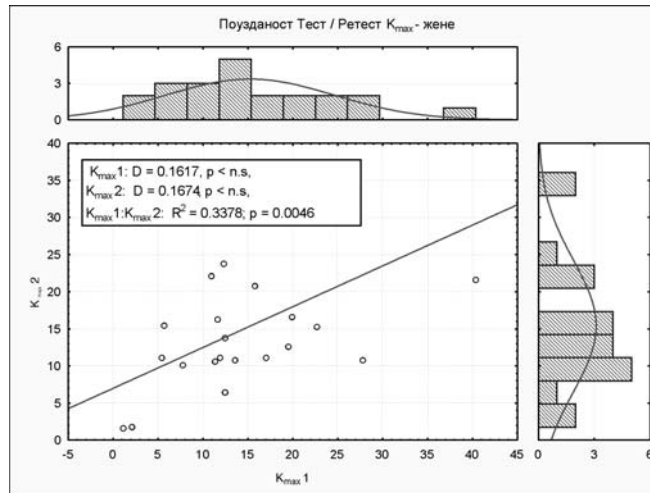

Графикон 8 Слагања (корелације) варијансе импулса силе испитаника између тестирања

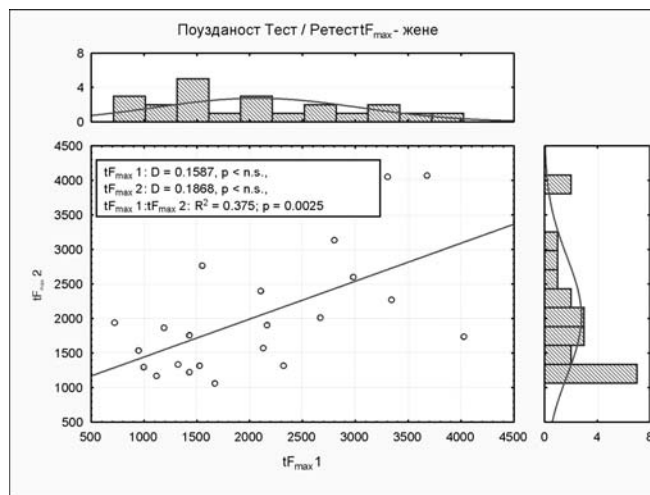

БЕЗБЕДНОСТ

Графикон 9 Слагања (корелације) варијансе брзине укључења мишића испитаника између тестирања

Графикон 10 Слагања (корелације) варијансе времена потребног за достижање максималне мишићне силе код испитаника између тестирања

ЗАКЉУЧАК

Основни предмет истраживања је био утврђивање поузданости процене карактеристика изометријске силе мишића опружача руку код жена припадника полиције, применом теста бенч - прес. У батерији тестова СФО која се користи за проверу максималне силе F_{max} и параметара силе, таква врста теста се до сада није користила, нити у доступној литератури постоје подаци

о датим карактеристикама мишићне силе код популације жена датог узраста, односно код популације жена полицајаца.

На основу добијених резултата могу се дати следећи закључци:

- У односу на контрактилну способност - силу и посматране параметре мишићне силе резултати су показали да не постоје разлике између постигнутих средњих вредности измерених код теста (Тест 1) и ретеста (Тест 2),
- Дати тест је на генералном нивоу објективан и поуздан на нивоу Каноничког R (Canonical R = 0.9451) од 94.51%,
- У односу на парцијалну објективност и поузданост, у функцији посматраних параметара мишићне контракције утврђено је да је $F_{\max}$ поуздана на нивоу 79.4% ($p = 0.000$), $I_{\text{mp}}F$ поуздана на нивоу 50.56% ($p = 0.000$), $K_{\max}$ поуздана на нивоу 33.78% ($p = 0.0046$), и $tF_{\max}$ поуздана на нивоу 37.5% ($p = 0.0025$), док за експлозивну силу (RFD) реализовану у датом режиму испољавања (изометрија), за дати узорак (жене полицајци узраста од 22 ± 1.5 година) и мишићну групу (опужачи руку) није утврђена статистички значајна поузданост мерена методом тест - ретест ($R^2 = 0.161$, $p = 0.064$).
- У наредном истраживању треба дефинисати метролошке карактеристике датог теста, а нарочито метролошке вредности процене експлозивне силе - RFD.

Резултати су показали да је предложени метод тестирања поуздан (тест/ретест показује значајну повезаност), па се препоручује за коришћење у пракси. У будућим истраживањима је неопходно да се утврди истоветност мерења са тестовним варијантама тестова у динамичком режиму рада у односу на предмет мерења, као и израда норми за популацију жена полицајаца.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Амановић, Ђ., Милошевић, М., Мудрић, М. (2004), *Методе и средства за процену, праћење и развој мишићне силе у специјалном физичком образовању*. монографија, ВШУП, Земун.
2. Амановић, Ђ., Допсај, М., Милошевић, М. (2005), *Поузданост процене карактеристика изометријске силе мишића опружача руку, применом теста бенц-прес код полицајаца*. Зборник радова наставника ВШУП, бр.11, Земун.
3. Blagojević, M., Dopsaj, M., Milošević, M., Aleksić, V., Papadimitrou, A., (1998), *The comparative analysis of force generation velocity and its dimensions at maximal voluntary contractions in isometric and dynamic muscle work regime*, in "Conference Book: International Conference on Weightlifting and Strength Training", edited by Keijo Ha'kkinen, Department of Biology of Physical Activity, University of Jyva'skula', Finland, November 10-12, 1998, Lahti, Finland, p.273-274.

БЕЗБЕДНОСТ

---

4. Допсај, М. и сар. (2002), *Евалуација ваљаности тестова за процену контрактилног потенцијала мишића руку код полицајаца*. Безбедност 3/ '02 стр. 434-444.
5. Dopsaj, M., Milošević, M., Blagojević, M. (2000), *An analysis of the reliability and factorial validity of selected muscle force mechanical characteristics during isometric multi-joint test*, in "Proceedings of XVIII International Symposium of Biomechanics in Sport Vol. 1", edited by Youlian Hong & David P. Johns, Dept. of Sports Science & Physical Education, The Chinese University of Hong Kong, p. 146-149.
6. Dopsaj, M., Milošević, M., Blagojević, M. i Mudrić, R. (2002), *A new approach to discriminating athletes according to their specific fitness status when considering isometric force characteristics*. Abstract Book, 3rd International on Strength Training, 13-17 Novembar, 2000, Budapest, Hungary, pp.77-78.
7. Gydikov, A., Dimitrov, G., Kosarov, D., Dimitrova, N. (1976). *Functional differentiation of motor units in human opponens pollicis muscle*. Experimental Neurology, 50: 36-47.
8. Јовановић, С., Милошевић, М., и сар. (1995), *Неке методолошке смернице за дијагностику и прогностику у Специјалном физичком образовању*. Безбедност, Београд, стр. 81-91.
9. Haff, G., Stone, M., O'Bryant, H., Harman, E., Dinan, C., Johnson, R., Han, K-H. (1997). *Force-time dependent characteristics of dynamic and isometric muscle action*, Journal of Strength and Conditioning Research, 11(3):269-272.
10. MacDougall, D., Wenger, H., Green, H. (1991), *Physiological testing of the high-performance athlete* (Sec.Ed.), Human Kinetics Books, Champaign, Illinois, USA.
11. Милошевић, М. (1985), *Одређивање структуре моторичких својстава милиционара*. ВШУП, Београд
12. Milošević, M., Blagojević, M., Dopsaj, M. (1998), *Determining the functions upon which force generation velocity and its dimensions are changed in leg extensors*, VI International Symposium on Biomechanic in Sports, 19-25 Juli '98, Kanstanz, Germany.
13. Milošević, M., Ćirković, Z., Mihajlović, M., Blagojević, M., Dopsaj, M. (1998), *The analysis of changes in the parameters of velocity, force and its dimensions at lifting diferent weights from deep squat at diferent velocities*, Proceedings of the International Conference on Weightlifting and Strength Training", November 10-12, 1998, Lahti, Finland, pp. 271-272.
14. Milošević, M. (2002). *Osnovni problemi u programiranju treninga sile*, SQ-sport koeficijent, 18:70-71, Beograd.
15. Перић, Б. Д. (1994), *Операционализација истраживања у физичкој култури*, ауторско издање, Београд.
16. Pryor, J., Wilson, G., Murphy, A. (1994). *The effectiveness of eccentric, concentric and isometric rate of force development tests*, Journal of Human Movement Studies, 27:153-172.
17. Sale, D. (1992). Neural adaptation to strength training, in "Strength and Power in Sport" edited by Pavo V. Komi, *Blackwell Science Ltd.*, Oxford OX2 OEL, London.
18. Zatsiorsky, V. (1995), *Science and practice of strength training*, Human Kinetics, Champaign, IL, USA.

**RELIABILITY OF MUSCLE FORCE ESTIMATES BY BENCH-PRESS TEST
IN FEMALE POLICE OFFICERS**

Abstract: The purpose of the work is to check the reliability of the evaluation the ability of the isometric force of the arms extension muscles, by doing the bench - press test in the women police officers. A test for that purpose included 22 women probationers who attended the Police College in Zemun. For every probationer there was a specially developed hardware - software system, there were exemplary results which matched the maximal force (F_{max}) arms extension and the rate of force development (RFD), impulse of the muscle force (I_{mpF}), coefficient of muscle activation velocity (K_{max}) and the time of the force creating (tF_{max}). The results have shown that this test on a general level is objective and reliable on the Canonical $R = 0.9451$ level, from 94.51%. In comparison to partial objectivity and reliability, in function of observed parameters of the muscle contraction, it has been submitted that F_{max} is reliable on the level of 79.4% ($p = 0.000$), I_{mpF} is reliable on the level of 50.56% ($p = 0.000$), K_{max} is reliable on the level of 33.58% ($p = 0.0046$), and tF_{max} is reliable on the level of 37.5% ($p = 0.0025$), while for the RFD force, fulfilled in the given system of the demonstrating (isometric), for the given sample (women police officers age $D 22 \pm 1.5$ year) and the group of the muscles (the arms extension muscles) is not confirmed statistically significant reliability measured by the method test - retest ($R^2 = 0.161$, $p = 0.064$). Because of the high general reliability, the offered method of the testing of maximal force and the parameter of muscular force, is recommended for the practical usage. In the next research, it is necessary to define measuring features of the given test, too, and especially measure values for the RFD force valuation.

Key words: - women police officers, characteristics of isometric force, maximal force, rate of force development, impulse of the muscle force, muscle activation velocity, bench - press, reliability of the test.

Др Бранко ПАВЛИЦА,
Институт за међународну политику и привреду

САРАДЊА ДРЖАВНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ СРБИЈА И ЦРНА ГОРА И РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ АЛБАНСКОГ ЕКСТРЕМИЗМА

Резиме: Рад представља покушај да се анализом релевантних чињеница (у склопу дипломатско-политичких контаката; уговорне праксе; изјава политичких представника две државе) осветли досадашња сарадња СЦГ и РМ у области безбедности, спречавања албанског екстремизма и у борби против организованог криминала.

Имајући у виду да је албански тероризам (на Косову и Метохији и у западној Македонији) заједнички проблем, традиционални пријатељски односи између СРЈ/СЦГ и РМ "стварају", дакле, могућности и за унапређење билатералне војне сарадње. Практично, ово је верификовано потписивањем Споразума између Министарстава одбране СРЈ и РМ о научно-техничкој и војно-техничкој сарадњи 4. јуна 2001. године.

Сарадња између СЦГ и РМ "је важна зато што постоје географске, историјске, али и савремене подударности, преокупације и тешкоће које заједнички треба да се реше, да се постави темељ сарадње са јасном политичком поруком, колико стабилност на Балкану зависи од југословенско-македонских односа" (др Војислав Коштуница, 30. XII 2000).

Кључне речи: СЦГ, РМ, сарадња, заједнички проблем: борба против албанског тероризма, граница, безбедност, албански екстремизам.

САРАДЊА ИЗМЕЂУ ДРЖАВНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ СРБИЈА И ЦРНА ГОРА И РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ У ОБЛАСТИ БЕЗБЕДНОСТИ, СПРЕЧАВАЊА АЛБАНСКОГ ЕКСТРЕМИЗМА И У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Од јуна 2001. СЦГ и РМ успостављају војну и полицијску сарадњу. Заправо, између надлежних министарстава две земље успоставља се "чврста сарадња" у области безбедности, спречавања албанског екстремизма, као и у борби против (свих облика) организованог криминала.

Војна сарадња између СРЈ и РМ утврђена је Протоколом научно-техничкој сарадњи који су потписали министри одбране Владо Бучковски и Слободан Краповић у Скопљу 4. јуна 2001. године.

Потписаним Протоколом "договорена је сарадња на повећаном обезбеђењу граница" између двеју држава, "фреквентнија" размена информација у сузбијању тероризма, шверца оружја, дроге, "белог робља", "заправо, организованог криминала између две суседне и пријатељске државе".

Оба министра одбране "изразили су задовољство" што о кризи у Македонији и у јужној Србији, "изазваној организованим албанским тероризмом" имају "готово идентична мишљења, уз високи степен сагласности". Македонски министар Бучковски је истакао "да смо се у разговору са нашим пријатељима из СР Југославије сагласили да прави излаз из кризе треба разрешавати политичким средствима, али и уз употребу силе како би се разрачунали са тероризмом као општем злу у региону". Имајући у виду чињеницу да је тада још "трајала" оружана криза у западној Македонији, др Краповић је "пренео и нека југословенска искуства", посебно када је реч о узроцима кризе на југу Србије, која се приводи крају": "Као што знате, наше снаге безбедности повратиле су територију на југу Србије, тамо су престала терористичка дејства албанских екстремиста, постигнут је "релативан мир", а ситуацију држимо под контролом... кризу смо решавали дипломатским и политичким средствима, уз подршку, наравно, неопходне војне и полицијске силе, али уз одговарајуће одговоре терористима, без прекомерне силе...".¹

О значају сарадње двеју суседних и пријатељских држава на плану узајамног информисања министарстава одбране о терористима и организованом криминалу, југословенски министар одбране је истакао: "Веома је важно да се домаћа и инострана јавност обавесте о правим и истинским узрочницима кризе, не само у Македонији и на југу Србије, већ и шире у региону, у вези са опште претећим албанским тероризмом на овим просторима. Албански терористи, подсећања ради, под "плаштом одбране, тобоже ускраћених људских и мањинских права као њихов алиби" пред међународном заједницом организовали су оружана терористичка дејства, с јединственим циљем да освоје нове територије на Балкану, а њихов политички циљ јесте стварање "велике Албаније".²

Конкретне видове сарадње, др Владо Бучковски је образложио на следећи начин: "Македонија ће већ наредних дана договорити економске аранжмане са војном привредом СР Југославије ("југословенска војна привреда биће на услузи Армији Републике Македоније") ради обезбеђивања "офанзивних и

¹ Изјава југословенског министра одбране др Слободана Краповића у Скопљу, "Потписан протокол о војној сарадњи СРЈ и Македоније", (Милисав Крстић), "Политика", 5. VI 2001, стр. 6.

² Исто, стр. 6; Види: Б. Павлица, Албанска мањина у Македонији од међуетничких сукоба до албанског тероризма, Војно дело, 2004, бр. 1, стр. 165-187.

БЕЗБЕДНОСТ

дефанзивних средстава ратне технике за потребе АРМ", по коректним, повољним ценама, без посредника".³

И надаље, контакти између министарстава одбране Државне заједнице СЦГ и РМ су, не само у духу добросуседских односа, већ и "у духу ојачане регионалне сарадње": у "оквиру Јадранске групе" (сарадња у области безбедности Албаније, Македоније и Хрватске) представници Државне заједнице СЦГ и БиХ имају статус "посматрача". Министри одбране Борис Тадић и Владо Бучковски најављују и нове видове регионалне војне сарадње, укључујући и организовање "заједничке македонско-албанско-српскоцрногорске војне вежбе",⁴ а сто је све у склопу тзв. регионалног приступа Европске уније о неопходности сарадње у области безбедности држава западног Балкана (и реформи снага безбедности).

У склопу борбе против тероризма и носилаца организованог криминала ова билатерална сарадња "подразумева" и сарадњу са УНМИК и КФОР. Јер, њихов задатак је спречавање преласка албанских екстремиста са Косова у Македонију и у суседне општине на југу Србије. Према изјави македонског министра одбране Бучковског, та комуникација ("добијање обавештајних података") о деловању ових паравојних формација на територији Косова и Метохије је скоро свакодневна и директна. Македонија је без међународног војног присуства доказала да може да одржава безбедност и стабилност.⁵ Сваки покушај да таквим дезинформацијама будемо инволвирани у косовска дешавања, са наше стране биће одбачен. Иначе, са свим суседним земљама Министарство одбране Македоније одржава сталну комуникацију и размену информација о ситуацији у региону. Један од примера добре сарадње је онај који имамо са Министарством одбране СЦГ, али и она може да буде боља...

У обезбеђењу македонске државне границе према СЦГ, у делу са Косовом и Метохијом, са припадницима Кфора и Унмика имамо изузетно добру сарадњу. Успоставили смо сталну отворену телефонску везу, имамо официре за везу, службе безбедности стално размењују информације. Интензивно сарађујемо и са другим пријатељским службама безбедности. Истакао бих

³ Изјава македонског министра одбране Владе Бучковског, "Потписан протокол о војној сарадњи СРЈ и Македоније", (Милисав Крстић), "Политика", 5. VI 2001, стр. 6; Ово се запажа доста касније (али и критички "процењује") од стране Међународне кризне групе (МКГ). Рецимо, у извештају МКГ од јула 2003. године, наводи се да је (?) "нејасан однос Београда и Скопља.. у области војне и полицијске сарадње.. да је, после Украјине, СЦГ највећи извозник муниције и војне опреме (тенкова, артиљерије, хеликоптера) у Републику Македонију"... (да су) "припадници Јединице за специјалне операције МУП Србије учествовали и у обуци "Лавова" - специјалних јединица МУП РМ...". Цит. по: "Београдске реформе заостају: разлог за међународну забринутост", Међународна кризна група, 15/07/03, [http://www.crisisweb.org/projects/europe/...](http://www.crisisweb.org/projects/europe/)

⁴ "Ми ћемо и даље градити једну озбиљну интегрисану безбедносно политику заједно са Македонијом, али не само са Македонијом, него и са свим осталим државама у региону. И, данас смо први пут разговарали о могућности одржавања једне војне вежбе држава као што су Албанија, Македонија и Србија и Црна Гора. Реално, очекујемо да ће се у скоријој будућности тако нешто и десити - изјавио је у Скопљу Борис Тадић, министар одбране СЦГ, који је у Македонији боравио на позив ресорног колеге Владе Бучковског, поводом одржавања (31. III 2003) заједничке "прве македонско-албанске војне вежбе "Суседски захват" на полигону Криволак, наомак Неготина на Вардару". Види: Младен Станчић, министар одбране Србије и Црне Горе Борис Тадић у Македонији, "Безбедност заједничка брига", "Новости", 31. III 2003, стр. 9.

⁵ Јер, "Македонија рачуна на скори пријем у НАТО...". О томе македонски министар одбране каже: "У наредном периоду посветићу се довршавању реформи наше Армије и Министарства одбране како би 2006. био остварен постављени циљ - да Македонија добије позив за чланство у НАТО. Пуноправни члан Североатлантске војне алијансе постаћемо, надам се, 2007. године". Интервју македонског министра одбране Владе Бучковског, "Хоћемо у НАТО већ 2007.", (Младен Станчић), "Новости", 24. мај 2004, стр. 2.

и сарадњу коју имамо са органима безбедности и одбране СЦГ. Са Кфором координирано обезбеђујемо косовски део границе са СЦГ и посебно смо задовољни сарадњом коју има Гранична бригада АРМ са Кфором. Контакти се одржавају неколико пута недељно, а исто тако Министарство унутрашњих послова има сталну и добру сарадњу са Унмиком, ради борбе против криминала и илегалне трговине.⁶

Споразум о сарадњи министарстава унутрашњих послова у борби против организованог криминала потписан је у Београду 17. јануара 2003. Тиме је обезбеђен правни оквир који омогућава неометану сарадњу "у области где координација и комуникација" између полиције две државе до тада није била довољна". У суштини, обезбеђена је дневна размена информација, преко официра за везу у Београду и Скопљу, "као најбоља превентива" да би се "анулирала предност носилаца организованог криминала" и албанских екстремиста. Споразумом су отклоњене "све компликације" које су полиције две земље имале у обрачуна са организованим криминалом - укључујући изручење и преласке државне границе за припаднике полиције.⁷

"После убиства премијера Ђинђића, владе у региону су добиле заједничког противника у организованом криминалу или мафијама, које мисле да су јаче од државе?"

"Организовани криминал није постао наш непријатељ након убиства премијера Ђинђића, он је то постао знатно раније, али је тај злочин само показао на шта су све спремне те криминалне структуре.⁸ Нећу рећи ништа ново - образлаже македонски премијер Црвенковски - ако кажем да је у протеклих 12 година, обележених сталним сукобима, етничким нетрпељивостима, блокадама, само мафија несметано функционисала. Све мафијашке организације су веома сложено сарађивале, за њих није било никаквих препрека, етничких или верских баријера. И та коалиција балканских мафија може да буде побеђена само ако јој се буде супроставила коалиција балканских влада. Начин на који су земље на Балкану реаговале на атентат у Београду улива нам наду да ће та битка бити добијена, јер нам ништа не вреди, ни

⁶ "Иако опасности од конвенционалног рата, на дужи рок, такорећи и нема, међународној заједници, Европи, региону и Македонији посебно је важно да се стабилизује и побољша стање на Косову, са унапређењем свих демократских стандарда грађана и институција и решавањем коначног статуса Покрајине у разговору између Београда и Приштине, уз активно учешће међународне заједнице. Македонија ће бити против покушаја да евентуални "финални статус Косова" задира у интегритет и суверенитет... После сусрета са Бајрамом Реџеџијем у Скопљу, уверен сам да ћемо ускоро, можда и пре краја 2005. године решити и проблем демаркације границе према Косову" - образлаже македонски министар одбране Владо Бучковски. Цит. по: "Хоћемо у НАТО већ 2007", "Новости", 24. мај 2004, стр. 2.

⁷ Танјуг: Црвенковски у посети Београду - "Заједнички против тероризма и криминала", "Политика", 18.1.2003, стр. 2.; С. Маравчевић, Премијери Србије и Македоније о Космету, криминалу и економској сарадњи - "Црта - без уступака", "Новости", 18.1.2003, стр. 4.

⁸ Треба навести, уз дужно поштовање према личности бившег македонског председника, односно из пијетета према личности српског премијера: атентат на Киру Глигорова, почетком октобра 1995. године у Скопљу; "политичко убиство" др Зорана Ђинђића, премијера Србије 12. марта 2003. у Београду. Још је Лајст, у својој историји грчко-италског права, записао: "Од свих правних питања, скоро да је најважније питање (политичког) убиства. На том питању човечанство је први пут проверило противречност добра и зла, ПРАВА И НЕПРАВА". Сила је и данас "Краљица света" у коме живимо, зар не? Царство егоизма је вечито. Од разјареног егоизма, преко садистичке мржње, до убилачког нагона - да ли је то "мисаони пут" - у служби деструктивности људског УМА? Види: (суштинска Лајстова мисао цит. по: Kilian, Der politische Mord, Zurich, 1936, с. 5).

БЕЗБЕДНОСТ

економија, ни етничка толеранција, ни било који други успех, ако аждаја организованог криминала остане у животу".⁹

Такође, и министри унутрашњих послова Македоније и Црне Горе, Хари Костов и Милан Филиповић потписали су у Скопљу 10. јуна 2003. године споразум о сарадњи две владе у борби против тероризма, организованог криминала, нелегалне трговине дрогама, психотропским супстанцама, као и у борби против сваке нелегалне трговине и других кривичних дела".¹⁰

О значају овог билатералног договора два министарства унутрашњих послова, (који има и шири регионални значај), Костов и Филиповић су истакли, да је у овом тренутку, "најважније планирано дејствовање против тероризма и растућег организованог криминала на овим просторима... спречавање "преливања" криминала преко држава на Балкану".¹¹ У том смислу је "неопходна реформа обезбеђивања и чувања граничних међа", које би убудуће, "сходно стандардима ЕУ, уместо војних јединица, требало да обезбеђују специјалне полицијске јединице". Договором се предвиђа стална размена информација путем полицијских официра за везу (на релацији Скопље - Подгорица).

Гледано теоријски, организовани криминал је данас једна од највећих опасности по институције сваког друштва и традиционалне друштвене вредности. Јер, "Јунаштво је цар зла свакојаког" - записао је поодавно и Његош. Кованица "организовани криминал" звучи тако (по)једностав(љено), али када је о организованом криминалу реч, "чини се да сви по нешто скривају и да никоме није у ИНТЕРЕСУ да о томе говори до краја".¹² Постојање страха од организованог криминала је реално, с обзиром на чињеницу да поседовање финансијске моћи, повлачи и постојање фактичке моћи, ... "при чему не треба занемарити неформални монопол припадника организованог криминала над применом веома конкретних средстава насиља". Зато је страх присутан не само у свести појединаца већ и у деловању институција система "приликом предузимања, односно непредузимања мера против организованог криминала". Ово је посебно изражено у деловању влада у крхким и лабавим демократијама (западног) Балкана, чије су привреде(и друштва) у процесу транзиције. "Вође организованог криминала у таквим друштвима могу постати (постају) носиоци респективне неформалне друштвене моћи, који могу определити исход битних друштвених процеса (и одлука)."¹³

⁹ Интервју Бранка Црвенковског, македонског премијера НИИ, "Коалиција против мафије", Батић Бачевић), НИИ, 12. VI 2003, стр. 51.

¹⁰ Цит. по: М. Крстић, "Сарадња Министарстава полиције Македоније и Црне Горе о зауздавању тероризма", "Политика", 11. VI 2003, стр. 2.

¹¹ "Евидентни су, на пример, и почетни резултати "у борби против организованог криминала" између Министарстава унутрашњих послова и правосудних органа Црне Горе и Македоније: "Обиман процес против некрнисаног краља балканских макрора македонског Албанца Дилавера Бојкуа, који је после бекства из струшког затвора ухапшен у Улцињу и експресно "збринут" у притворском одељењу скопског истражног затвора, извесно је, водиће се у Основном суду у Битољу...". Из многобројних написа, види: Младен Станчић, "После "поправног" хапшења балканског макрора Дилавера Бојкуа -"Газда Леку и његове робиње", "Новости", 11. VII 2003, стр. 15.

¹² Миодраг Вуковић, (Помоћник начелника Управе за борбу против организованог криминала у МУП Србије), Заштита људских права у условима интензивне борбе против организованог криминала, Правни живот, бр. 9, 2002, стр. 619.

¹³ "Да ли је у питању страх или конфликт између дужности предузимања мера против његових носилаца и сопствених интереса или интереса групе којој се припада или је можда нешто треће, тешко је рећи. Садржина овог одговора, пре свега, зависи од тога коме је питање упућено, а није тешко пронаћи аргументе за било коју од понуђених ситуација". Цит. по: М. Вуковић, нав. рад, стр. 618-619; Отуда, др Ђорђе Игњатовић, редовни професор Правног факултета у Београду ("о криминалитету и реаговању државе на њега") констатује: "Немамо стратегију против организованог криминала". Види: лист "Данас", 3LVH - 1. VIII 2004., стр. В.

У том смислу, македонски премијер Црвенковски, у новогодишњој поруци грађанима Македоније (2003), храбро истиче: "Уколико се у наступајућој години жели успех на свим пољима, Македонија мора постати у правом смислу правна, а не држава криминала... (али, указује и на) "опасности контраудара криминалног подземља": "Тај ризик постоји. Свесни смо чињенице да се сукобљавамо са једном добро ситуираном структуром. Ако је већ била активна у једном облику криминала, неће јој много сметати да се огледа и у другом. То је изазов и за тужилаштво и за судове, но, то је цена коју морамо платити. Сви укључени у тај процес, дубоко су тога свесни. Од тога нема бежања. Највећи ризик је ако се због властите сигурности уђе у калкулације, јер ће онда сви грађани постати таоци криминалног подземља, а не само влада - оценио је Црвенковски.¹⁴

АЛБАНСКО ОСПОРАВАЊЕ УГОВОРА ИЗМЕЂУ СР ЈУГОСЛАВИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ О ПРОТЕЗАЊУ И ОПИСУ ДРЖАВНЕ ГРАНИЦЕ (23. фебруар 2001)

Албанско оспоравање државне границе

По окончању 14. заседања мешовите дипломатско-експертске комисије, када је обелодањено да је, најзад, постигнут договор о протезању и опису државне границе, лидери (и косовских и македонских) Албанаца изјављују да "не признају македонско-југословенску државну границу". Заправо, њен "споран део према Космету". Потом, "догађа се албански народ" - демонстрације неколико стотина Албанаца у Витини, протестује против постигнутог договора.¹⁵

После потписивања Уговора о протезању и опису државне границе између СРЈ и РМ у Скопљу 23. 02. 2001, поново Ј. Краснићи истиче: "Ми никада нећемо признати ту границу. Ми смо Македонцима други сусед са севера". Краснићија су подржали и неки лидери албанских партија из Македоније, "Припретивши" да ће "унутрашње границе Македоније бити доведене у питање, после споразума са Југославијом, који је супротан интересима Албанаца".¹⁶

¹⁴ У том склопу, ваља поменути изузетан текст др Јована Ђирића: Колико вреди људскт живот (припремљен за "Коплаоничку школу природног права", децембар 2002): "Читава историја балканског поднебља углавном није давала потврду тој основној тези да је човек збиља највеће богатство, већ би се пре могло рећи да је углавном бивало супротно, да је тамо где се и сам људски живот, са капиталистичко-комерцијалном суровошћу, вредновао кроз новац и новчане износе, да је тамо ипак бивало више поштовања људских права, свих људских вредности, па и самог људског живота. Види: др Јован Ђирић, Колико вреди људски живот, "Правни живот", 2002, бр. 9, стр. 91.

¹⁵ У часопису "Факти" на албанском језику, Јакуп Краснићи, потпредседник Демократске партије Косова тврди "да народ Косова не признаје границу која се сада договора у Скопљу... да су преговори за 150 километара дугу граничну линију на косметском делу међе "узалудни", јер их неће признати тамошњи Шиптари". Цит. по: Ulf Brunnbauer, Doch ein historischer Kompromiss? Perspektiven und Probleme der Verfassungsreform in Makedonien, Sudosteuropa, 50, (2001), 7-9, с. 363.

¹⁶ Уосталом, постоји "јака емотивна везаност за Косово" код македонских Албанаца. У Извештају међународног кризног штаба од 11. августа 1998. године се наводи: "Албанци у Македонији могу осећати етничку везаност за Албанију, али је велика емотивна везаност, ипак, за Косово. За нас је Косово културна и интелектуална основа. Писци, новинари, педагози, сви они су дошли са Косова; све што вреди, тамо је. Морамо да бранимо Косово". Види: Албанско питање у Македонији: импликације косовског сукоба на међуетничке односе у Македонији. Цит. по: Извештај међународног кризног штаба од 11. августа 1998, стр. 2.

БЕЗБЕДНОСТ

Потом следе, у контексту албанског интереса, непредвидљиве изјаве званичних војних и цивилних представника међународних снага на Косову и Метохији. Портпарол УНМИК у Приштини А. Анђели изјављује "да администрација ОУН на Космету не признаје међудржавни договор о граници... јер је поменути договор "проблематичан" док се претходно не утврди правни статус Косова", Заповедник мировних снага Кфора, амерички генерал Кејт Хубер чак је "запретио македонским властима да ће још сутра ући на македонску територију са својим војницима "уколико и даље македонске пограничне власти онемогућавају косметским сељацима да улазе на тло Македоније ради обрађивања својих њива". По портпаролу УНМИК "закључени договор између СРЈ и РМ је практично невалидан, јер није био признат од УН", (јер) досад нисмо добили никакво званично обавештење од Савета безбедности УН о договору за ову границу".¹⁷

Међутим, о утицају спољних фактора на македонску кризу - оспоравање државне границе, и са македонске стране се истиче:

Македонски званичници инсистирају на томе да је Косово главни дестабилизујући фактор у региону, а самим тим и Македонији. На министарском састанку одржаном у Скопљу 5. априла 2001. године македонски председник Борис Трајковски изнео је став Скопља да је криза у Македонију дошла са Косова и да ће сваки покушај стабилизације Балкана бити неуспешан уколико међународна заједница не сасече корене кризе на Косову.¹⁸ Сматра се да је избијање оружаних сукоба делом било изазвано и потписивањем споразума о граници између СРЈ и Македоније.¹⁹

Према македонским изворима већину припадника ОНА чине косовски Албанци, док је само мањи број оних из Македоније који су за време сукоба на Косову били борци "ОВК". Логистичку подршку, наоружање и муницију припадници Ослободилачке народне армије добијају са Косова, Албаније и јужне Србије. Међународна заједница је од самог почетка кризе у Македонији својим ставом оставила простор македонским властима да манипулишу утицајем албанских политичких лидера и екстремних група са Косова на оружане сукобе. Албански политички лидери у Македонији тврде да оваква реторика западних званичника иде на руку искључиво режиму у Скопљу.

Теза да је незадовољство (првенствено косовских) Албанаца дефинисањем косовског дела међудржавне границе СРЈ и Македоније главни узрок оружаних сукоба није ништа друго до пука симплификација узрока кризе који су далеко комплекснији. Па ипак, не треба се занемарити чињеница да су негативне реакције албанских политичких партија у Македонији и на Косову на потписивање овог споразума у великој мери додатно радикализовале ситуацију. Искључивање косовских и македонских Албанаца из

¹⁷ Цит. по: УНМИК не признаје границу између РМ и Југославије - Искитрене изјаве генерала Кфора и представника УНМИК нису случајне, "Политика", 21. 02. 2002, стр. 2.

¹⁸ Види: "Данас", 6. април 2001.; "Новости", 6. април 2001...

¹⁹ Разговор представника Хелсиншког одбора за људска права у Србији са Филипом Петровским, председником одбора за спољну политику VMRO/DPMNE, Скопље, 25. 04. 2001.

процеса усаглашавања косовског дела границе Македоније и СРЈ третира се као провокација Косову и Албанцима уопште.

Подршка међународне заједнице македонској власти да "умереном применом силе" у обрачуну са норужаним албанским формацијама, очува суверенитет и територијални интегритет земље, додатно је радикализовала обе заједнице. Наоружавање македонске војске од стране појединих западних земаља македонско јавно мњење перципирало је као подршку држави у борби против "терориста". Насупрот њима, Албанци су то схватили као давање зеленог светла македонској војсци и полицији да у случају избијања сукоба већих размера евентуално употреби оружје и у борби против цивила".²⁰

Међутим, ваља подсетити; још средином 2000. године др Стефан Троебст, у часопису "Sudosteuropa-Mitteilungen" (Саопштења у оквиру Пакта стабилности југоисточне Европе), констатује да "признање Албанаца да им је Македонија заједничка држава (више) је (него) чиста тактика". При том цитира албанског песника Пасцка Васа - "Религија Албанаца је албанство". Позната албанска народна пословица гласи: "где је моћ, ту је вера". Отуда, у познатим "сразмерама" и различите "верске опредељености" Албанаца.²¹

Још 1919. године Драгиша Васић, очевидац тадашњих ратних страха, о карактеру и менталитету "Бугара", "Албанаца"... пише: "А у погледу менталном ови се народи нису разумевали. Они се и нису могли разумети. Јер Бугарин, то је комита. Тактиком комите он се служи у свим приликама живота: комита у борби, комита у политици, комита у науци, комита у приватним односима. Он све ради подмукло и из заседе. Заседа то је сав његов смисао, сва његова снага и моћ. Менталитет целог бугарског народа то је комитски менталитет. Бугарин представља звер што се по нужди привремено припитомила; засад без услова за међународни и друштвени живот; без части, без честољубља, без смисла за уметничко, за лепо, за идеал; он је нечист, неверан, незахвалан, уображен, бездушан, дрзак, дрзак, дрзак. У поређењу са Арбанасом, овај други је бескрајно поштен и хуман"? "Његов карактер, то је његов темперамент и ништа више од тога. Он се никад није трудио да се створи, да надмаши инстинкте своје природе; напротив, он се старао да их развије и ојача и он се вежбао да отврдне своје срце и да га учини неосетљивим. Он се одликује једном специјалном, анималном страшћу: да ужива и да се наслађује при највећим мукама своје жртве".²²

Поводом усвајања Резолуције у Скупштини Косова којом се оспоравају међудржавни споразум о разграничењу СР Југославије и Македоније и Заједнички документ СРЈ - Унмик, Савезно министарство за иностране послове (СМИП) је оценило да је тај документ правно ништаван, будући да је у супрот-

²⁰ "Македонски Албанци не признају границу са СРЈ. Споран део према Космету", "Глас", 26. фебруар 2001; "Договор Београда и Скопља - пучистички споразум", "Експрес", 28. фебруар 2001; "Ругова не признаје границу између Македоније и СРЈ", "Политика", 6. март 2001.

²¹ Стефан Троебст, Die Albanische Frage-Entwicklungsszenarien und Steuerungsinstrumente, Sudosteuropa-Mitteilungen, 2/2000, с. 126-127.

²² Драгиша Васић, Карактер и менталитет једног поколења, Нови Сад, 1919, стр. 29.

БЕЗБЕДНОСТ

ности са Резолуцијом Савета безбедности 1244, Уставним оквиром за Косово и Метохију и ставовима Савета безбедности.

Југословенски СМЗП је, такође, у потпуности подржао одлуку специјалног представника генералног секретара УН Михаела Стајнера, да Резолуцију косовске Скупштине прогласи неважећом. У саопштењу СМТП дословно се наводи: "Савезно министарство за иностране послове је у досадашњим контактима са Саветом безбедности, земљама чланицама УН и Секретаријатом организације, упозоравало на могућност оваквог делања привремених институција самоуправе на Косову и Метохији и при том инсистирало да се кршење Резолуције 1244 не сме толерисати. Одлука Скупштине Косова доводи у питање ауторитет света безбедности и Уједињених нација и због тога је Савезно министарство за иностране послове наложило шефу мисије СРЈ при УН у Њујорку, да затражи хитно сазивање ванредне седнице Савета безбедности. Савезно министарство за иностране послове сматра да је Резолуција Скупштине Косова правно ништавна, јер је у супротности са Резолуцијом Савета безбедности 1244, Уставним оквиром за Косово и Метохију и ставовима Савета безбедности. Савезно министарство за иностране послове у потпуности подржава одлуку специјалног представника генералног секретара УН Михаела Стајнера да Резолуцију Скупштине Косова прогласи неважећом.

Такође, СМЗП очекује да ће одмах бити отклоњене штетне последице ове Резолуције, као и да ће специјални представник најодлучније деловати у складу са својим овлашћењима, како би спречио сваки акт привремених органа власти на Косову и Метохији супротан Резолуцији 1244 и Уставном оквиру. И овом приликом, Савезно министарство за иностране послове истиче да је Међудржавни споразум о разграничењу СР Југославије и Македоније потписан од стране две суверене државе, у потпуности валидан и никако се не може доводити у питање. Овај споразум је подржао и Савет безбедности својим саопштењем од 7. марта 2002. године. Исто важи и за Заједнички документ СРЈ - Унмик, који представља основу за сарадњу при имплементацији Резолуције 1244".²³

Према томе, полазећи од споразума о регулисању односа и унапређења сарадње (8. април 1996.),²⁴ а имајући у виду узајамно опредељење да дају свој допринос у унапређивању добросуседских односа, безбедности, стабилности и сарадњи на западном Балкану", у региону и шире, а савесно испуњавајући обавезе које су преузеле у сагласности са Повељом УН ("Нарочито имајући у виду поштовање принципа суверенитета, територијалног интегритета, политичке независности и решавања спорова мирним путем, без претње или употребе силе") две државе: Савезна Република Југославија и

²³ Танјуг: Савезно министарство иностраних послова о Резолуцији Скупштине Косова - Документ правно ништаван, "Данас", 25-26. 05. 2002, стр. 2.

²⁴ Споразум о регулисању односа и унапређењу сарадње између СРЈ и РМ, Службени лист СРЈ - Међународни уговори, 1996, бр. 1, стр. 3.

Република Македонија, као суверене државе, чланице ОУН, потписују Уговор о протезању и опису државне границе 23. фебруара 2001. године у Скопљу.²⁵

Анализа Уговора између СР Југославије и Републике Македоније о протезању и опису државне границе и осврт на досадашњи ток обележавања граничне линије између СЦГ и РМ

Захваљујући демократским променама у СРЈ, и посети македонског председника Бориса Трајковског Београду, убрзан је рад мешовите дипломатско-експертске комисије. Већ 23. фебруара 2001. у Скопљу је потписан Уговор о протезању и опису границе између СР Југославије и Републике Македоније.

Фактички, утврђен је правни основ будућег разграничења две државе - прво, тзв. делимитација граничне линије у дужини од 273 километара (али која се, "уз рачунање свих кривина и нагиба на терену протеже на око 330 километара"). Државна гранична линија са Македонијом сматра се топографском.²⁶ Наиме, у до сада оствареном процесу разграничења, основни гранични документ је топографски опис границе између две суседне граничне ознаке. Дакле, извршено је обележавање граничне линије и то на "начин када гранична линија између граничних ознака иде вододелницом, гребеном или зидом"²⁷. У наредне две године тек следи демакрација - поновно обележавање граничне линије. Заправо, административна гранична међа између Србије и Македоније, уз обострану сагласност,²⁸ сходно признатим међународноправним принципима, биће само на неким тачкама свог протезања ("са 150 метара са сваке стране") подложна корекцији (Члан 5 Уговора).²⁹

Поводом доношења Закона о ратификацији Уговора о македонско-југословенској граници у македонском Собрању, министар спољних послова РМ др Срђан Керим је истакао: "Договор о граници је резултат једног дугогодишњег процеса преговора између РМ и СРЈ, одражава принципијелан напор РМ да у потпуности уреди односе са њеним суседима. Ово, уједно, јесте значајан чин, којим се обе пријатељске државе опредељују да дају допринос за уна-

²⁵ Службени лист СРЈ - Међународни уговори, 11. мај 2001, бр. 1, стр. 27-28.

²⁶ Шире о томе у контексту граничних линија СРЈ са другим суседима: В. Калуђеровић - Б. Стевовић, Геодетски радови на обележавању и одржавању државне границе, Зборник радова Војногеографског института, Београд, 1979, стр. 58-59.

²⁷ Уговор између Савезне Републике Југославије и Републике Македоније о протезању и опису државне границе, Службени лист СРЈ - Међународни уговори, 11. мај 2001, бр. 1, стр. 27-32.

²⁸ Али "нема стратешких промена" - истиче председник македонског дела мешовите комисије за разграничење Виктор Димовски. "Гранична линија је повучена онуда куда су водили природни путокази, што је познат међународни принцип, који се поштује кад се утврђују међудржавне међе. Тако смо поступили и на koti Кодра фура код Куманова и у подручју Криве Паланке, где су македонским грађанима куће на једва пола километара од саме граничне линије, а имања у Србији. Овде је граница делила чак и гробља. Да би стигли до граничног прелаза, путовали су по 40 километара, па су често граничну линију препазили ризикујући да буду кажњавани. Водили смо рачуна да људима олакшамо живот. Готово да није било проблема. Уз обострану сагласност и задовољство гранична линија је повучена прилично лако". Цит. по: Р. Ковачевић, После разграничења са Републиком Македонијом - Граница суседа добре воље, "Политика", 4. март 2001, стр. 10.

²⁹ Такође, у контексту билатералних односа поводом државне границе, статус манастира Прохор Пчињски, "који остаје део српске територије", "али због значаја за македонску историју и државност", биће накнадно регулисан посебним споразумом. Њиме ће бити утврђени "модалитети о обнови Меморијалног музеја, његово одржавање и посете од стране грађана из обе земље. На исти начин биће третирана спомен-обележја - гробља српских ратника на македонској територији" (Члан 7 Уговора). Цит. по: После петогодишњег мерења, утврђена међудржавна граница између Југославије и Македоније, незадовољни само Албанци, "Новости", 25. фебруар 2001, стр. 8.

БЕЗБЕДНОСТ

пређење добросуседских односа, за безбедност, стабилност и сарадњу у региону. Овим договором је превазиђено последње отворено питање између две суседне земље... Договор о међусобној граници ће, без сумње представљати и подстицај развоју свестранијих односа између Македоније и СРЈ".³⁰

"Овде је било најважније да су две стране прихватиле дотадашњу међуре-публичку границу као основу за пројект разграничења...

Водило се рачуна да гранична линија иде природним објектима - гребенима планина, токовима река и потока... Посебно се водило рачуна и о катастарским парцелама... Било је села са обе стране, кроз која је пролазила граница, рецимо, у подручју Трговишта и Криве Паланке... Зато је главна идеја била следећа: Да се изведе сигурна и стабилна, а истовремено и транспарентна граница, која ће омогућити Слободан проток људи, робе, идеја с једне стране на другу страну... Да буде проходна за све осим за криминал и терористе"³¹

Према томе, одређивање југословенско-македонске границе, као сложен процес, обухвата следеће фазе: делимитацију - утврђивање правног основа границе (уговор који садржи гранични опис и топографске карте); демаркацију - повлачење границе (разграничење) на терену (о чему се састављају одговарајући документи - опис границе и картографски документи) које врше мешовите комисије; и обележавање границе одређеним знацима: (граничне пирамиде, хумке и др.), "граничним белезима".

Уосталом, Уговор између СРЈ и РМ о протезању и опису државне границе, закључен 23. фебруара 2001. године у Скопљу, ратификовали су парламенти обе земље, те је ступио на снагу 16. јуна 2001, а још 16. марта 2001. објављен је као документ Генералне скупштине УН и Савета безбедности УН.

Члановима Уговора од 5 до 9 се одређује:

Уговорне стране ће формирати заједничку комисију у чијој ће надлежности бити да, на основу текстуалног описа протезања државне границе, изврши демаркацију и обележавање заједничке државне граничне линије на терену у року од две године од ступања на снагу овог уговора.

Заједничка комисија ће извршити демаркацију и обележавање граничне линије утврђене на основу члана 3 овог уговора и сачинити граничну документацију, у којој ће бити описан начин обележавања заједничке линије и положај граничних белега.

³⁰ Али непрецизности око дефинисања југословенско-македонске граничне линије (неких делова њеног протезања) била су актуелна и спорна до тада, а односила су се на следећа подручја: 1) 7.607 хектара пашњака на Шар-планини јужно од општине Драгаш на Косову; 2) простор око качаничке цементаре "Бенерал Јанковић", 3) манастир Прохор Пчињски с околином; 4) 2084 хектара шума на Копиљачи; 5) Чупино брдо, стратешки значајан вис између Трговишта на југословенској и Криве Паланке на македонској страни; и 6) на неким местима, где су већ обележени гранични прелази, "уочињена су мања одступања, пре свега, са македонске стране". Види: Тихомир Стојановић, Разграничења СР Југославија са Македонијом, "Војска", 29. 09. 1994, стр. 9-19.; Из одговора Савезне владе на питање савезног посланика о "спорном подручју дела границе према ВЖМ на територији Копиљаче", "Борба", 9. IX 1993, стр. 4.; Изјава др Срећка Николића, научног сарадника Географског института САНУ, цит. по: Р. Ковачевићу, "Авнoјевска међа је од Драгаша до Ђукат-планине", "Политика", 11. 05. 1996, стр. 13.; Ово је истицано и са македонске стране: Види: Др Јове Таијевски, В. Границата спрема СР Југославија, 1. Облик и правац на протегање на гранична линија, у: Границите на Република Македонија, Битола, 1997, стр. 121. и 215-216.

³¹ Цит. по: М. Крстић, После дуге расправе у македонском парламенту - Ратификован Уговор о граници између Савезне Републике Југославије и Републике Македоније, "Политика", 2. март 2001, стр.

Заједничка комисија ће донети Правилник о свом раду. Упутство за демаркацију и обележавање државне границе и Техничко упутство за израду граничне документације.

Гранична документација биће израђена у два оригинална примерка, по један за сваку од уговорних страна.

Заједничка комисија, приликом обележавања граничне линије на терену, у делу где је опис израђен на основу усаглашене документације, држаће се података садржаних у катастарским плановима. Уједно, полазећи од месних, географских, орографских и економских услова, у целини, имаће могућност да, уз узајамну сагласност, направи нужне и избалансиране корекције које одступају од текстуалног описа државне границе у дубини од 150 m. (Члан 5)

Уговорне стране ће споразумно регулисти односе у вези са одржавањем, обнављањем и обележавањем граничне линије и граничних белега, спречавањем и решавањем граничних инцидената и регулисањем малограничног саобраћаја лица, као и несметаним коришћењем непокретности које остају са друге стране граничне линије од стране носилаца стварних права над њима. (Члан 6)

Уговорне стране ће, у вези са културно-историјским споменицима и спомен-обележјима на територији две државе - манастир Свети Прохор Пчињски, српска војничка гробља и др., закључити посебан међудржавни уговор, којим ће бити утврђени модалитети њиховог обнављања, одржавања и несметаног приступа грађана двеју земаља. (Члан 7)

Уговорне стране ће се, у складу са међународним нормама и националним законодавством, старати о заштити животне средине и природе у граничном подручју. (Члан 8)

Евентуалне спорове приликом тумачења и примене овог уговора решаваће владе уговорних страна дипломатским путем, односно користећи и друге расположиве механизме међународног права за решавање спорова". (Члан 9)³²

Сходно међународној пракси, као и пракси претходне Југославије о односима са суседима поводом државне границе, следи закључивање низа билатералних уговора с циљем регулисања најразличитијих питања: обележавање, обнављање и одржававање граничне линије и граничних ознака на југословенско-македонској државној граници, одређивање модалитета око утврђивања и решавања граничних инцидената.

³² "Изјава Р. Богојевића, шефа југословенског дела мешовите комисије за разграничење са Републиком Македонијом, цит. по: Р. Ковачевић, После разграничења са Републиком Македонијом - Граница суседа добре воље, "Политика", 4. март 2001, стр. 10; Види: Државна граница између СРЈ 1 РМ утврђена Уговором о протезању и опису државне границе потписаним 23. фебруара 2001. у Скопљу - Р-1:400.000., Службени лист СРЈ - Међународни уговори, 11. мај 2001, бр. 1, стр. 32 (Прилог II); Види: Текстуални опис протезања државне границе између СР и РМ, Службени лист СРЈ - Међународни уговори, 11. мај 2001, бр. 1, стр. 28-31, (Прилог 1).

БЕЗБЕДНОСТ

Потом, на основу богате уговорне праксе остварује се сарадња пограничних подручја и њиховог становништва: малогранични промет, малогранични саобраћај, здравствена сарадња, сарадња у области водопривреде, електропривреде, риболова у граничним водама, "ветеринарско-санитарна контрола при увозу, извозу и превозу стоке, заштита биља итд."

Низом споразума биће регулисана и питања преласка границе и кретања у граничним подручјима ради одржавања и обнављања граничних ознака, заједничка контрола прелажења границе и кретања у граничним подручјима у водопривредне сврхе, заједничка контрола прелажења границе у железничком путничком саобраћају, прелажење границе ради међусобних посета пограничног становништва.

Уосталом, државна граница нема само "функцију деобе" територија две суверене државе, већ и "функцију спајања" народа дотичних држава.³³

Практично, обележавање државне границе СР Југославије са Републиком Македонијом започело је 24. новембра 2002. године, када је "постављена тространа пирамида... на тремеџи СРЈ, Македоније и Бугарске". "Церемонији постављања тростране пирамиде", којом је и званично најављен старт теренског обележавања државне међе са Републиком Македонијом, присуствовали су "шефови дипломатије Савезне Републике Југославије, Републике Македоније и Бугарске, Горан Свилановић, Динка Митрева и Сломон Паси."³⁴

Министри СРЈ, РМ и Бугарске су "поздравили конституисање еврорегиона Скопље-Ниш-Софија".. чије "функционисање треба да се прошири на прекограничне контакте и развијање сарадње између локалних власти, јавних и приватних институција, малих и средњих предузећа". Стога ће се "нарочита пажња поклонити регионалним транспортним, инфраструктурним и енергетским потенцијалима у реиону везаним на коридоре 8 и 10."³⁵

У том контексту, шеф дипломатије СРЈ Горан Свилановић, посебно је указао на чињеницу да ће се у предстојећем обележавању међудржавне границе "водити рачуна да она спаја, а не раздваја људе са обе њене стране, независно од националне припадности и да ће експертским "провлачењем" линије на терену увек бити у првом плану задовољење егзистенцијалних интереса грађана уз гранични појас".³⁶

Колики се значај придаје Уговору између СРЈ и РМ о протезању и опису државне границе и њеном предстојећем обележавању говоре и следеће чињенице: "У неколико наврата... и представници Албанаца из привремене самоуправе у јужној српској покрајини, под протекторатом светске органи-

³³ Др Бранко Павлица, Односи Југославије са Бугарском и Републиком Македонијом, Београд, 2004, стр. 131-153.

³⁴ Види: "Званично почиње обележавање државне границе СР Југославије са Македонијом", "Новости", 25. XI 2002, стр. 9.

³⁵ Цит. по: "Међа да спаја људе", "Новости", 25. XI 2002, стр. 9.

³⁶ Види: М. Станчић, "Почетак обележавања југословенско-македонске границе - Старт од пирамиде", "Новости", 24. XI 2002, стр. 6.

зације... покушавали су да оспоре" потписани уговор. АХ, шеф привремене администрације УН на Косову и Метохији (УНМИК) Михаел Штајнер изјавио је у Скопљу (27. XI -2002) да "УНМИК подржава границу између Савезне Републике Југославије и Републике Македоније" и изрази задовољство "одлуком Владе у Скопљу да, кроз сарадњу са југословенском страном и УНМИК, убрза процес припрема за отварање два привремена гранична прелаза према Косову...".³⁷

Протокол о отварању граничних прелаза за погранични саобраћај између СЦГ и РМ потписан је 29. марта 2003. године у Скопљу. Овим Протоколом, као општим документом, начелно се регулише погранични саобраћај становништва двеју пограничних зона, на читавој граници од тромеђе са Албанијом до тромеђе са Бугарском (укупна дужина 273.048.109 метара). Њиме је предвиђено отварање Четири гранична прелаза: Рестелица - Стрезимир; Дебелде - Танушевци (на подручју Косова и Метохије) и Трговиште - Огут; Голеш - Голема Црцорија (на подручју источно од Косова и Метохије), али и неопходност да две стране утврде модалитете за његово спровођење.

Упркос настојању дипломатије СЦГ да се модалитетима регулишу сва практична питања око спровођења Протокола ("с тим да се дају могућности РМ да у сарадњи на УНМИК, дефинише само специфичности прелажења границе на граничним прелазима на Косову и Метохији"), с македонске стране се инсистира на потписивању новог документа.

Тако је Меморандум потписан 23. маја 2003. (али не и Модалитети као његов прилог) чиме је, фактички, македонској страни дата само могућност да отварање граничних прелаза према подручју Косова и Метохије решава.

Тиме ипак нису решена и питања везана за отварање граничних прелаза на делу границе од Прешева до тромеђе са Бугарском..

У процесу демаркације државне граничне линије између СЦГ и Републике Македоније у току је обележавање границе од Прешева до тромеђе са Бугарском. Гранична комисија СЦГ је до краја 2003. године поставила 54 главне граничне ознаке и 260 помоћних, а македонска 41 главну граничну ознаку и 36 помоћних. Мада, током обележавања на терену, има и проблема,³⁸ насталих због парцела које остају са једне и друге стране границе чији су власници грађани СЦГ или Македоније, али то може да се реши међусобним договором - констатује "начелник одељења за граничне службе министарства за иностране послове СЦГ" Раде Цучак.³⁹

³⁷ Види: Танјуг: "Штајнер - УНМИК подржава границу СР Југославије и Македоније", "Политика", 28. XI 2002, стр. 2.

³⁸ Истина, македонска страна је у неколико наврата покушала да изврши корекцију у своју корист, али није била спремна за корекције које је предлагала наша страна. Такав приступ је наша делегација одбацила изражавајући спремност да конкретно, балансирано обави корекције на сваком делу границе са обрадивом површином". Изјава Р. Чучка, "Новости", 29. XII 2003, стр. 9.

³⁹ "На пример, становници засеока Чипчије из села Старац код манастира Прохор Пчињски имају проблем, јер, њихов једини излаз води преко реке Пчиње на македонској страни. Преко те реке улазе у Македонију, а затим се преко граничног прелаза враћају назад у Србију. Други случај се односи на засеок Татариновац на територији Македоније, одакле деца похађају основну и средњу школу на нашој страни. Они, формално гледано, свакодневно крше гранични режим, али уз разумевање то се толерише". Цит. по: Интервју Радета Чучка, "Новостима", "Граница СЦГ према суседима, бившим републикама СФРЈ", (М. Вуксановић), "Новости", 29. XII 2003, стр. 9.

БЕЗБЕДНОСТ

Међутим, "велики проблем ће да настане када почне обележавање границе од Прешева до тремеђе са Албанијом", дакле, на подручју Косова и Метохије, "кључни проблем је безбедност људи и средстава која се ангажују у обележавању границе. Та граница је минирана с једне и друге стране, и до сада је у Македонији било неколико смртних случајева после експлозије уз границу. Било је и неколико терористичких напада на особље које се налазило на македонској страни границе".

И даље, о проблематици даљег обележавања граничне линије на терену, с југословенске стране се наводи: "Да би се радови завршили... потребна је пуна безбедност, а за то су задужене међународне снаге. Ту треба поставити много граничних ознака које су скупе, и ангажовати велики број људи и опреме, за шта су потребна знатна финансијска средства."⁴⁰

ЗАКЉУЧАК

Почев од 1996. године, а посебно од краја 2000, СР Југославија и Република Македонија "улазе у период динамичног развоја" односа и сарадње на основама традиционалног пријатељства, добросуседства и узајамности интереса.

У контексту уговорног регулисања југословенско-македонских односа може се посматрати и спорно питање поводом државне границе (1992-1996), па чак, и до краја 2000. године. Његово разрешавање и превазилажење имало је следеће етапе: дипломатско усаглашавање (рад мешовите дипломатско-експертске комисије), политичко одлучивање (дефинитивно, тек крајем 2000. године) и, најзад, уговорно регулисање 23. фебруара 2001. године. Дакле, спорно питање билатералних односа постаје "историјски превазиђено" тек кад добије свој правни израз у закљученом билатералном споразуму, као правном инструменту регулисања међудржавних односа. Рецимо, низ "отворених питања" поводом протезања граничне линије "решено" је "кроз процес споразумног прихватања" тзв. административне границе као међународне граничне линије између СР Југославије и Републике Македоније.

Уговор о протезању и опису државне границе предвиђа да се демаркација и обележавање заједничке државне граничне линије на терену изврше у року од две године од његовог ступања на снагу (16. јун 2001). Због потребе правног регулисања питања наставка радова и после тог рока (истекао 16. јуна 2003), делегација Државне заједнице Србија и Црна Гора, македонској страни, предала је Нацрт анекса Уговора, којим се предвиђа измена члана

---

⁴⁰ Стога се, од стране СЦГ предлаже: "Спровођење Уговора може бити угрожено због евентуалне немогућности да свака страна самостално обезбеди потребна финансијска средства за свој део обавеза... Због тога обе стране, заједнички, од међународне заједнице треба да затраже добијање финансијске помоћи за реализацију демаркације и обележавање државне границе. Код Европске уније би за пројект обележавања границе требало благовремено конкурисати за средства из фонда Cards, како би захтев ушао у план ЕУ за 2004. годину. У процес би се, за стварање потребних безбедносних услова, морали укључити и представници међународне заједнице - УНМИК и КФОР, који су, сходно Резолуцији СБ УН 1244, надлежни за контролу и безбедност територије и тог дела државне границе" (према КиМ). Ближе о томе: др Бранко Павлица, Уговор између Савезне Републике Југославије и Републике Македоније о протезању и опису државне границе, Токови историје, 1-2/2004, стр. 91-115.

5, тако да рок за завршетак демаркације и обележавања државне границе не буде ограничен. И раније је указивано на потребу и разлоге за то: нерешен статус Косова и Метохије, безбедности људства за време извођења радова, финансирање итд.

Од новембра 2002. године (када је постављена пирамида на тремеџи СР Југославије, Републике Македоније и Републике Бугарске) две мешовите радне групе на V (надлежност СЦГ) и VI граничном одсеку (надлежност РМ), у "потезу" од тремеџе са Бугарском па до Прешева, постављају граничне ознаке "стриктно према Текстуалном опису протезања државне границе". До краја 2003. године гранична комисија СЦГ поставила је 54 главне граничне ознаке и 260 помоћних, а македонска комисија 41 главну граничну ознаку и 36 помоћних.

Међутим, "велики проблем ће да настане када почне обележавање границе од Прешева до тремеџе са Албанијом", дакле, на подручју Косова и Метохије. Суштински проблем је безбедност људи и средстава која се ангажују у обележавању границе. Отуда и изричит захтев дипломатије СЦГ да би се у процес, за стварање потребних безбедносних услова, морали укључити и представници међународне заједнице - УНМИК и КФОР, који су сходно Резолуцији СБ ОУН 1244, надлежни за контролу и безбедност територије и тог дела државне границе (према Косову и Метохији). Јер, од виталног националног и државног интереса је да се дефинитивно оконча процес демаркације и обележавање граничне линије са Републиком Македонијом пре него што "започне" одлучивање, на нивоу међународне заједнице, "о коначном статусу Косова и Метохије".

На крају, ваља истаћи да се и на билатералном плану између СЦГ и РМ - у склопу тзв. Регионалног приступа ЕУ свесни да мир, сигурност и трајна стабилност у региону свугде захтевају структуре које се заснивају на заједничким вредностима ЕУ, срж при томе чине људска права, ефикасна заштита за мањине и вођење одговорне политике које су исто тако и основ за динамичан развој привреде и прекограничне привредне сарадње - од 2001. године успоставља чврста војна и полицијска сарадња у области безбедности, спречавања албанског екстремизма (посебно, заштита државне границе у потезу Косова и Метохије) и у борби против организованог криминала. У прилог томе сведоче и најновије мере и акције посета председника Савета министара СЦГ Светозара Маровића Скопљу 6. јула 2004. када су закључени споразуми о заштити националних мањина и о екстрадицији, посета македонског председника Бранка Црвенковког Београду (1. фебруар 2005. год), као и појачана сарадња надлежним министарства са циљем да се, у безбедносном погледу, оконча предстојећа демаркација и обележавање граничне линије (од тремеџе са Албанијом до Прешева), али и, услед наметнутих околности (учестали илегални преласци, гранични инциденти), отворе нови гранични прелази између СЦГ и РМ.

**COOPERATION OF SERBIA AND MONTENEGRO AND THE REPUBLIC OF
MACEDONIA IN COMBATING ALBANIAN EXTREMISM**

Abstract: The paper presents an attempt to survey the cooperation between SCG and RM in the field of security, preventing Albanian extremism, and combating organized crime by analyzing relevant data (diplomatic and political contacts, contracts, statements made by political representatives of the two countries).

Bearing in mind that Albanian terrorism (both in Kosovo and in western Macedonia) is a common problem, the traditionally friendly relationships between the FRY/SCG and RM can open possibilities for promoting bilateral military cooperation. This has, practically, already been verified by signing of the Agreement between the defence ministries of the SCG and RM on scientific, technological, military, and technical cooperation on June 4, 2001.

The cooperation between SCG and RM "is important because there are geographic, historical, as well as contemporary similarities, preoccupations and difficulties that should be dealt with by joint efforts, placing thus a foundation for cooperation with an explicit political message as to how much stability of the Balkans depends on Yugoslav-Macedonian relationship" (Dr Vojislav Koštunica, Dec. 30, 2000).

Key Words: SCG, RM, cooperation, joint problem, combating Albanian terrorism, border, security, Albanian extremism.

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Др Желимир КЕШЕТОВИЋ,
Доцент на Факултету цивилне одбране
и професор у Вишој школи унутрашњих послова

Боин, А., Кофман-Бос,
Овердик, В.
**КРИЗНЕ СИМУЛАЦИЈЕ:
ИСТРАЖИВАЊЕ СУТРАШЊИХ
РАЊИВОСТИ И ПРЕТЊИ¹**

Кризe су одувек биле са нама. Њихова имена и датуми обележавају ере, а под њиховим утицајем изменила су се друштва и културе. Оне чине интегрални део историје и то ће бити и у будућности. С друге стране наша мисао о кризама је еволуирала. Схватање катастрофе и разарања као божје казне је мање више превазиђено (мада и данас многи Африканци говоре о сиди у овим терминима). Рационално-научно објашњење узрока, образаца и карактеристика криза доминирају савременим мишљењем.

Термин криза се често користи као збирни назив за све врсте негативних догађаја. У тој перспективи он се примењује на све ситуације које су непожељне, неочекиване, непредвидиве и скоро неуправљиве, а узрокују неповерење и несигурност ширих размера.

СИМУЛАЦИЈЕ КРИЗА

Симулације криза² се могу применити на широку лепезу ситуација као што су природне катастрофе, затворске побуне, отмице и међународни конфликти. Међутим, ове симулације користе за ограниче број циљева. У пракси доминирају два. Прво, симулације се често користе да илуструју обрасце и патологију доношења одлука у условима кризе. Друго, оне су се показале као веома моћан алат за стварање свести међу учесницима.

Стандардни и најчешће коришћен облик симулације кризе је једноставан и прилично делотворан. Он иде отприлике овако. Компанија А или јавна организација Б унајмљује кризног консултанта да руководи пробом, односно

¹ Наслов оригинала: Boin, A, Kofman-Bos, C., and Overdijk, W., "Crisis simulations: Exploring tomorrow' s vulnerabilities and threats", *Simulation & Gaming*.

² Boin, A, Kofman-Bos, C., and Overdijk, W., "Crisis simulations: Exploring tomorrow' s vulnerabilities and threats", *Simulation & Gaming*, Vol 35 No.3, September 2004, 378-393.

БЕЗБЕДНОСТ

вежбом. Консултант пише кризни сценарио који представља основ за симулирање кризе. Понуђени сценарио и дилеме које се односе на доношење кључних одлука се најчешће изводе из студија случаја, или из извештаја о процени реалних кризних ситуација, са измишљеним догађајима који се додају како би се изненадили учесници. Кризни сценарио може бити специфичан за неку браншу или компанију, или може бити општијег карактера (поплава, пожар, експлозија).

Одабрана група запослених учествује у вежби. Понекад је укључено више организационих јединица, али групе за доношење одлука су са ограниченим бројем учесника. Учесници најчешће седе у просторији означеној као "кризни центар" и чине тим за управљање кризом. Њима се додељују задаци и опис тих задатака са неопходним додатним информацијама везаним за њихов задатак и одговорности као и информацијама о кризи која ће настати.

Типична кризна симулација

	Сценарио
Окидачи	Катастрофе, тероризам, јавни нереди
Организациони аспекти	Координација, кооперација, задаци, послови, одговорности компетенције, информационо-комуникациони процес, групна динамика, медији итд.
Типични учесници	Службе са спасавања, јавне власти средњег нивоа, приватни менаџери
Утицај	Инфраструктура (нпр. зграде), објекти, географски и социјални ентитети, системи итд.

Кризни консултанти воде симулацију из одвојене собе из које могу посматрати рад кризног тима преко аудио и видео везе. Особље преноси информације у име различитих актера. Користе се телефони, факсови, курири и преснимљени новински билтени да би се описао ток догађаја. Постепено се повећава температура путем све непријатнијих порука, факсова, телефонских позива, интервјуа и прес конференција и док учесници не постану преоптерећени. Особље задужено за симулацију настоји да пажљиво посматра и понашање групе и сваког појединца (у смислу доношења одлука, организационе адаптације, динамике информација и комуникација и управљања медијима). Мора се водити рачуна о суштини сценарија и учесници се морају усмеравати уколико су неке поруке погрешно схватили. Симулације се најчешће завршава дискусијом коју некада прати и писана евалуација.

Кључни чиниоци добре симулације су реалан и уверљив сценарио (сви детаљи треба да буду коректни), адекватан модел односно образац развоја кризе (знати одредити кад да она "прокључа") и глумачки таленат (укључујући и викање на клијента у телефонском разговору). И наравно, особље задужено за симулацију мора бити способно да да учесницима праве и корисне повратне информације.

И студенти и практичари воле да учествују у симулацијама криза из неколико разлога. Прво, оне нуде скоро савршену прилику за упознавање са свим аспектима кризног менаџмента. Оне представљају јединствену прилику да

се седне у "врућу столицу" - искуство које је иначе могуће стећи једино у стварној кризи. Добра симулација генерише неопходну свест о томе да се кризе заиста могу десити и неопходну мотивацију за процену и унапређивање структура кризног менаџмента у сопственој организацији. Учесници добијају вољу да дискутују о осетљивим решењима и да уче једни од других.

Друго, симулација има и забавну вредност, што је чини одличним едукативним алатом. Њен карактер - учити радећи нешто - има велику хеуристичку моћ да одједном увери много студената како је тежак кризни менаџмент. Искуства студената и практичара у симулацијама криза су сасвим убедљив начин да се нагласе кључне дилеме везане за кризно одлучивање и истраже последице погрешног доношења одлука.

И треће, проистекло из другог. Кризне симулације могу помоћи у пре-мошћавању пословичног јаза између теорије и праксе. Симулација представља учесницима амбијент на основу генерисаног реалног животног искуства. Овај амбијент их оспособљава да директно примене теоријска знања на кризне дилеме. И смишљање и реализација кризних симулација снабдевају истраживаче са новим и додатним увидима везаним за кризно доношење одлука. У писању сценарија писац мора извући кризне дилеме управо из актуелних студија случаја и користити теорију кризног менаџмента у генерисању потребних стимулуса за учење. Спровodeћи симулације са многим раличитим групама учесника стиче се продубљено разумевање о групном понашању у кризи.

Четврто, уколико се симулација периодично понавља у истом окружењу она може преузети функцију обуке. Она нуди учесницима контролисано окружење у коме могу да експериментишу са вештинама, знањима и менаџерским концептима.

Треба, међутим, имати у виду да се симулација увек разликује од реалности. Стварне кризне ситуације увек намећу више проблема и дилема него што дизајнер симулације може да замисли. Симулација не може потпуно одразити и репродуковати драматичност одлука које значе живот или смрт у реалности. Стога је у симулацији увек теже утврдити разлику између кључних и мање важних тема. Овакве дистинкције се постављају у реалним кризама пред доносиоце одлука. Међутим, током симулација криза учесници имају обичај да потцене вероватноћу догађаја који им се презентирају. Када се јаве проблеми са доношењем одлука они се жале на то да сценарио није реалистичан.

Треба такође приметити да је већина кризних симулација дизајнирана да тренира учеснике за одговор на фазу "класичне" кризе. Сценарио суочава учеснике рецимо са отровним облаком, узимањем талаца, великим пожаром, рушењем авиона или експлозијом у фабрици. Најчешће се занемарује превенција кризе и поступање у фази после акутне кризе, што може водити у следећу кризу.

Један од најзначајнијих недостатака кризних симулације је у томе што оне следе фиксне и унапред одређене сценарије. Од почетка је јасно да ће ситуација ескалирати шта год учесници одлучили. Претрпаност раније формулисаним порукама и дизајнираним интервенцијама особља задуженог за

БЕЗБЕДНОСТ

симулацију готово потпуно гарантује да ће се учесници понашати и одлучивати у складу са првобитно замишљеним исходима који предвиђа сценарио. Учесници не могу ни на који начин утицати на финални исход. Ова ригидност формата може лако поткопати успех симулације, пошто учесници почињу да се понашају резигнирано или летаргично када им се сервира наредна катастрофа.

Једно од решења може бити сценарио са отвореним крајем, као и такав у коме учесници могу утицати на крајњи исход, или ангажовање два кризна тима (локалног и централног).

СИМУЛАЦИЈА ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ КРИЗЕ

Класичне симулације кризе су мање делотворан начин обуке у случајевима криза које се не уклапају у субјективну дефиницију кризе. Окретање ка објективној дефиницији кризе је обећавајућа перспектива. Тако се под институционалном кризом подразумева стање до кога долази када институционална структура организације или сектор њене политике доживљавају снажан пад легитимитета, о чему је већ било речи.

Постоје два сценарија која описују рађање институционалне кризе. Први се односи на непредвиђени догађај (нпр. лансирање Спутника) који снажно уништава легитимитет институционалне структуре сектора (истраживање свемира и оружја у САД). Догађај и окидач акутне институционалне кризе су толико драстични да је неинтервенција непојмљива, тако да реформа изгледа као једино решење. Акутне институционалне кризе су ретке. Други сценарио по коме институционалне кризе настају постепено је знатно чешћи. Током дугог периода инкубације, социјална очекивања и перформансе организације постепено почињу да се разилазе, при чему медијска пажња и политички утицаји служе као катализатори.

Пошто су институционалне структуре постале дискредитоване, кризни период се мора посматрати као критична фаза која ће, бар донекле, одредити будућност организације или целог сектора који је у питању. Стога се у овом контексту и кризни менаџмент концептуализује као "управљање на раскршћу". (Boin & t hart, 2000, p. 21). Поред свега што је поменуто у делу који се односи на класичну кризу, кризни менаџери морају да се боре са превазилажњем тензија рестаурације и реформе. Да би се ствари вратиле у стање пре кризе, кризни менаџер мора да поврати поверење у постојеће институционалне структуре. Додатне промене могу побољшати ситуацију без задирања у суштину институције. С друге стране, реформска стратегија има за циљ да премости јаз између перформанси и очекивања, преобликујући основе на којима почива институционална структура, како би оне боље одговарале окружењу.

Изазов за надлежне није у хитном доношењу неколико критичних одлука, већ у формулисању визије будућности: очување или редизајнирање и уверавању политичара и медија да је то прави пут. У том смислу припремање за кризу обухвата превасходно писање планова и организовање ресурса. Смислене припреме захтевају препознавање и разумевање динамике институционалне кризе. Када до такве кризе дође, управљање се односи пре

свега на избор између алтернатива за будућност. Коришћење симулација може помоћи да се овај процес мапира и да се иницира размишљање о институционалним рањивостима које могу подстицати развој кризе.

Симулирање институционалних криза је мање атрактивно од уобичајеног високостресног симулирања брзог доношења одлука у условима класичне акутне кризе. Међутим, и симулирање институционалних криза може бити узбудљиво за највише менаџере.

Ова врста симулација има неколико значајних функција. Прво, она ствара свест о заиста посебној врсти рањивости. Тешко је припремати се за такву врсту кризе која је изван домена имагинације. Конвенционалне кризе се негде догађају свакодневно и симулација служи да разбије илузију да се "то не може десити овде". Симулација институционалне кризе мора почети уверавањем да се тај тип кризе реално може догодити. Чак и они који су искусили институционалну кризу оклевају да то искуство поново промишљају бојећи се да тиме не угрозе репутацију. Симулација институционалне кризе може помоћи у "откривању" највиших руководилаца који се стављају у њима непознато организационо окружење са различито описаним улогама. Поред повећања свести о ов врста симулација помаже практичарима да разумеју динамику институционалних криза и факторе који у позадини процеса воде ка кризи. Када научници и практичари покушавају да анализирају институционалне кризе помоћу конвенционалних теорија кризе, видеће да многи концепти и објашњавајући оквири не одговарају. Заправо развој институционалне кризе је много теже разумети него акутну кризу. Симулација помаже да се згради референтни оквир који учесницима омогућава да раде са апстрактним концептом какав је "институционална структура" и да промишљају могуће стратегије управљања кризом.

Симулација институционалне кризе

<i>Институционалне кризе</i>	
Окидачи	Пад легитимитета организације, дисфункционалност, повећана пажња политике
Организациони аспекти	Менаџерске стратегије раног упозорења, репертоар политике, правила, рутине, обрасци политике
Типични учесници	Управа, бирократе на највишим нивоима одлучивања
Утицај	Институционалне структуре, вредности, перцепција, култура, имиџ

Стога симулација институционалне кризе може да се користи за истраживање превентивних мера или за припрему контрамера. Већина организација није припремљена да поступа са кризама које прете самом њиховом опстанку. Како оквир институционалне кризе може више да каже о процесу деинституционализације него специфичан облик претње организацији, неопходно је да свака организација размотри апстрактни оквир и открије потенцијалне будуће претње. У одсуству планова, симулација може помоћи овом процесу планирања.

БЕЗБЕДНОСТ

Треће, симулација институционалних криза може се користити за процену. Она помаже менаџерима да процене припремљеност организације: да ли она истражује потенцијалне претње у окружењу? Да ли проверава рањивости? Да ли има капацитет да се носи са изненадним инцидентима који могу покренути кризни процес? Да ли организација има јасно дефинисану филозофију кризног менаџмента, у којој је одређено шта треба сачувати по сваку цену и које су то приоритетне области за тренутну реформу?

Симулације институционалних криза су релативно ретке. Недостатак свести менаџера комбинује се са њиховом неодлучношћу да се ангажују у симулирању криза. Поред тога већина људи који дизајнирају кризне симулације мало зна о овом предмету. Већина симулација које се приближавају симулацијама институционалних криза састоје се или од вежби медијског менаџмента, или од развијања најгорих сценарија. Међутим, само је питање времена када ће организација увидети да институционална криза захтева другачије стратегије него акутна. Класичне симулације нису довољне, будући да су оне усмерене на реактивно доношење одлука. Институционални кризни менаџмент се пре односи на разматрање дугорочне стратегије, које захтевају другачији формат и сасвим различите сценарије. Стога им је корисно приступити у пет корака:

- *позадинске информације* - да би се побудила знатижеља учесника претходно им се даје литература о институционалним кризама,
- *теоријска презентација* - на пленарном састанку учесницима се даје теоријски оквир развоја и последица институционалних криза, укључујући и познате примере и сви се доводе на исти ниво знања,
- *прва анализа* - теоријска дискусија се илуструје на пленарном састанку неком донекле интерактивном симулацијом, заснованом на кризи која се догодила. Учесници се деле у две подгрупе и сугеришу стратегије за решавање кризе. Пошто се обично бира област кризе која им није блиска, они су слободнији да предлажу решења. Кроз међусобну дискусију испоставља се да би многа од предложених "решења" само подстакла кризу. Тада им се презентирају стратегије које су заиста биле коришћене у решавању дотичне кризе. Сврха вежбе је да се учесници потпуно ослободе,
- *пленарна процена рањивости* - на основу претходне припреме учесници анализирају рањивости и припремљеност на кризу организација из којих долазе. Догађа се да реинтерпретирају прошле догађаје у својим организацијама у терминима институционалне кризе,
- *полупленарна интерактивна симулација* - симулација прилагођена кориснику. Експериментише се са формом у којој постоји општи сценарио који се комбинује са подацима добијеним на лицу места, при чему тренери постају "кризни диск џокеји" који мешају претходни сценарио са актуелном сликом учесника, инстант прес конференцијама, саопштењима за штампу и фидбеком који добију од учесника. Ова форма даје максималну флексибилност и учесницима и тренерима. Симулација се завршава продубљеном дискусијом.

СИМУЛАЦИЈА БУДУЋИХ КРИЗА

Административни репертоар стратегија превенције и интервенције примерен кризама традиционалног облика не одговара све сложенијем и све више међузависном карактеру будућих криза. Традиционална припрема за кризу заснива се на антиципативни заснованим стратегијама које треба да спрече кризу пре него што се она деси. Но, ове стратегије не могу да се боре са неочекиваним и неразумљивим ситуацијама. Организација која подразумева већу флексибилност показује се као боље решење. Флексибилност подразумева капацитет за борбу са неочекиваним опасностима након што оне постану манифестне. Она није супротна већ комплементарна антиципацији. Изазов се састоји управо у тражењу баланса између те две стратегије.

Постоје четири начина на која симулација може помоћи у припреми за будуће кризе. Прво, она може продубити свест о бескрајној разноврсности догађаја који се могу претворити у кризу. Овај тип симулације голица машту усмеравајући пажњу учесника на несхваћиве контингенције као што је биотероризам, генетски инжењеринг, појава електромагнетних поља или рушење сателита.

Друго, симулирање будућих криза може бити користан алат у превођењу генералне свести у организационе рутине и групну културу. То је катализатор за сталну пажњу усмерену на све аспекте кризног менаџмента. Симулације могу повећати свест о стално присутној опасности и постојећој несигурности, што може доприносити повећаном опрезу, али може да има и негативан ефекат у смислу да врши cost/benefit анализу, менаџмент сасвим укине издатке за све активности које се односе на кризно управљање.

Симулација будућих криза

<i>Будуће кризе</i>	
Окидачи	Непознати
Организациони аспекти	Креирање културе еластичности, подржане кризним плановима, процедурама, обуком и вежбама.
Типични учесници	Управа, највиши чиновници, јавни службеници
Утицај	Инфраструктура (нпр. зграде), објекти, географски и социјални ентитети, системи итд.

Треће, симулације будућих криза су непроценљив алат за дизајнирање институционалне флексибилности. Овај тип симулације олакшава истраживање организационих компоненти које је неопходно уградити у организацију да би она била у стању да се врати у пређашње стање. Учесници у овој врсти симулације ће изоштрити идеје о потребним личним вештинама људи који ће се борити са будућим кризама. Они ће највероватније открити да извесни организациони ресурси недостају. Штавише, они ће искусити апсолутну потребу за неком врстом филозофије кризног менаџмента или "метастратегије". Укратко, учесници ће открити потребе своје организације, истражити дилеме и почети да планирају за будућност.

Четврто, симулације будућих криза могу служити за процену постојећих процедура, компетенција, одговорности, културе, вредности и планова. Ова функција се односи само на најнапредније организације. Једном кад је организација створила општу свест и дизајнирала структуре кризног менаџ-

БЕЗБЕДНОСТ

мента и комплементарни сет процедура, симулација се може користити за откривање слабих места и за индивидуалну процену кризних менаџера. Пре него што се терет одговорности за кризу натовари на леђа кризног менаџера, може бити корисно да се тај потенцијални кризни менаџер прво изложи симулацији будуће кризе.

Највећи изазов за дизајнере кризних симулација је одувек била инхерентна тензија између несхватљивости и кредибилитета. Наиме, несхватљиви кризни сценарио учесници лако дискредитују, док се према кредибилном сценарију односе фамилијарно, пре као према сложеном проблему него као према кризи. Поред проблема кредибилности постоји такође и проблем воље извршних структура да се боре са будућим кризама. Истраживање сценарија будућих криза може ударити у зид информационих патологија, комплексних проблема, трнсационалних граница и бирократска борбе. Поред тога, постоји инхерентна невољност код људи одговорних за кризни менаџмент. Усмеравање пажње на нове и будуће кризе призива нове проблеме које треба решавати и одговарајуће акције које треба предузети. Симулације будућих криза могу подривати позицију кризних менаџера и створити додатни посао.

Да би се превазишле ове потенцијалне сметње покушава се са форматом који поштује уобичајене процедуре и пређашње напоре, али истовремено подстиче и откривачки процес и иновације. Сценарио се усредсређује на процесе који воде у кризу - тзв. инкубациона фаза. Учесници се инструишу да користе постојећи протокол за поступање са предстојећом кризом. Деле се у функционалне групе зависно од њихове актуелне функције у организацији. Групе раде заједно да би решиле кризу, увек користећи као водич постојећи протокол. Током симулације свака група може је прекинути и сазвати пленарни састанак на коме сви учесници дискутују о практичној вредности стратегија које сугерише протокол. Кроз дискусију они откривају слабости и дизајнирају решења која се онда повратно уграђују у проокол. Спровођењем симулације кроз различите слојеве у организацији симулација преузима функцију алата планирања одоздо нагоре.

Дакле, симулације повећавају капацитет кризног менаџмента организације или друштва. Оне обезбеђују у материјалном смислу исплативо контролисано окружење у коме појединци и тимови могу безбедно експериментисати са процедурама, протоколима и стратегијама, истовремено тестирајући предложена побољшања постојећих стратегија. Оне усмеравају пажњу на све фазе кризног менаџмента, помажу да се препозна настајућа криза, и упознају учеснике са дугим посткризним опоравком. Оне представљају средство за истраживање веома различитих типова криза које се могу десити данас или у даљој будућности. Могу се користити и као инструмент за процену, идентификацију слабости и снага у појединцима, групама и организацијама. Најзад оне су и инструмент за прављење тимова, учвршћују културу поуздане организације и шаљу сигнале околини да се ради о чврстој и солидној организацији која заслужује поверење. Основни разлог зашто се упркос свих ових предности симулације недовољно користе, лежи у чињеници да недостаје свест о томе да се криза може десити увек и свугде. Оне после свега неколико сати преобаћају свест топ менаџера, али они немају времена или потребе да у њима учествују. Оне се користе тамо где већ постоји висока свест, а тамо где су највише потребне тешко продиру.

ПРИКАЗИ

Божидар ОТАШЕВИЋ,
МУП Републике Србије

Ксавије Рофр "АЛБАНСКА МАФИЈА - ПРЕТЊА ЕВРОПИ"

Форум за безбедност и демократију из Београда, је новембра 2005, године објавио српско издање књиге "Албанска мафија - претња Европи"¹, чији је аутор угледни француски криминолог Ксавије Рофр. У овом издању, јединственом ове врсте у нашој земљи, аутор објашњава како је настала криминална супер-сила у Европи, која својом снагом, обимом, те финансијском и политичком моћи не заостаје за сличним криминалним организацијама у свету.

Књига се заснива пре свега на званичним подацима Европола (координационе канцеларије европске полиције са седиштем у Хагу), као и на извештајима из западних медија и гласила на албанском језику. Написана је на 160 страна, при чему је главна садржина текста обогаћена са 190 фуснота. Са аспекта структуре, књига је правилно компонована и зналачки избалансирана. Оно што ову књигу чини занимљивом и са теоријског и са практичног аспекта јесте њена главна садржина, подељена на десет поглавља која су међусобно повезана тако да се не могу одвојено посматрати. У њима се обрађују различити аспекти деловања албанске мафије у Европи. Њима предходе садржај, предговори српском и француском издању књиге, а на крају анекс, фусноте и мапе на којима су приказане зоне деловања албанске мафије.

Аутор на један убедљив и специфичан начин објашњава симбиозу између косовске гериле и албанске мафије, о којој политички ауторитети Европе и Америке дуго нису хтели ништа да знају. По његовим речима албанска мафија преузима главнину криминалних активности у Западној Европи, а на Косову и Метохији ствара базу за своје прљаве послове на континенту.

Ону што албанску мафију чини посебном у односу на друге сличне организације јесте поликриминална активност. За албанске криминалце не постоје послови вишег и нижег ранга, они се баве трговином наркотицима, илегалним миграцијама, оружјем, краденим возилима, кријумчарењем цигарета и ал-

¹ XAVIER RAUFER avec Stephane Quere, Une menace pour l'Europe LA MAVIA ALBANAISE, Comment est sette superpuissance criminelle balanique, Editions Favre Lausanne, 2000.

кохола. Такође су посвећени проституцији, високо профитабилним крађама, прању новца, фалсификовању докумената...

Једноставно албански криминални гангови настали на племенским основама, поседују невероватну способност да воде транснационалне операције високе сложености.

У трговини хероином албанска мафија, према подацима Европола, од Турака пружима доминантну позицију. Они су постали најзначајнији елемент балканског пута дроге. На том путу кључну улогу има албанска мафија "Златни троугао" (северна Албанија, јужно Косово, западна Македонија и делови Црне Горе), који се налази у срцу Балкана и који није само транзитно подручје, већ и црна тачка складиштења, а од скора и производње дроге. Албанску мафију је веома тешко "провалити", управо због њиховог специфичног етичког кодекса, који се темељи на племенским патријархалним основама и који се посебно поштује од стране албанских криминалних породица. За њих казна затвора због кријумчарења дроге није срамота и понижење, већ пословна грешка. Велики број ових мафијаша су бивши полицајци и чувари затвора из времена диктаторског режима Енвера Хоџе. Они имају веома добру сарадњу са другим иностраним бандама, (посебно румунском, бугарском, северноафричком, италијанском, црногорском...)

Из целокупног мозаика података који су дати у овој књизи тешко је издвојити нешто што би било важније од осталог. Жеља ми је да информације које су дате у овој целини у првом реду буду водич и извор онима који се баве сузбијањем наркоманије пре свега у Министарству унутрашњих послова Републике Србије, али и другима које се баве сузбијањем наркоманије у склопу осталих институција. Јер сваки прекинути организовани ланац кријумчарења и веће или мање заплене дроге, неки су од приоритетних задатака који се постављају пред Србију као капију одбране Европе од албанских кријумчара хероином и осталим наркотицима.

Овом књигом Ксавије Рофр, странац, иначе велики криминолог, изванредне репутације, на објективан начин третира један озбиљан проблем; успон једне нове мафије у Европи, без жеље како и сам каже, да ова књига било коме засмета, јер није уперена против једне нације или заједнице.

Књига "Албанска мафија - претња Европи" која је одавно доступна публици у нашој земљи, писана је лаким и допадљивим стилем, што је чини погодном за разумевање изложене материје, заслужује пажљиво читање и далекосежно размишљање. Она представља изузетно значајан допринос домаћој безбедоносној литератури, те сматрам да ће наићи на повољан пријем у стручној јавности и широј читалачкој публици, јер она то по својим квалитетима сигурно заслужује.

**ЧАСОПИС "БЕЗБЕДНОСТ"
ПРЕГЛЕД ОБЈАВЉЕНИХ ТЕКСТОВА БР. 1-6/2005.**

УВОДНИК

Број 1

<i>Уредништво</i>	5	ИЗ ИЗВЕШТАЈА О РАДУ УРЕДНИШТВА У 2004. ГОДИНИ
-------------------	----------	--

Број 2

Број 3

Број 4

Број 5

Број 6

ТЕОРИЈСКИ РАДОВИ

Број 1

<i>Проф. др Мићо Бошковић</i>	9	ЕТИОЛОШКА ОБЕЛЕЖЈА КОРУПЦИЈЕ У ЗЕМЉАМА ТРАНЗИЦИЈЕ СА ОСВРТОМ НА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ
<i>Проф. др Милан Милошевић</i>	19	ЛЕГИСЛАТИВНИ И ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ ЗАШТИТЕ СВЕДОКА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ
<i>Др Срђан Милашиновић</i>	35	ГЛОБАЛИЗАЦИЈА - МОГУЋНОСТ ИЗБОРА
<i>Мр Саша Мијалковић</i>	51	ПОЈМОВНО РАЗГРАНИЧЕЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА И ДРУГИХ СЛИЧНИХ ПОЈАВА И ТЕРМИНОЛОШКИХ КОНЦЕПАТА

Број 2

<i>Проф. др Драган Јовашевић</i>	181	КРИВИЧНА ДЕЛА У ВЕЗИ СА ОПОЈНИМ ДРОГАМА У УПОРЕДНОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ
<i>Др Слободан Нешковић</i>	201	ИНТЕРПОЛ И САВРЕМЕНИ ТЕРОРИЗАМ

ГОДИШЊИ САДРЖАЈ

<i>Mr Дарко Маринковић</i>	217	ТЕОРИЈСКИ И ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ ПРОВОКАЦИЈЕ НА КРИВИЧНО ДЕЛО
<hr/> Број 3 <hr/>		
<i>Др Милан Шкулић</i>	373	ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК - ЗАКОНСКО РЕШЕЊЕ И НЕКА СПОРНА ПИТАЊА
<i>Доц. др Миле Матијевић</i>	398	ПРИМЕНА ГЕОГРАФСКОГ ПРОФИЛИРАЊА У ОТКРИВАЊУ УЧИНИЛАЦА СЕРИЈСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА
<i>Др Небојша Теофиловић Миленко Јелачић</i>	414	ПРЕВЕНТИВНЕ МЕРЕ ПОЛИЦИЈЕ ПРЕМА ПОВРАТНИЦИМА ИЗ ОБЛАСТИ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА
<i>Mr Драгана Коларић</i>	423	КРИВИЧНА ДЕЛА КЛЕВЕТЕ И УВРЕДЕ СА СТАНОВИШТА ОПРАВДАНОСТИ
<hr/> Број 4 <hr/>		
<i>Проф. др Драган Јовашевић</i>	541	ПОРЕСКА ЕВАЗИЈА И ПОРЕСКА КРИВИЧНА ДЕЛА
<i>Небојша Пантелић</i>	565	УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЕВРОПСКОГ КОМИТЕТА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ТОРТУРЕ
<i>Весна Николић</i>	576	АНАЛИТИКА БЕЗБЕДНОСНИХ ПОЈАВА КАО ПОДРШКА ОДЛУЧИВАЊУ
<hr/> Број 5 <hr/>		
<i>Проф. др Станко Бејатовић</i>	721	НОВЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У САВРЕМЕНОЈ НАУЦИ КРИВИЧНОГ ПРАВА И КРИВИЧНОПРОЦЕСНО ЗАКОНОДАВСТВО СРБИЈЕ
<i>Др Слободан Нешковић</i>	754	МЕЂУНАРОДНА ПОЛИЦИЈСКА САРАДЊА
<i>Др Дане Субошић</i>	770	ОПТИМИЗАЦИЈА ФОРМИРАЊА ВАРИЈАНТИ ИЗВОЂЕЊА САВРЕМЕНИХ ОПЕРАЦИЈА У ЗАВИСНОСТИ ОД ПРИМЕНЕ НЕСМРТНОСНИХ ОРУЖЈА

БЕЗБЕДНОСТ

Милош Јанковић **782** БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ НАСТАНКА
И ДЕЛОВАЊА ТАЈНИХ ДРУШТАВА

Број 6

Проф. др Мићо Бошковић **913** ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА
ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА
У ПРИВРЕДНО-ФИНАНСИЈСКОМ
ПОСЛОВАЊУ

Проф. др Зоран Кековић **923** БЕЗБЕДНОСТ У НОВОМ
КОРПОРАТИВНОМ ОКРУЖЕЊУ

Доц. др Миодраг Јовић **938** КРИВИЦА У НОВОМ КРИВИЧНОМ
ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Мр Славиша Вуковић **950** НАЧЕЛО ЈАВНОСТИ РАДА
ПОЛИЦИЈЕ У СПРЕЧАВАЊУ И
СУЗБИЈАЊУ КРИМИНАЛИТЕТА

Иван Димитријевић **967** ПРОБЛЕМАТИКА
НАУЧНО-ТЕОРИЈСКОГ
ДЕФИНИСАЊА ТЕРОРИЗМА

СТРУЧНИ РАДОВИ**Број 1**

Доц. др Горан П. Илић **67** ПОЛИЦИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ И
ОБУКА У ФРАНЦУСКОЈ

Мр Радомир Зековић **83** САРАДЊА ПОЛИЦИЈЕ И ГРАЂАНА У
ОКВИРУ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈА У
ЗАЈЕДНИЦИ

*Ивана Бодрожич и
Дејан Шупут* **95** КОМПЈУТЕРСКИ КРИМИНАЛ КАО
ОПАСНОСТ ПРИ УВОЂЕЊУ
ЕЛЕКТРОНСКЕ УПРАВЕ

Драган Манојловић **108** КРИМИНАЛИСТИЧКО -
ОБАВЕШТАЈНИ РАД

Александра Томић **120** ПОЛИЦИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ И
ОБУКА У РУСИЈИ

Број 2

Мр Горан Милановић **237** КРИВИЧНО ДЕЛО УГРОЖАВАЊА
ЈАВНОГ САОБРАЋАЈА У
УПОРЕДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Раде Крунић **251** ИЛЕГАЛНЕ МИГРАЦИЈЕ
(КРИЈУМЧАРЕЊЕ ЉУДИ И
ТРГОВИНА ЉУДИМА)

ГОДИШЊИ САДРЖАЈ

<i>Mr Ненад Милић</i>	266	СИМПТОМАТСКА СЛИКА ОСУМЊИЧЕНОГ ТОКОМ ПРОЦЕСА САСЛУШАЊА
<i>Mr Горан Вучковић</i>	286	ОСНОВНА МАНИПУЛАЦИЈА ФОРМАЦИЈСКИМ СРЕДСТВИМА ЗА ВЕЗИВАЊЕ - ЛИСИЦЕ
<i>Ивана Бјеловук</i>	302	ОБРАДА ТРАГОВА НАКОН ЕКСПЛОЗИЈЕ НЕПОЗНАТЕ НАПРАВЕ
<i>Mr Стојан Кљајић</i>	311	СПЕЦИФИЧНОСТ ОБУКЕ ЗА ИЗВРШЕЊЕ ПРОТИВТЕРОРИСТИЧКИХ ЗАДАТАКА

Број 3

<i>Mr Горан Бошковић</i>	431	МЕТОДИКА ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПРАЊА НОВЦА
<i>Стеван Синковски</i>	444	САВРЕМЕНА СТЕГАНОГРАФИЈА-ТЕХНОЛОГИЈА ИНФОРМАЦИОНЕ БЕЗБЕДНОСТИ XXI ВЕКА
<i>Благоје Стефановић</i>	462	НЕКИ АСПЕКТИ ПРЕВЕНТИВНОГ ДЕЛОВАЊА КОД УГРОЖАВАЊА ОБЈЕКТА ЕКСПЛОЗИВОМ
<i>Александар Радомировић</i>	483	ТРАГОВИ БАРУТА У ДОМАЋОЈ КРИМИНАЛИСТИЧКОЈ ПРАКСИ
<i>Дејан Вулетић</i>	491	ШТА ЈЕ ИНФОРМАЦИОНО РАТОВАЊЕ?

Број 4

<i>Др Жељко Никач</i>	587	НОВИ ПРАВИЛНИК МУП РС О УСЛОВИМА И НАЧИНУ УПОТРЕБЕ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ
<i>Др Горан Милошевић</i>	616	ПОРЕСКА КРИВИЧНА ДЕЛА
<i>Др Жељко Иваниш</i>	632	ПРЕГОВАРАЊЕ У ФУНКЦИЈИ ЈАЧАЊА БЕЗБЕДНОСТИ
<i>Сретен Вељковић</i>	644	ОСНОВЕ УСПЕШНОГ КОМАНДОВАЊА ВАТРОГАСНИМ ЈЕДИНИЦАМА НА ИНТЕРВЕНЦИЈАМА
<i>Милан Николић</i>	649	ТЕРИТОРИЈАЛНИ ПРИНЦИП У ОРГАНИЗОВАЊУ ПОЛИЦИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Број 5

<i>Mr Саша Мијалковић</i>	800	АКТУЕЛНИ ПРОБЛЕМИ БЕЗБЕДНОСТИ У ШКОЛИ
---------------------------	------------	--

БЕЗБЕДНОСТ

- Драган Мијовић* **821** ПРИМЕЊЕНА ПСИХОЛОГИЈА У САВРЕМЕНИМ СВЕТСКИМ ПОЛИЦИЈАМА
- Вељко Попара* **831** ЕКСТАЗИ - ДРОГА У ЕКСПАНЗИЈИ
- Мр Горан Вучковић* **840** ОСНОВНА ОБУКА ЗА КОРИШЋЕЊЕ И УПОТРЕБУ СЛУЖБЕНЕ ПАЛИЦЕ
- Мр Миливој Допсај* **854** ПРОЦЕНА СПОСОБНОСТИ ОДРЖАВАЊА У ВЕРТИКАЛНОЈ ПЛИВАЧКОЈ ПОЗИЦИЈИ КОД ПОЛИЦАЈАЦА
- Милан Параушић* **869** ИНСАЈДЕРИ - НАЈВЕЋА ПРЕТЊА ИНФОРМАЦИОНИМ СИСТЕМИМА
-

Број 6

- Мр Благоје Милинић* **980** ПЛАНИРАЊЕ ПОЛИЦИЈСКИХ СТРАТЕГИЈА У БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА
- Жељко Мојсиловић* **990** ПРЕГОВОРИ КАО ФАЗА ПРОТИВТЕРОРИСТИЧКЕ ОПЕРАЦИЈЕ ОСЛОБАЂАЊА ТАЛАЦА
- Мр Драган Манојловић* **1012** КРИМИНАЛИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ АНАЛИТИЧКЕ МЕТОДЕ - ТЕОРИЈСКИ И ПРАКТИЧНИ АСПЕКТ -
- Јован Девић* **1027** СУЗБИЈАЊЕ И СПРЕЧАВАЊЕ ПРОВАЛНИХ КРАЂА (Студија случаја општине Сопот)
-

ИЗ ИСТОРИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ

Број 1

- Бранислав Божовић* **137** ЖИВОТ И ДЕЛО ДУШАНА АЛИМПИЋА (1873-1930)
-

Број 2

- Мр Светлана Ристовић* **327** ЦЕНТРАЛНА ПОЛИЦИЈСКА ШКОЛА У ЗЕМУНУ
-

Број 3

- Бранислав Божовић* **502** ДОПРИНОС ДУШАНА АЛИМПИЋА И ВАСЕ ЛАЗАРЕВИЋА РАЗВОЈУ ПОЛИЦИЈСКОГ ШКОЛСТВА
-

ГОДИШЊИ САДРЖАЈ**Број 4**

Мр Светлана Ристовић **683** ОБУКА И ВАСПИТАЊЕ
ЖАНДАРМЕРИЈЕ
- Из историје полицијског школства -

Број 5

Бранислав Божовић **879** ШЕСНАЕСТ ГОДИНА ЧАСОПИСА
НАРОДНА МИЛИЦИЈА 1948-1963

Број 6

Мр Светлана Ристовић **1052** ОБУКА И ШКОЛОВАЊЕ ПОЛИЦИЈЕ
ОД ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА ДО
ОСНИВАЊА АКТУЕЛНИХ УСТАНОВА
ПОЛИЦИЈСКОГ ШКОЛСТВА

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ**Број 1**

Мр Младен Бајагић **151** СТАТУТ И СТРУКТУРА ФЕДЕРАЛНЕ
СЛУЖБЕ БЕЗБЕДНОСТИ РУСКЕ
ФЕДЕРАЦИЈЕ

Број 2

Мр Младен Бајагић **341** УНУТРАШЊА БЕЗБЕДНОСТ И
АНАЛИЗА СПОЉНИХ
ОБАВЕШТАЈНИХ САЗНАЊА

Број 3

Проф. др Крсто Липовац **513** ЕВРОПСКИ АКЦИОНИ ПРОГРАМ
Миладин Нешић БЕЗБЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА

Број 4

Весна Николић **703** Карали Р., Вилсон В: "ИЗАЗОВИ
БЕЗБЕДНОСНОГ МЕНАЏМЕНТА"

Број 5

Др Вера РУКОВОЂЕЊЕ У ВАНРЕДНИМ
Белокапић-Шкунца СИТУАЦИЈАМА

Број 6

Др Зоран Килибарда **1060** ЖЕНЕ БОМБАШИ САМОУБИЦЕ

ПРИКАЗИ**Број 1**

Проф. др Бранислав **161** Проф. др М. БОШКОВИЋ:
Симоновић "ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ И
КОРУПЦИЈА"

Проф. др Драган **165** Др Борисав Петровић, др Горазд
Јовашевић Мешко: "КРИМИНОЛОГИЈА"

БЕЗБЕДНОСТ

Уредништво **169** ПРЕГЛЕД ОБЈАВЉЕНИХ ТЕКСТОВА
У ЧАСОПИСУ БЕЗБЕДНОСТ У 2004.
ГОДИНИ

Број 2

---

*Проф. др Владан
Ћетковић* **355** Проф. др Радован Јовић,
проф. др Андреја Савић:
"БИОТЕРОРИЗАМ (БИОЛОШКИ РАТ -
БИОЛОШКО ОРУЖЈЕ)"

*Проф. др Милан
Милошевић* **359** Доц. др Ђорђе Ђорђевић:
"ПРЕКРШАЈНО ПРАВО (С
ОСНОВАМА
ПРИВРЕДНО-ПРЕСТУПНОГ ПРАВА)"

Мр Драган Петровић **362** Џесика Стерн: "ЕКСТРЕМНИ
ТЕРОРИСТИ"

Мр Дарко Маринковић **366** Проф. др Љ. Стајић,
мр С. Мијалковић и
С. Станаревић: "БЕЗБЕДНОСНА
КУЛТУРА"

Број 3

---

*Мр Тања Кесић
Оливер Лајић* ПРИКАЗ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ РЕЗУЛТАТА
НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКОГ РАДА
"ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У
ПРЕТКРИВИЧНОМ И ПРЕТХОДНОМ
КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ"

Број 4

---

*Проф. др Желимир
Кешетовић* **713** XVII СЕМИНАР ПРАВА У БУДВИ -
КАЗНЕНО ЗАКОНОДАВСТВО:
ПРОГРЕСИВНА ИЛИ РЕГРЕСИВНА
РЕШЕЊА

Број 5

Др Милан Мијалковски **903** Мр Мирослав Талијан: "ТЕРОРИЗАМ
И АНТИТЕРОРИСТИЧКЕ СНАГЕ"

Небојша Пантелић **906** Проф. др Драган Јовашевић:
"ЗЛОУПОТРЕБА СЛУЖБЕНОГ
ПОЛОЖАЈА И КОРУПЦИЈА"

Број 6

Др Дане Субошић **1077** Проф. др Милан Мијалковски:
"ОДГОВОР ТЕРОРИЗМУ"